

ВСЕСВІТНЯ ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Щомісячний
науково-методичний журнал

№ 1 (386).
Липень 2013

Видається з 1976 року.
До 1993 року – «Русский язык и литература
в средних учебных заведениях Украины»,
з 1993 року до 1996 року – «Відроджен-
ня», з 1996 до 2011 – «Всесвітня література
в середніх навчальних закладах України»
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 9808Р від 25.06.2013р.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ
ПІДПРИЄМСТВО ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Схвалено вченою радою Інституту інозем-
ної філології Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

Головний редактор

ТАМАРА ГРЕВЦЕВА

Редакційна колегія:

КАТЕРИНА БИКОВА,
ЛЮДМИЛА ВОЗНЮК,
СВГЕНІЯ ВОЛОЩУК,
ВОЛОДИМИР ГЛАДИШЕВ,
СВДОКІЯ ГОЛОБОРОДЬКО,
ВОЛОДИМИР ГОНЧАРОВ,
ТАМАРА ДЕНИСОВА,
МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ,
ОЛЕНА ІСАЄВА,
ЖАННА КЛИМЕНКО,
ЮРІЙ КОВБАСЕНКО,
ЖАННА КОШКІНА,
ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ,
ЛІДІЯ МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,
ЛЕСЯ МІРОШНИЧЕНКО,
ДМИТРО НАЛИВАЙКО,
ОЛЬГА НІКОЛЕНКО,
НІНА ОЗЕРОВА,
ОЛЕКСАНДР ПРОНКЕВИЧ,
СВІТЛАНА САФАРЯН,
ОЛЬГА СУХОМЛИНСЬКА,
КАТЕРИНА ТАРАНИК-ТКАЧУК,
БОРИС ШАЛАГІНОВ,
ЛЮДМИЛА ШЕВЧЕНКО,
НЕОНІЛА ШИНКАРУК,
ФЕЛІКС ШТЕЙНБУК

Методична рада:

РИТА ЄРОШЕНКО,
ЛІДІЯ ЗІНЕВИЧ,
ЛЮДМИЛА КОВАЛЬОВА,
ЛАРИСА МЕЛЬНИКОВА,
ОЛЕКСАНДР ПЕРВАК,
ІРИНА РАДА,
ОЛЬГА СУТУЛА,
ІРИНА ТРИГУБ,
ТЕТЯНА ЧЕРЕДНИК,
МАРИНА ЧУБАРОВА,
ВАЛЕНТИНА ЮРЧАК

© «Всесвітня література в школах України», 2013
© «Педагогічна преса», 2013

ЗМІСТ

НОВА ШКОЛА: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМИ

ІСАЄВА Олена. Ювілей у колі однодумців 2

Сучасним дітям – сучасний урок

МОСКАЛЕНКО Алла. Інноваційні технології – вимога часу 5

Літературний компонент Держстандарту: компаративна лінія

ЦИТРИНА Зінаїда. Нотатки на берегах компаратив-уроків 6

КАШУБА Євдокія. Два взгляда на искусство:

Н. Гоголь и Р. Акутагава 8

Прозайчні проблеми поетичного слова

СИПКО Людмила. Чому складно проводити уроки
за ліричними творами 10

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД

За новою програмою

НІКОЛЕНКО Ольга. Дихання природи в ліриці Джона Кітса 14

Конкурс «Нова програма – сучасний урок»

ТІХОМІРОВА Оксана. «Лише природа робить велике даром»

Два уроки за поезією Дж. Кітса 18

ТОМЧУК Тетяна. «Поезія землі не оніміє»

Урок за творчістю Джона Кітса 24

ШЕВЧЕНКО Тетяна. «Чарівний молоточок» – у добрі руки

До вивчення японської народної казки

«Іссумбосі, або Хлопчик-Мізичик» 27

Наша міні-хрестоматія

Іссумбосі, або Хлопчик-Мізичик

Японська народна казка 29

БИЦЬКО Оксана. Методика вивчення китайської народної казки

«Пензлик Маляна» 30

Наша міні-хрестоматія

Пензлик Маляна 37

Чарівні ліки 38

Конкурс «Художня література очима школярів»:

літературний етюд

РЕКМАН Владислав, БУТ Сергій, МОРОЗ Артем.

Твори-асоціації за новелою О. Генрі «Останній листок» 39

Конкурс «Художня література очима школярів»:

поетична спроба

ПЛАХОТНЮК Віталій. Гоголю 41

ВОРОБІЙОВА Анастасія, ДУБЕЛЬ Дмитро, ГРИГОРАШ Марія.

Українські хоку 41

В'ЮН Софія. До мудрості, Якби ми мали крила талану 41

Конкурс «Художня література очима школярів»:

юний ілюстратор

РИБАЧУК Дар'я, ПОЛОС Аліна, ВОЛОШИН Владислав,

ВОРОБІЙОВА Анастасія, ГАВРИЛЕНКО Олександр,

РАСКУЛОВ Руслан 42

Науково-методичний лекторій для вчителя світової літератури «Специфіка вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи»

КЛИМЕНКО Жанна. Вивчення твору в контекстах біографії

перекладача та часу створення перекладу 43

РОСІЙСЬКА МОВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

ПУТИЙ Тат'яна. Праздник профессионального общения русистов

Об итогах Всеукраинского конкурса «Учитель года-2013»:

номинация «Русский язык» 47

НАУКА – ШКОЛІ

ХРАБРОВА Валерія. Образна картина світу й особистість діюча

До питання про формування особистості діючої на уроках світової

літератури через категорії світосприйняття: світ-єднання,

світ-зіставлення, світ-небезпека 49

Жанри світової літератури

ЦИТРИНА Зінаїда. Жанр фентезі у сучасній літературі

Дискусійне есе 58

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

З липня 2013 року наш журнал виходитиме під назвою «Всесвітня література в школах України» (засновник Міністерство освіти і науки України Державне інформаційно-виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса»).

Часопис з майже 40-річною історією і надалі зберігатиме наші давні традиції й дбатиме про насиченість рубрик останнього часу, які зацікавили читачів: «Компаратив у школі», «Літературний компонент Держстандарту: емоційно-ціннісна лінія», «Літературна точка на глобусі», «Автопортрет словесника», «Бюро методичних знахідок» та інші. Ми продовжуємо публікацію матеріалів, надісланих на заявлені нами конкурси «Нова програма – сучасний урок», «Художня література очима школярів». Як завжди, на сторінках видання висвітлюватиметься не тільки досвід роботи вчителів, а й їхні міркування, ідеї щодо викладання нашого предмета.

Редакція журналу, члени редакційної колегії, методичної ради (склад

яких, до речі, залишився той самий) будуть раді і далі співпрацювати з кожним із Вас – і тими, які крокують з нами від часів «Русского языка и литературы в школах Украины», й тими, які є авторами й читачами віднедавна.

Шановні друзі, колеги, зверніть увагу на зміну передплатного індексу:

«ВСЕСВІТНЯ ЛІТЕРАТУРА
В ШКОЛАХ УКРАЇНИ»

Передплатний індекс 68829

Адреса редакції, телефон та електронна пошта залишилися без змін:
03680 Київ,
вул. Олександра Довженка, 3
Тел. (044) 456-37-02
e-mail: 2345255@ukr.net

Головний редактор
Тамара ГРЕВЦЕВА
Відповідальний редактор
Юрій МОРОЗОВ

ЮВІЛЕЙ У КОЛІ ОДНОДУМЦІВ

Олена ІСАЄВА, доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М. П. Драгоманова

30 травня 2013 року в Інституті іноземної філології НПУ ім. М. П. Драгоманова на кафедрі методики викладання російської мови та світової літератури відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «**Науково-методична школа професора Л. Ф. Мірошніченко: історія, сьогодення та перспективи розвитку**», присвячена ювілею доктора педагогічних наук, професора Лесі Федорівни Мірошніченко.

У конференції взяли участь не тільки учні, аспіранти та докторанти Лесі Федорівни, представники її авторської наукової школи в методиці викладання літератури, учителі світової літератури.
© Ісаєва О. О., 2013

Квіти учителю

тури, а й широка громада науковців з різних регіонів України – міст Києва, Чернігова, Івано-Франківська, Переяслава-Хмельницького, Вінниці, Тернополя, Севастополя, Кіровограда, Білої Церкви та ін. Загальна кількість учасників конференції становила 44 представники.

З вітальними словами до учасників конференції звернулися директор Інституту іноземної філології кандидат філологічних наук, професор *В. І. Гончаров* та заступник директора з наукової роботи доктор філологічних наук, професор *Т. С. Толчеєва*. Вони звернули увагу наукового зібрання на визначну подію, що відбулася напередодні: указом Президента України № 278/2013 від 16 травня 2013 року з нагоди Дня науки «За вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу України, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм доктору педагогічних наук, професору Лесі Федорівні Мірошниченко було присуджено почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки».

Привітати учасників конференції прийшла і Президент УАПРЯЛ, доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка *Л. О. Кудрявцева*, яка розповіла про активну участь Лесі Федорівни Мірошниченко у роботі української асоціації вчителів російської мови та літератури і нагородила ювілярку медаллю УАПРЯЛ імені Миколи Гоголя.

У своєму вітальному слові до учасників конференції доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою методики викладання російської мови та світової літератури *О. О. Ісаєва* розказала, що до ювілею Л. Ф. Мірошниченко кафедра готувалася особливо ретельно. Так, у популярній сьогодні пошуковій Інтернетсистемі Google була підготовлена і вже запрацювала сторінка в вільній енциклопедії Вікіпедії, присвячена Лесі Федорівні. Було видано бібліографічний покажчик наукових праць професора Мірошниченко (укладач – *Ж. В. Клименко*). За матеріалами, надісланими на конференцію, був видрукований збірник науково-методичних праць «Науково-методична школа професора Л. Ф. Мірошниченко: історія, сьогодення та перспективи розвитку» (відповідальна за випуск – *О. О. Ісаєва*), а також підготовлена низка публікацій до ювілею у фаховій пресі.

Пленарне засідання конференції відкрила доповідь директора Інституту іноземної філології професор *В. І. Гончарова* на тему: «Професійний портрет учителя, на якого чекають...», в якій було окреслено основні віхи біографії Лесі Федорівни. «Л. Ф. Мірошниченко, – наголосив Володимир Іванович, – це учений з широкими науковими інтересами і творчим мисленням, який досліджує на теоретичному

та практичному рівнях найбільш серйозні проблеми методики викладання літератури, але водночас вона залишається передусім Учителем... Учителем, на якого чекають учні, учителі, студенти, аспіранти, докторанти і просто колеги... І щодня своєю працею вона доводить, що немає на світі професії більш важливої і необхідної, такої важкої, але такої прекрасної, ніж професія Вчителя».

Сама ж *Леся Федорівна Мірошниченко* у своєму виступі «Про час і себе...» на тлі основних методологічних положень педагогічної науки розкрила основні сучасні парадигми розвитку методики викладання літератури як науки, звернула увагу на перспективи майбутніх досліджень, добрим словом і шаную згадала всіх, хто сприяв її становленню як учителя, формуванню як науковця.

Наукову дискусію продовжила доктор педагогічних наук, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди *Г. Л. Токмань*, яка у своїй доповіді на тему: «Докторська наукова школа професора-методиста Лесі Федорівни», проаналізувавши монографії докторських дисертацій *О. О. Ісаєвої*, *Ж. В. Клименко* та *А. О. Вітченка*, дійшла висновку, що «дієвість, пошук, відкритість до світу, наполегливе прокладання власної наукової стежки, формування цілісної методичної концепції, усвідомлення важливості методології у ній – риси наукової особистості професора Лесі Мірошниченко, що, як у дзеркалі, відбилися у працях її послідовників, зокрема у докторських дослідженнях науковців, яких вона консультувала».

Колишній аспірант Л. Ф. Мірошниченко, представник В'єтнамської соціалістичної республіки *Нгуєн Куанг Вінь* емоційно і зворушливо розказав про Лесю Федорівну як наукового керівника дисертаційного дослідження.

Доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою методики викладання російської мови та світової літератури *О. О. Ісаєва*, виголошуючи свою доповідь, звернула увагу наукової громади на роль професора Л. Ф. Мірошниченко як корифея методики викладання світової літератури в Україні, яка висловила своє вагоме слово щодо майже всіх основних проблем методичної науки. *О. О. Ісаєва* підкреслила, що *Леся Федорівна* – дуже серйозний та вимогливий учений: висвітлюючи різні проблеми методичної науки, аналізуючи публікації у фаховій пресі, виступаючи експертом та опонентом дисертаційних досліджень, вона завжди дбайливо ставиться до наукової термінології, виступаючи проти невіривданого засилля сумнівних дефініцій у методиці викладання, свавільного використання назв методів та прийомів.

Доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання російської мови та світової літератури *Ж. В. Клименко* у доповіді на тему: «*Л. Ф. Мірошніченко – фундатор вітчизняної методики викладання світової літератури*» наголосила, що Л. Ф. Мірошніченко, узагальнивши і творчо переосмисливши надбання попередників, поклала початок вітчизняній методиці викладання світової літератури, а її ідеї щодо врахування перекладного та інокультурного характеру творів, компаративного спрямування шкільного курсу світової літератури озброїли вчительство і науково-педагогічну громадськість необхідними теоретичними знаннями і практичними засобами їх реалізації, сприяли утвердженню в школах України курсу «Світова література».

Наукову розмову однодумців на пленарному засіданні продовжила доктор педагогічних наук, професор кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського *О. М. Куцевол*. Яскраво і послідовно вона обґрунтувала думку, що «проблема вчительської творчості – центральна в методичній концепції професора Л. Ф. Мірошніченко, вона проходить лейтмотивом через усю науково-педагогічну діяльність цього відомого в Україні та поза її межами вченого, фундатора вітчизняної методики навчання світової літератури, засновника наукової школи, навчителя багатотисячної когорти вчителів-словесників». Ольга Миколаївна наочно довела, що професор Л. Ф. Мірошніченко і творчість – це синоніми.

Емоційно і схвилювано представив свою доповідь ще один учень Лесі Федорівни – *А. О. Вітченко*, доктор педагогічних наук, професор кафедри суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, зосередивши увагу на проблемі підготовки вчителя-словесника в методичному доробку Л. Ф. Мірошніченко та її наукової школи.

Завершив пленарне засідання виступ давнього колеги Лесі Федорівни, її співавтора у багатьох проектах, доктора філологічних наук, професора кафедри літературознавства Національного університету «Києво-Могилянська Академія» *Б. Б. Шалагінова*. Він розказав про впровадження шкільного курсу світової літератури в Україні, згадав деякі важливі епізоди з історії становлення цього шкільного предмета, розкрив роль Лесі Федорівни у цьому важливому процесі.

На секційних засіданнях науковці-однодумці продовжили своє спілкування. Так, у секції «**Внесок професора Л. Ф. Мірошніченко у становлення і розвиток методики викладання світової літератури в Україні**» (керівник секції – кандидат педагогічних наук, доцент *А. О. Мельник*) тон для наукової дискусії зада-

ла кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України *З. О. Шевченко*, яка представила доповідь на тему: «*Сучасні педагогічні ідеї в науково-методичному доробку Л. Ф. Мірошніченко*». Своїми думками щодо вказаної наукової проблеми поділилися представники наукової школи професора Л. Ф. Мірошніченко, кандидати педагогічних наук, доценти *А. О. Мельник* (м. Київ), *І. О. Небеленчук* (м. Кіровоград), *Л. М. Удовиченко* (м. Київ), учителі світової літератури *Л. Г. Мейсус* (Київська область) та *Н. В. Долгінцева* (м. Київ), завідувача навчально-методичним кабінетом зарубіжної літератури Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів *Н. В. Химера* (м. Біла Церква), викладач *Д. В. Котовець* (м. Тернопіль).

Яскравими та ґрунтовними виявилися і доповіді учасників секції № 2 «**Реалізація ідей професора Л. Ф. Мірошніченко в сучасних наукових дослідженнях з методики викладання світової літератури**» (керівник секції – кандидат філологічних наук, доцент *О. М. Костюк*). Виступи кандидатів наук, доцентів *О. М. Костюк* (м. Київ), *Т. П. Матюшкіної* (м. Чернігів), *І. М. Волинець* (м. Біла Церква), *Г. О. Островської* (м. Івано-Франківськ), *О. О. Дем'яненко* (м. Біла Церква), викладача *І. Ю. Долгінської* (м. Київ), студентки *Н. В. Ломової* (м. Київ) сприяли створенню справжнього наукового діалогу, викликали жвавий інтерес в аудиторії.

Практично спрямованими і не менш цікавими й науково виваженими виявилися доповіді учасників секції № 3 «**Використання ідей професора Л. Ф. Мірошніченко в сучасній шкільній практиці викладання літератури**» (керівник секції – кандидат педагогічних наук, доцент *Ю. М. Холодна*). Так, кандидати наук, доценти *В. Є. Храброва*, *О. Л. Дашко* (м. Севастополь), *Ю. М. Холодна* (м. Київ), *О. М. Ратушняк* (м. Кіровоград), старший викладач *О. К. Бицько*, студентка *О. В. Чернуха* (м. Київ) розкрили своє бачення того, яке місце знаходять ідеї Л. Ф. Мірошніченко в сучасному процесі викладання літератури в школі. А кандидат педагогічних наук, доцент *Л. В. Давидюк* (м. Київ), учитель світової літератури *І. М. Ковалик* (Київська область), аспірант *О. Л. Жданова* образно й емоційно поділилися своїми спогадами різних епізодів з життя ювілярки.

Слід зазначити, що після закінчення роботи секційних засідань спілкування однодумців тривало ще довго. Отже, відбулося справжнє свято методичної науки, яке подарувала усім своїм однодумцям чарівна жінка, справжній науковець, засновник власної наукової школи, але насамперед Учитель з великої літери – Леся Федорівна Мірошніченко.

СУЧАСНИМ ДІТЯМ - СУЧАСНИЙ УРОК

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – ВИМОГА ЧАСУ

Алла МОСКАЛЕНКО, вчитель-методист Буринської СОШ І–ІІІ ст. № 2, Сумська обл.

Характерною ознакою сучасної педагогіки є здатність до оновлення, тобто інноваційність, адже подолання кризи освіти неможливе без її реформування відповідно до вимог часу.

Проблема забезпечення інновацій у процесі навчання досить актуальна. Мета сучасної освіти, та й усього суспільства, – виховати особистість, здатну самостійно здійснювати вибір. Сьогодні пріоритетним напрямком в освіті стає розвивальна, культурознавча система навчання, спрямована не на отримання учнями готових знань, а на розвиток їхніх здібностей, умінь здобувати знання самостійно. Головне завдання сьогодні – навчити дітей користуватися величезною кількістю найрізноманітнішої інформації. Молода людина повинна вміти самостійно задовольняти власні естетичні потреби, використовуючи здобуте для формування себе як особистості. А виховати таку людину покликані уроки літератури, на яких прагну забезпечувати інтелектуальний та духовний розвиток дитини, виховувати особистість. Дедалі гострішою стає проблема вдосконалення форм організації процесу навчання, знаходження відповіді на запитання: «Як навчати? Як створити умови для розвитку та самореалізації особистості в процесі навчання? Як досягти високого інтелектуального розвитку учнів, забезпечити володіння ними навичками саморозвитку особистості?» Впевнена, що значною мірою цього можна досягти, використовуючи сучасні інтерактивні та мультимедійні технології.

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати в них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям.

Духовний розвиток учня здійснює через проблемне навчання. Основною формою роботи на уроці вважаю дискусію, оскільки вона спонукає думати, розвиває мислення, мовлення, формує власну позицію. Використання цього методу дає можливість поступово підвищувати рівень вимог до розумової діяльності учнів.

Суть мого досвіду полягає у створенні умов для постійної активної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, де учень і вчитель є рівноправними суб'єктами навчання. Використання інноваційних методів на уроках світової літератури передбачає спільне розв'язання навчальної проблеми на основі аналізу художнього твору.

© Москаленко А. А., 2013

Для роботи з учнями 5–6 класів доречнішими є такі форми та методи навчання: змагання, відгук, побажання, поради герою, словесне малювання, відтворення прочитаного в ілюстраціях, конкурси, виписування цікавих і повчальних фраз, інсценівки, подорожі тощо. Діти вчать мислити, робити висновки, обстоювати власну точку зору, розмірковувати над такими, наприклад, запитаннями:

– Чому пані Метелиця нагородила дівчаток по-різному? Чи справедливо це?

– Чому Попелюшка пробачила сестрам? Як би ви вчинили на її місці?

– Що допомогло Герді подолати Снігову королеву? Чому їй допомагають навіть звірі?

– Чому Мауглі покинув джунглі?

– Чому 12 місяців подарували падчірці серед зими квітець?

Згодом п'ятикласники розмірковують над питанням «Як допомогти Королеві стати вихованою?», складають Поради Королеві.

Діти цього віку люблять фантазувати, тож мріють про майбутнє Попелюшки, вигадують нові пригоди разом із Томом Соєром та Пешпі Довгапанчою.

Схвильовано сприймається учнями «Різдяна пісня в прозі» Ч. Діккенса. Вони засуджують поведінку Скруджа на початку повісті та радіють його переродженню на доброго й ввічливого чоловіка, розмірковуючи над значенням слова «людяність».

У 7–8 класах проводжу уроки-подорожі, уроки-екскурсії, вікторини тощо. Прочитавши баладу Ф. Шиллера «Рукавичка», учні об'єднуються в групи й обговорюють питання людських взаємин:

1 група – «На чиєму боці ваші симпатії? Чому?»

2 група – «Які освідчення в коханні не принижують честі, гідності людини?»

3 група – «Що засуджує автор, а що підносить?»

І, як підсумок, складаємо Кодекс честі лицаря, доповнюючи його згодом матеріалом роману В. Скотта «Айвенго». А після вивчення балад складаємо вікторину «Ти – мені, я – тобі».

Подобаються учням інтерактивні методи «Мікрофон», «Обери позицію», «Я так думаю», «Диалог», «Мозковий штурм», «Гронування», робота в парах, робота в малих групах тощо.

Вивчивши у 8 класі поезію Середньовіччя, учні «обирають позицію»: бути лицарем і бути

героєм – різні речі? Подобається дітям і Дон Кіхот Сервантеса. Поговорити про цей суперечливий образ можна під час дискусії «Дон Кіхот: «за» і «проти».

Для учнів-старшокласників характерне тягіння до дискусійності, неоднозначності в оцінці героїв. Тому на уроках слід подбати про відповідну атмосферу відкритості, довіри, щирості, взаєморозуміння між самими учнями, між учнями та вчителем. Виховання естетичного смаку має бути ненав'язливим, поступовим. Тому прагну, щоб учні мали можливість висловлювати свої думки, обмірковувати позицію інших. Так, після вивчення трагедії В. Шекспіра «Гамлет» виникають дискусії в обговоренні питань:

- Чи могла б Офелія бути щасливою?
- Моє ставлення до Гамлета (Офелії).
- Моя відповідь на вічне гамлетівське запитання: «Бути чи не бути?»

Аналізуючи п'єсу Й. В. Гете «Фауст», дев'ятикласники обговорюють проблему добра і зла у творі, висловлюючи свої думки щодо питань:

- Як ви ставитесь до гріхів Маргарити?
- Які почуття у вас викликає Фауст?

Проводимо диспут «Я засуджую Маргариту чи виправдовую?» («за» – «проти»).

Розмова про добро і зло, про вплив кохання на долю людини продовжується під час вивчення роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», після чого діти пишуть твір «Так що ж таке краса й чому її обожествляють люди?»

Десятикласники знаходять у романі Стендаля «Червоне і чорне» чимало близького, їх хвилюють

порушені письменником проблеми молоді людини в суспільстві. До роздумів спонукає й роман «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда. Порушуємо проблему співвідношення між зовнішньою красою та внутрішнім світом людини, розмірковуємо: Доріан Грей – ідеал краси й вишуканості, егоїст і вбивця чи нещасна людина, жертва обставин?

Більшість творів, запропонованих програмою, цікаві й дають можливість викликати учнів на відверту, серйозну розмову. Після вивчення в 11 класі повістей О. Купріна «Гранатовий браслет» та «Олеся» проводимо диспут «Так ніхто не кохав. Через тисячу літ лиш приходить подібне кохання». Порушені письменником питання дітям близькі, тому обговорення відбувається жваво, збуджено. Схвилює учнів також оповідання Г. Гарсія Маркеса «Стариган з крилами», зокрема порушена в ньому проблема втрати людьми моральних цінностей. Завершуємо розгляд твору роздумами на тему: «Коли прилітають ангели?»

Методи роботи, які використовую, досягають мети. Сьогоднішні школярі розкутіші у висловлюванні думок, вільно володіють отриманою інформацією, орієнтуються в літературному розмаїтті. Уроки літератури, які змушують їх мислити, обирати свою позицію, обстоювати власні думки, допомагають їхньому самовираженню, самореалізації. Вони впевнені в собі, не бояться висловлюватися. Діти відчувають свою причетність до проблем, які стоять у центрі світового мистецтва, – боротьби добра зі злом, утвердження ідеалів гуманізму в нашому повсякденному житті, осмислення шляхів розвитку людства.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖСТАНДАРТУ: КОМПАРАТИВНА ЛІНІЯ

НОТАТКИ НА БЕРЕГАХ КОМПАРАТИВ-УРОКІВ

Зінаїда ЦИТРІНА, вчитель-методист Ізяславського НВК «ЗОШ II–III ст. № 5 ім. О. П. Оніщук, гімназія», Хмельницька обл.

Із великим зацікавленням спостерігала за перебігом конкурсу уроків з елементами компаративного аналізу. Щиро радіючи за переможців, хотіла б відзначити і матеріали тих учителів, які не вибороли перемоги, але чий напружений привернули увагу читачів.

Компаративний аналіз на уроках світової літератури дає багато і вчителю, і учню. Порівнювати можна багато чого, але в кожному разі слід чітко розуміти – для чого?

© Цитріна З. В., 2013

Саме на це питання дає відповідь **Наталія Ганич** у статті «Сильне, як смерть». Тема кохання у творах Григора Тютюнника «Три зозулі з поклоном» та Олександра Купріна «Гранатовий браслет» (2012, № 6). Зокрема, мене приваблюють такі випереджальні завдання вчителя, як написати есе «Про кохання»; скласти добірку віршів, які були б співзвучні оповіданням О. Купріна або новелі Гр. Тютюнника.

Запропонована вчителькою поетична п'ятихвилинка, під час якої звучать поезії Миколи Во-

роного, Олександра Олеса, Христі Алчевської, допомагає створити особливу атмосферу на уроці. Порівняння окремих сюжетних і змістових елементів обох творів дає учням можливість зрозуміти, що кохання буває різним, особливим у кожного, але завжди позначене найдорогоціннішою в світі міткою – це *найвища загальнолюдська цінність*.

Вдалим моментом уроку є й увага вчителя до біблійних цитат у «Гранатовому браслеті» та народних вірувань – у новелі «Три зозул з поклоном». На цьому ґрунті Н. Ганич порівнює філософські концепції двох письменників, з чого органічно випливає і *творче домашнє завдання* для учнів: скласти власний вірш про кохання або написати сенкан.

* * *

Цікавий, хоча і непростий урок компаративного аналізу пропонує вчитель **Валентина Форсюк** – «Пошуки істини у філософських притчах "Маленький принц" А. де Сент-Екзюпері та "Алхімік" П. Коельо» (2012, № 7–8). У технологічній карті уроку, яка, на мою думку, може зацікавити чимало вчителів, чітко викладено зміст уроку, його еталони, форми, способи реалізації, основні вимоги до вмінь учнів. Навіть ретельний добір епіграфів стимулює школярів до порівняння філософських поглядів письменників на найдорожче для людини – її життя:

Коли ми осмислимо свою роль на землі, нехай дуже скромну і непомітну, лише тоді ми будемо щасливі. (А. де Сент-Екзюпері).

У кожного своє особисте призначення в житті, і через це людина живе в світі... (П. Коельо).

В. Форсюк навчає учнів мислити, порівнювати, шукати, зокрема в проблемних питаннях: «Чи є еволюція духовного дозрівання героїв утіленням авторського сенсу буття людства та окремої людини в творах А. де Сент-Екзюпері та П. Коельо?»

Дати відповідь на це питання можна лише за однієї умови – бездоганного знання тексту, поглибленої роботи над ним, його самостійного осмислення. Під час такої роботи учні працюють над поняттями *притча, параболічний твір, моральний код* тощо.

Маленький принц отримує істину від Лиса: «Добре бачить тільки серце. Найголовнішого очима не побачиш». Порівняймо з істиною Сантьяго: «Я довідався, що світ має Душу, хто зрозумів цю Душу, зрозуміє мову речей...»

За допомогою таблиць В. Форсюк разом з учнями вдало досліджує типологічні подібності у притчових творах «Маленький принц» та «Алхімік», простежує еволюцію духовного дозрівання героїв як утілення авторського бачення сенсу буття Людства та Окремої Людини.

Вдалим є й *заключне слово* вчителя на уроці. Тому-то подібний урок дає багато і розуму, і

серцю учнів, а саме цього результату прагне кожний педагог.

* * *

Привертає увагу урок-подорож «Мандрує світом хитрий Лис» **Наталії Новосад** (2011, № 6).

Що приваблює в цьому уроці? Насамперед ти його «бачиш», ніби чуєш голос учительки. Оригінально організоване на ньому повторення: учні отримують валізи-картки, де вміщено питання. Епіграф до уроку підкреслює, що це – подорож. Охоче сприймаючи елементи гри, учні здійснюють уявну мандрівку до Індії, Франції, Німеччини. Погодьтеся, що відгадувати за допомогою наведених цитат, хто живе в чудовому замку, набагато цікавіше, ніж просто перераховувати його мешканців.

Жвавішим роблять урок й *інсценівки*.

Складання наприкінці уроку *порівняльної таблиці* привчає школярів мислити типологізуючи, узагальнено, комбінаторно. Це вже сходинка до уроків світової літератури в старших класах.

Питання, яке звучить у підсумках уроку, дуже важливе. На мій погляд, це ключовий елемент компаративного аналізу. Урок закінчується не звичною «крапкою», а трьома крапками, адже діти мають зрозуміти, що висновок – лише невеличка частка відповіді, а сама відповідь – попереду.

Думайте, творіть, учіться! До цього закликає Наталія Новосад.

* * *

Зацікавила й стаття **Віолетти Уліщенко** «Особливості організації емоційно-ціннісного діалогу під час вивчення притчових текстів». На прикладі повісті А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» та повісті Б. Харчука «Планетник» (2011, № 7 – 8).

У ній немає звичного конспекту уроку, скоріше це його модуль, але дуже цікавий. Привертає увагу початок – *установка на читання*. Пропонується поміркувати над ситуацією і скласти казкову історію «Я і загадкова зірка». Такий прийом дає поштовх дитячій фантазії. Учні мають пригадати героїв обох авторів. Цікаво, що свої враження школярі передають за допомогою кольорів, графічно показують особливості розвитку подій. Потім їм пропонується знайти асоціації з іншими творами. Питання для евристичної бесіди логічно впливають з усієї попередньої роботи на уроці, яку увінчує синтетичне запитання:

– *Чи можна вважати, що ідея написання «Маленького принца» французьким письменником А. де Сент-Екзюпері була схожою на ідею українського митця?*

Зрозуміло, що таке широке питання спонукає учнів аналізувати обидва твори, робити само-

стійні висновки. Вдале звертання до таблиці, де учні знаходять у творах реалістичне та фантастичне, підводить їх до компаративу.

Інтерес викликає і *концепт-образ*, створений учнем. На мою думку, така робота можлива в класі з учнями, які схильні до гуманітарних предметів, але спробувати можна кожному.

Автор статті пропонує обирати такі види роботи, до яких більш схильні учні, створюючи простір для творчої думки і самому вчителю. Так, В. Уліщенко пропонує учням прокоментувати вислів Б. Харчука: «Народжений для краси міг бачити її скільки завгодно й де завгодно. Вона жила скрізь, повсюдно, дивуючи і ваблячи».

А закінчується урок постановкою філософського питання:

– *Що не можна побачити очима? Про яку красу та істину говорять А. де Сент-Екзюпері та Б. Харчук?*

Питання, сформульовані у статті В. Уліщенко, дають поштовх до самостійного висновку,

закликають до творчої співпраці з учителем, а без цього не може бути *уроку-діалогу*.

* * *

У матеріалі **Валентини Лиходід** «*Ногами людина має вrostати в землю своєї батьківщини, але очі її нехай оглядають весь світ*» (Сантаяна) (2011, № 9) наводяться фрагменти порівняння творчості зарубіжних письменників (Сапфо, В. Шекспіра, А. Міцкевича) та української поетеси Лесі Українки.

Дослідження споріднених мотивів не лише вчить мислити, а й виховує повагу до рідного слова, дає можливість зрозуміти, що українська література – невід’ємна частина світової культури.

Добре, що й після закінчення конкурсу журнал продовжує друкувати статті, в яких учителі розповідають про досвід роботи із застосуванням елементів компаративного аналізу на уроках світової літератури.

ДВА ВЗГЛЯДА НА ИСКУССТВО: Н. ГОГОЛЬ И Р. АКУТАГАВА

Евдокия КАШУБА, учитель Малорублевской СОШ I – III ст., Котелевский р-н, Полтавская обл.

Каждый большой художник – это целый мир. Войти в этот мир, ощутить его многогранность и неповторимую красоту – значит приблизиться к познанию бесконечного разнообразия жизни, поставить себя на какую-то более высокую степень духовного, эстетического развития. Щедрин называл художественную литературу «сокращённой» вселенной. Изучая её, человек обретает крылья, оказывается способным шире, глубже понять историю и тот всегда беспокойный мир, в котором он живёт. Великое прошлое невидимыми нитями связано с настоящим. В художественном наследии запечатлены история и душа народа. Вот почему оно – неиссякаемый источник его духовного и эмоционального обогащения [6, с. 3].

Какую роль литературе во вселенной отводил великий Гоголь? Каков был его художественный мир? В чём он видел своё предназначение в жизни? Присущи ли были подобные терзания для молодой искромётной души Рюноске Акутагава? Что связывало японского писателя с русским? Цель этой статьи – попытка ответить на возникшие перед нами вопросы.

© Кашуба Е. И., 2013

«Родник поэзии есть красота», – писал Гоголь. Показать эту красоту людям, донести до них её источник, «заставить и других восчувствовать» красоту «творения» – такова задача, которую ставил перед собой писатель. Поэтому уродливому, пошлому миру «мёртвых душ», с такой гневной и уничтожающей сатирической силой разоблачённому в его произведениях, Гоголь противопоставляет яркий и прекрасный образ народа, в котором с наибольшей полнотой воплотилась мечта писателя о красоте как главном начале, возвышающем жизнь человека [7, с. 603].

Писательская судьба Гоголя не была лёгкой. Его постоянно мучили сомнения в правильности избранного им жизненного пути. Успех «Вечеров» не только не ослабил этих сомнений, но, возможно, даже ещё больше их усилил. В его душе то и дело возникает чувство неудовлетворённости теми произведениями, которые были им прежде написаны. Они стали казаться ему недостаточно «увесистыми» и слишком отвлечёнными от серьёзных вопросов действительности. 1 февраля 1833 года он пишет Погодину: «Вы спрашиваете об Вечерах Диканских. Черт

с ними!.. Я даже позабыл, что я творец этих Вечеров, и вы только напомнили мне об этом... Да обречутся они неизвестности! покамест что-нибудь увесистое, великое, художественное не изыдет из меня» [5; т. 8; с. 56].

Гоголь был чрезвычайно чуток к малейшему проявлению лжи в искусстве. И ничто не вызвало в нём большую ярость, чем ощущение фальши и недостоверности в художественном произведении.

При этом он сознавал крайнюю ограниченность представлений, согласно которым предмет искусства может быть лишь возвышенная, идеальная сторона действительности. Он понял необходимость изображения человека во всех его связях и отношениях с жизнью. А это, в свою очередь, требовало от писателя умения раскрыть всю потрясающую «тину мелочей», опутывающую человека, всю заурядную житейскую прозу его повседневного существования. Такое художественное видение действительности не имело ничего общего с «идеальной» поэзией старой романтической школы. Пушкин впервые увидел поэзию в таких явлениях жизни, в которых раньше она никогда даже не подозревалась. Гоголь пошёл в этом направлении значительно дальше. «Вседневность» не только перестала быть «низкой», но стала неиссякаемым источником прекрасного и поэтического в искусстве. «...Чем предмет обыкновеннее, тем выше нужно быть поэту, чтобы извлечь из него необыкновенное и чтобы это необыкновенное было между прочим совершенная истина» [5; т. 7; 69], – эти знаменитые строки из статьи о Пушкине были написаны Гоголем в 1832 году и выражали тот эстетический принцип, который отныне становился центральным в системе его взглядов на искусство [6, с. 77].

Писатель всё больше сознавал, что источником подлинного искусства является реальная жизнь.

Гоголь смотрел на писательское дело как на подвиг, подчёркивая исключительное значение для общества художественной литературы. Он говорил: «... поэты берутся не откуда же нибудь из-за моря, но исходят из своего народа. Это – огни, из него излетевшие, передовые вестники сил его» [5; т. 7; с. 380].

Будучи уже известным автором двух книжек «Вечеров», он терзался сомнениями в серьёзности своего призвания и едва не склоняется к решению целиком посвятить себя изучению истории. Но писать продолжает.

В 1834 году была завершена работа над повестями «Невский проспект», «Портрет», «Записки сумасшедшего», опубликованными в начале следующего года в «Арабесках», а также подготовлена к печати большая часть повестей «Миргорода». Гоголь окончательно утвердился

на тех художественных позициях, которые привели его к созданию величайших произведений реалистического искусства [6, с. 78].

Устремление Гоголя в сторону всё большего охвата явлений жизни, как подчёркивал Белинский, «во всей полноте их реальности» определяет путь творческой эволюции писателя. *Реальная основа произведений, реальные задачи писателя определяют творчество Гоголя как социально направленное.*

Эта направленность устанавливается через картину социальных контрастов столичного города крепостнической монархии («Невский проспект»), через гибель талантливого художника, продавшего свой талант за деньги («Портрет»), через комическую ситуацию мелкого человека-службиста, очутившегося без носа («Нос»), через трагическую судьбу забытых чиновников («Записки сумасшедшего», «Шинель») [3, с. 279].

Гоголь поднял проблему о судьбах искусства в буржуазном обществе.

«Искусство есть примиренье с жизнью!» – писал в 1848 году Николай Васильевич В. А. Жуковскому после выхода «Выбранных мест из переписки с друзьями».

«Искусство есть водворенье в душу стройности и порядка, а не смущенья и расстройства. Искусство должно изобразить нам таким образом людей земли нашей, чтобы каждый из нас почувствовал, что это *живые люди*, созданные и взятые из того же тела, из которого и мы. Искусство должно выставить нам на вид все доблестные *народные* наши качества и свойства, не выключая даже и тех, которые, не имея простора свободно развиться, не всеми замечены и оценены так верно, чтобы каждый почувствовал их и в себе самом и загорелся бы желаньем развить и возлелеять в себе самом то, что им заброшено и позабыто. Искусство должно выставить нам все дурные наши народные качества и свойства таким образом, чтобы следы их каждый из нас отыскал прежде в себе самом и подумал бы о том, как прежде с самого себя сбросить всё, омрачающее благородство природы нашей. Тогда только, и таким образом действуя, искусство исполнит своё назначенье и внесёт порядок и стройность в общество!» [5; т. 8; с. 293].

Жизнь подлинного художника слова – это непрерывные искания, освоение новых тем, явлений жизни, новые творческие завоевания.

А Гоголь был одним из самых удивительных мастеров художественного слова. Среди великих русских писателей он обладал, пожалуй, едва ли не наиболее выразительными приметами *стиля*. Гоголевский язык, гоголевский пейзаж, гоголевская манера в изображении портрета – эти выражения давно стали обиходными. И тем не менее изучение стиля,

художественного мастерства Гоголя всё ещё остаётся далеко не в полной мере решённой задачей [6, с. 8].

Художественный мир Гоголя, как и всякого большого писателя, сложен и неисчерпаем. Каждое поколение не только заново прочитывает классика, но и обогащает его своим непрерывно развивающимся историческим опытом. В этом состоит тайна неуываеваемой силы и красоты художественного наследия.

Доказательство этому – связь Гоголя с японской литературой. К художественному опыту русского писателя обратился ещё на заре становления новой японской литературы один из её зачинателей, *Фтабатей Симэй*, а в XX веке – *Акутагава Рюноске*, классик новой японской литературы. К наследию Гоголя обращаются и видные современные писатели – *Кодзима Нобу* и *Гото Мэйсэй* [4, с. 276].

На наш взгляд, Николая Гоголя и Рюноске Акутагава роднит, в первую очередь, поиск ответа на вопрос, **что такое искусство и что должно быть в нём главным**. В разные эпохи жили писатели, заглядывавшие в самую душу своего народа, его историю. Очевидно, это и приблизило их обоих к духовному кризису, к душевной драме, к драматическому концу, объяснить который и сегодня однозначно нельзя.

О творческих поисках, муках, победах, особенностях подхода к вопросу об искусстве Рюноске Акутагава никто не написал лучше, чем Аркадий Стругацкий в статье «Три открытия Акутагава Рюноске».

И первым открытием писателя было то, что объектом литературы должна стать *психология человека*. Именно психология стала центральным объектом писательского интереса Акутагава Рюноске, а искусство – смыслом жизни. Не описанием чувств должна заниматься литература, утверждал Акутагава, а исследованием, анализом души. Что может быть инструментом литературного анализа психического мира? Только одно: событие. Именно поэтому «необычные события», описанные в старину, стали в произведениях Акутагава надёжным инструментом для исследования механизмов движений души человека.

Особенный интерес представляет в этом отношении рассказ «Бататовая каша» [1, с. 11 – 13]. Акутагава не только не скрывает факта заимствования своего произведения у Гоголя («Шинель» была хорошо знакома читающей публики того времени), но, напротив, уверен, что читатели в согласии с японской литературной традицией узнают и вспомнят слова и ситуацию произведения-прототипа. Обращаясь к традиционной поэтике реминисценций, он как бы хочет сказать, что Гоголь – классик, поэтический авторитет для нового поколения японских писателей и в то же время идейно близкий им по своему мироощущению. Вслед за Гоголем Акутагава, в отличие от японских писателей-натуралистов, раскрывал и тему «маленького человека» в юмористическом повествовании. Это было ново для японской литературы [4, с. 297 – 299] и в то же время показательно. Как раскрыли одну и ту же тему два таких разных писателя?

Автор	Н. В. Гоголь	Рюноске Акутагава
Годы жизни	1809 – 1852	1921 – 1927
Произведение	«Шинель»	«Бататовая каша»
Жанр	Повесть	Рассказ
Тема	тема «маленького человека»	
История создания	В основе произведений – анекдот: у Гоголя – о чиновнике, потерявшем шинель, у Акутагавы – о самурае, всю жизнь мечтавшем «нажраться» бататовой каши	
Особенности композиции	Произведения условно можно разделить на две части. В первой главными героями являются Акакий Акакиевич и гои, во второй – шинель и бататовая каша	
Герои	Акакий Акакиевич – «маленький человек», до крайности забитый, нищий, занимает какой-то промежуточный чин, «вечный титулярный советник», служащий в департаменте	«Литературный брат» Башмачкина, бедный самурай, имеющий мелкий чин, служащий при дворе могущественного феодала. «...Его настоящее имя... в старинных хрониках... к сожалению, не упомянуто»
возраст	«Акакию Акакиевичу забралось уже за пятьдесят лет»	Гои перевалило за сорок. «...Кто бы с ним ни встречался, никому и в голову не приходило, что этот человек когда-то был молодым»
внешний вид	Используемые авторами при характеристике своих героев эпитеты, указывающие блёклые, тусклые, мрачные оттенки цветов, что подчёркивают суффиксы имён прилагательных (-оват, -еват), не дают понятия о конкретном цвете: всё слилось в один непонятный цвет	
речь	«Акакий Акакиевич изъяснялся большею частью предложениями, наречиями и, наконец, такими частицами, которые решительно не имеют никакого значения». У него была привычка «не оканчивать фразы»	Гои красноречием тоже не отличался. Его речь чаще всего состояла из следующих фраз: «Очень извиняюсь», «покорно благодарю», «да как же это так»

Автор	Н. В. Гоголь	Рюноске Акутагава
быт	Н. В. Гоголь показывает ограниченность ума героя, акцентирует внимание читателя на его пустой, бессмысленной жизни	Акутагава не находит нужным останавливаться на описании домашней жизни своего героя. Вероятно, потому, что он до ничтожности «маленький»
цель жизни	Башмачкин «питался духовно... «Смысл его жизни составляют самозабвенная любовь к буквам, позже – такая же к новой шинели	Красноносый бедолага-самурай мечтал «нажраться» бататовой каши. Вся его жизнь была пронизана этим единым желанием
отношение героев к своей службе	Гои и Башмачкин подобны заведённым роботам, и любое вмешательство, даже совсем незначительное, могло нарушить их отлаженный механизм жизни, что и случилось	
отношение окружающих к героям	«Сторожа не только не вставали с мест, когда он приходил, но даже не глядели на него, как будто бы через приёмную пролетела простая муха»	«В самурайских казармах на гои обращали не больше внимания, чем на муху»
отношение героев к окружающим	«Но ни одного слова не отвечал... Акакий Акакиевич, как будто бы никого и не было перед ним...»	Гои «был настолько лишён самолюбия и был так робок, что просто не ощущал несправедливость как несправедливость»
Роль фантастических образов	Фантастический эпилог «Шинели» истолковывали по-разному. Версия большинства исследователей творчества Гоголя такова: фантастическая концовка сюжета повести – это нравственное предостережение «значительным лицам»	Акутагава вводит образ лисы с целью ярче выставить наружу в поведении красноносого гои шутовские черты. Он уже не иронизирует над своим героем, а выставляет его на осмеяние
Осуществление мечты	После ограбления Башмачкин стал кричать на будочника, «что он спит и ни за чем не смотрит, не видит, как грабят человека». Сколько же должен был выстрадать герой, чтобы в нём проснулся человек!	Гои понял, что никогда в жизни больше в рот не возьмёт бататовой каши. «Мечта его при столкновении с перспективой полного удовлетворения перешла в панический страх, а страх – в безнадежное сожаление об утраченной мечте»
Отношение авторов к своим героям	Гоголь уверен, что в каждом человеке, пусть даже в «маленьком», очень важно видеть живую душу. В. Г. Белинский разделяет мнение писателя в том, что и в грубом, необразованном человеке интересны «его душа, ум, сердце, страсти, склонности – словом, всё то же, что и в образованном человеке!»	Акутагава не щадит своего героя за пустую, лишённую смысла мечту, уничтожающую его как человека. В обличении ничтожности своего героя от иронии он переходит к сатире и сарказму

Инстинктом большого художника Акутагава почувствовал, что с его методом что-то не совсем в порядке... Стремясь разобраться в своих сомнениях, он сделал попытку сформулировать фундаментальную проблему искусства: *в чем же сущность искусства и как оно соотносится с жизнью?*

В заметках «Об искусстве» Акутагава подчеркнул, что художественное произведение должно быть совершенным, как ничто другое, что совершенство состоит в полном воплощении художественного идеала, в противном случае служить искусству просто не имеет смысла.

Во всей вселенной, считал он тогда, есть только одно дело, которое заполняет жизнь до краёв, не оставляя места ни для сожалений, ни для разочарований. Это дело – *служение искусству*. Искусство приносит художнику высшие радости, окупает любые жертвы, даже оправдывает некоторые преступления. Художнику могут быть свойственны обыкновенные человеческие слабости, в своей обыденной жизни он может пребывать в зависимости от сильных мира сего, невежественная чернь может смеяться над ним или страшиться его – всё это не имеет к служению искусству никакого отношения. Мнение

черни, полагал он, ничего не значит. Дух художника всегда неизмеримо выше самого могущественного властелина, и если человеческие слабости губят художника, так это не вина его, а беда [1, с. 14 – 15].

Как видим, Акутагава прощал художнику всё, а Гоголь писал о том, что «потомству нет дела до того, кто был виною, что писатель сказал глупость или нелепость, или же выразился вообще необдуманно и незрело.

...Оно сделает упрек ему...». То есть Гоголь не прощал себе, как и Пушкин, ни малейшей словесной оплошности. Акутагава, как писатель новой литературной эпохи, склонен был фетишизировать искусство.

В июле 1918 года в газете «Осака майнити» была закончена публикация одной из самых блестящих его новелл – «Муки ада».

«Человеческая жизнь не стоит и одной строки Бодлера», – писал он. Что стоят человеческие жизни в сравнении с шедевром! – провозглашал он. – Целью жизни может быть только искусство. В конечном счёте оно является и целью существования рода человеческого, а всё остальное – борения страстей, социальные катаклизмы, тяжкий труд крестьянина, хитрости по-

литикана, технология, наука – имеет значение лишь в той мере, в какой может способствовать или препятствовать созданию шедевров.

Это было *второе открытие* Акутагава Рюноскэ, но оно оказалось не таким однозначным.

Философский камень, если и существует, то не в сказочно прекрасном дворце человеческой культуры, а в грубом и монолитном фундаменте, на котором этот дворец воздвигнут. Оно не может иметь бытия само по себе. Искусство существует лишь постольку, поскольку существует потребитель искусства. Между искусством и его потребителем должна быть прочная функциональная связь. Если принять, что потребитель искусства – народ, то исчезают все «зачем?» и «почему?» и на месте хаоса возникает стройная система: народ из чрева своего порождает искусство, а искусство, в свою очередь, оплодотворяет лоно народа.

Провозгласив неразрывную связь между народом и искусством, Акутагава не верил, что его работа, работа мастера-виртуоза, представляет для народа какую-либо ценность [1, с. 19 – 21].

Как видим, оба писателя пришли к одному и тому же выводу: искусство неразрывно связано с народом. *Служить искусству – это значит служить народу.*

Произведения обоих литературных мэтров включены в школьную программу по мировой литературе, так как темы и проблемы, поднятые ими, актуальны и сегодня, потому что они связаны с жизнью, народной жизнью.

Рюноскэ Акутагава, как и Николай Гоголь, не участвовал в политической жизни своей страны. Он так же страдал от нервного истощения, от болезней желудочно-кишечного тракта, от ослабления сердечной деятельности и лечился на курортах. Оба страдали от одиночества, несмотря на то, что японский писатель был женат и имел троих сыновей. Обоих преследовали какие-то призраки и кошмары. Гоголь, смирясь со своей участью, просил В. А. Жуковского по возможности при втором издании «Переписки» поставить впереди книги на место «Завещания» заглавие: *«Искусство есть примирение с жизнью»*. В отличие от Гоголя, невзирая ни на что, Акутагава не бежал от критики, от ада одиночества, от страха подступающего безумия, а работал как одержимый.

«Знаю, – говорил Гоголь, – что моё имя после меня будет счастливее меня, и потомки тех же земляков моих, может быть, с глазами, влажными от слёз, произнесут примирение моей тени».

«Я не жду, что получу признание в будущие времена. Суждение публики постоянно бьёт мимо цели... Тем более я – простой литера-

тор... Иногда я представляю себе, как через пятнадцать, двадцать, а тем более через сто лет даже о моём существовании уже никто не будет знать. В это время собрание моих сочинений, погребённое в пыли, в углу на полке у букиниста на Канда будет тщетно ждать читателя...» – так безотрадно представлял свою посмертную творческую судьбу Акутагава Рюноскэ.

Акутагава, тончайший психолог, обладатель яркого пророческого дара, в этом предсказании ошибся. Его имя соседствует с самыми великими писателями, он издаётся и переиздаётся на всех континентах, его произведения экранизируются, он признанный мировой классик, в Японии ежегодной премией имени Акутагава Рюноскэ награждают лучших писателей, а ведь он прожил всего 35 лет.

«Он хотел жить так неистово, чтобы можно было в любую минуту умереть без сожаления», – писал Акутагава в последнем автобиографическом произведении. И он жил неистово [2].

Для Николая Гоголя и Рюноскэ Акутагава искусство стало *смыслом жизни*. Не оно ли и погубило их?

Последние годы жизни обоих писателей обозначены поиском выхода из того жизненного круга, который, как нам кажется, они сами очертили, потому что были настоящими писателями, потому что хотели достичь большего, а это большее называется СОВЕРШЕНСТВО. А можно ли в этой жизни хоть кому-нибудь, даже гению из гениев, достичь Совершенства? Нет! Здесь, мы считаем, кроется и частичный ответ на вопрос, почему так рано оба гениальные писатели ушли из жизни. Каждый ушёл по-своему: первый, смирясь, замкнувшись в себе, отойдя от мирской жизни и творческой, в 43 года уходит естественной/неестественной смертью, второй, – творя до последнего, в 36 лет добровольно прощается с жизнью. Есть ли этому объяснение?

Может быть, ответ на этот вопрос и будет найден. Но после своего ухода и Гоголь, и Акутагава оставили человечеству вместе со своими шедеврами слишком много загадок.

С другой стороны, Человек, его душа – Вечная Загадка, и если нам не удастся ее разгадать, пусть ее разгадывают потомки.

ЛИТЕРАТУРА

1. А к у т а г а в а Р ю н о с к э. Новеллы / Р. Акутагава. – М. : Художественная литература, 1974. – 704 с.

2. Великие писатели. Акутагава Рюноскэ. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/pisатели/86.htm>

3. Гоголь в школе. Сборник статей. – М.: АПН РСФСР, 1954. – 704 с.

4. Гоголь и мировая литература. – М.: Наука, 1988. – 320 с.

5. Г о г о л ь Н. В. Собрание сочинений в восьми томах / Н. В. Гоголь. – М.: Правда, 1984.

6. М а ш и н с к и й С. И. Художественный мир Гоголя: пособ. для учителя. 2-е издание / С. И. Машинский. – М.: Просвещение, 1979. – 432 с.

7. С т е п а н о в Н. Л. Н. В. Гоголь. Творческий путь / Н. Л. Степанов. – М.: Гослитиздат, 1959. – 608 с.

ПРОЗАЇЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА

ЧОМУ СКЛАДНО ПРОВОДИТИ УРОКИ ЗА ЛІРИЧНИМИ ТВОРАМИ

Людмила СИПКО, кандидат філологічних наук, м. Тернопіль

Навчальні програми з літератури (української, світової та літератур національних меншин) передбачають ознайомлення учнів із чималою кількістю ліричних творів. І боляче усвідомлювати, що це багатство – найвизначніші зразки світового мистецтва – нерідко проходить повз тих, до кого звернене, кому так необхідне. Адже ні для кого не секрет, що значна кількість учителів не люблять проводити уроки на матеріалі лірики. І для цього є ціла низка вагомих причин. Спробуймо в них розібратися.

Перше, що нерідко відчуває вчитель на уроці з лірики, – це брак різноманітності у формах роботи з віршованим текстом. Вивчення прозових творів легко заповнює хвилини уроку роботою над змістом, ідейно-тематичним спрямуванням, композицією, особливостями конфлікту, складанням характеристики образів тощо. А який простір є у нас для роботи з лірикою? Теоретично – він надзвичайно широкий, але практично – на жаль, мало реалізований у шкільній аудиторії.

Найбільше проблем у середній школі виникає на уроках у 5–6 класах, оскільки ініціатива вчителя звужена ще й тим, що він не має можливості подавати ліричний твір у контексті всієї творчості поета, його життєвого шляху.

Окрім того, для дітей такого віку сприйняття лірики ускладнюється *специфікою цього роду літератури*. Адже, якщо в епосі і драмі об'єктом зображення виступають різноманітні сторони людського буття, а свідомість автора неначе «розчиняється» в художній будові твору, в системі образів, то в ліриці авторська свідомість виступає відкрито, виявляючи себе через різноманітні форми. Тобто «людина присутня в ліриці не тільки як автор, не тільки як об'єкт зображення, а й як його суб'єкт, включений в

© Сипко Л. М., 2013

естетичну структуру твору її дійовим елементом» (Гинзбург Л. О лирике. – Л., 1974. – С. 7).

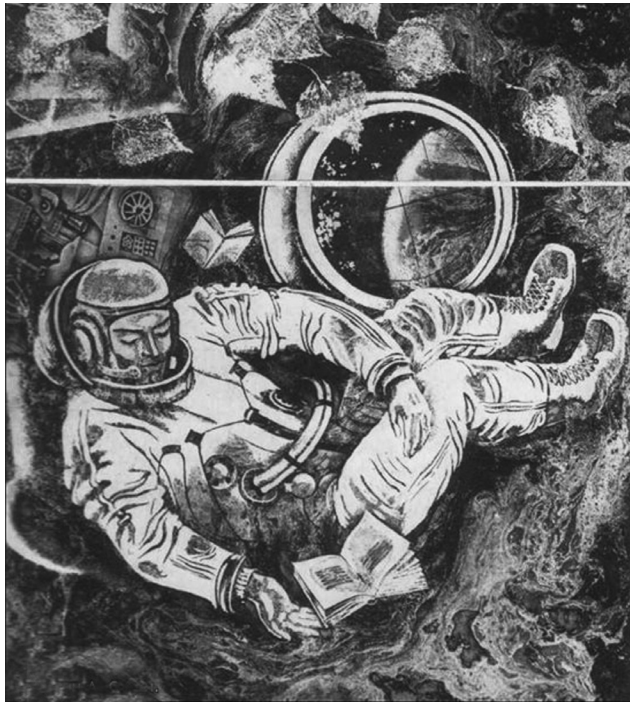
Саме внаслідок цього лірика зосереджена на внутрішньому стані, переживаннях людини. В епосі почуття автора стають повністю зрозумілими лише в тісній взаємодії з іншими елементами твору. А в ліриці переживання самостійне, воно внутрішньо завершене і не вимагає для свого розкриття жодних умов, бо сприймається нами як певний життєвий факт, у якому ми знаходимо всі «складові» образного відтворення життя.

Дорослий читач має значний емоційний досвід. У школяра такий досвід практично відсутній. Тому, натрапивши у вірші на «чужі», не пережиті особисто почуття, він нерідко проходить повз них, оскільки у нього ще мало розвинена уява і глибоке асоціативне мислення. З огляду на це в роботі над поетичними творами поряд з навчальними завданнями вчитель повинен дбати про розвиток у дітей здатності співпереживати. А це досягається поступово, з року в рік. Учителеві потрібно мати багато терпіння, щоб зробити вивчення поезії школярами засобом багатогранного пізнання самого життя, відображеного в художньому слові.

Звичайно ж, усі щойно висловлені поради – це більше стратегія, аніж тактика діяльності вчителя. На сьогодні ми маємо нові шкільні програми, за якими з вересня цього року почнуть навчатися п'ятикласники. Спробуємо в них зазирнути, аби знайти те, що допоможе вчителю в роботі з ліричними творами.

Спочатку сформулюємо цікавий нам кут зору на проблему.

Оскільки ліричний твір невеликий за обсягом, його характеризують стислість поетичної думки і почуття. Це призводить до того, що слово у вірші несе значно більше навантаження, ніж у

Андрій Чебикін. Вірші

прозі, тобто смисл його завжди ширший, ніж його пряме значення, – він образний. Водночас художній зміст ліричного твору доповнюється ще й звучанням слів, їх розміщенням у рядку, ритмічним чергуванням тощо. Тобто в ліриці зв'язок змісту з формою особливо тісний.

Отже, ми доходимо важливого висновку: без знання теоретико-літературних понять аналіз поетичного твору приречений стати безпредметною розмовою.

Зрозуміло, що в 5 класі немає можливості зануритися у глибини теорії літератури. Але варто зробити хоча б таке: уніфікувати, привести «до спільного знаменника» вимоги до знань п'ятикласників із теорії літератури на основі всіх літературних курсів, які вони вивчають.

Представимо мотивацію своєї точки зору.

Працюючи над розробкою уроку за лірикою у 5 класі, ми зіткнулися з серйозною проблемою: щодо віршованих творів програма дає таку обмаль понять із теорії літератури, що у вчителя

майже не залишається простору для їх аналізу. І тоді ми паралельно розглянули три програми з літератури (української, світової та літератур національних меншин) на предмет представлення в них художніх засобів, які можна використати під час аналізу поезії.

Українська література	Світова література	Література (російська та світова)
епітет порівняння персоніфікація метафора гіпербола образне слово ліричний герой віршована мова ритм рима строфа мелодійність інтонація читання	епітет метафора вірш антитеза «дотичні» до аналізу поезії: автор оригінал-переклад герой літературного твору тема ідея	епітет порівняння метафора віршована мова ритм рима «дотичні» до аналізу поезії: оригінал-переклад літературний герой тема ідея

Вважаємо, що докладні коментарі до таблиці будуть зайвими. Особисто ми, будуючи роботу над ліричними творами, виходили з того, що п'ятикласники ознайомилися зі значною кількістю теоретичних понять на уроках української літератури. Але чи відомо це кожному вчителю? А може, дехто із словесників так і обмежується в аналізі поезії двома поняттями: епітет і метафора? Звідси і нелюбов до уроків за ліричними творами: адже про що на таких заняттях можна говорити?

Існує ще один важливий бік цієї проблеми. Вивчення лірики неможливе без її виразного читання. По-перше, сам учитель має бути гарним читцем. По-друге, він має вміти навчати виразному читанню своїх учнів. У програмі з української літератури представлені такі поняття, як «ритм», «мелодійність» та «інтонація читання». На нашу думку, не менш необхідними є «пауза» і «наголос». Це той мінімум, який може бути легко засвоєний п'ятикласниками. І не тільки засвоєний – він допоможе школярам відчувати справжню насолоду в читанні лірики.

Може, тоді й у вчителів, і в учнів народиться справжня любов до поетичного мистецтва...

Єдине офіційне видання МОН України

«Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України»
Видається з 1920 року Виходить тричі на місяць

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68832

У нашому журналі: рішення колегії, накази, типові навчальні плани, рекомендації та коментарі з питань вищої, професійної, середньої, початкової та позашкільної освіти

ПЕРЕДПЛАТА НА МІСЯЦЬ
42 ГРН 50 КОП.

ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ

ДИХАННЯ ПРИРОДИ В ЛІРИЦІ ДЖОНА КІТСА

Ольга НІКОЛЕНКО, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

*Найвища мета поезії полягає
в тому, щоб бути другом,
допомагати в турботах і
надихати на прекрасне думки
й почуття людини...*

Джон Кітс

«Той, чие ім'я написане водою...»

У величному, вишуканому і людному Лондоні є такі тихі куточки, про які знають лише справжні англійці. Це місця, пов'язані із життям і творчістю митців, котрі створили славу Великобританії не менше, аніж відомі всім пам'ятки: Букінгемський палац, Вестмінстерське абатство, Тауер, Біг Бен та інші. Серед темної зелені у північній частині Лондона – Хемпстеді – заховався й Будинок-музей видатного англійського поета Джона Кітса. Тут усе залишилося майже так, як було за життя митця: картини, книжки, рукописи... Сюди приходять ті, для кого поезія є не просто друкованими рядками в книжці, а живильним джерелом для серця. Як і двісті років тому, сьогодні в будинку Джона Кітса його шанувальники читають вірші, слухають музику, говорять про красу і про людські почуття, які може увічнити тільки мистецтво.

Джон Кітс прийшов у літературу на початку XIX століття, коли технічний прогрес уже не можна було спинити. Суспільство стрімко розвивалося, а міста зростали завдяки новим виробництвам. Гроші, прибутки, кар'єра дуже цікавили сучасників Джона Кітса, який, на відміну від них, понад усе цінував світ природи і краси, виявляючи різноманіття їх форм у поетичному слові. Близький друг Дж. Кітса художник Джозеф Северн писав: «Кітс протиставив брутальній і прагматичній сучасності, що набирала залізних обертів, чисте, як кришталеве, Слово». Це «кришталеве» слово поета тихим дзвоном дійшло із глибини віків і до нас.

Біографія митця коротка і небагата на події: «лише кілька вірних друзів, кілька прегарних віршів, пристрасне кохання і рання смерть». Так писав біограф і видавець творів

© Ніколенко О. М., 2013

поета Річард Мілнз. Джон Кітс народився 31 жовтня 1795 року в Лондоні в сім'ї конюха, котрий згодом став господарем великого кінного двору. Джон Кітс мав ще трьох братів: Джорджа, Томаса, Ендрю і сестру Фанні. Хоча у родини не було великих статків, батьки дбали про навчання і виховання своїх дітей. Утім, Кітсів рано спіткало горе – спочатку внаслідок нещасного випадку загинув батько (Джонови було тоді лише 9 років), а потім померла від сухот мати (на той час Джонови ледь виповнилося 14 років). Отже, кожному із дітей довелося самому прокладати собі шлях у житті.

Опікуни спрямували Джона на вивчення медицини в лондонських шпиталях, але досить швидко хлопець зрозумів, що його покликання – література. Не маючи класичної освіти, він надолужував прогалини в навчанні завдяки читанню. Книжки стали його найбільшими друзями і відкрили йому чарівні обрії мистецтва, до яких він прагнув на крилах своєї уяви. У Лондоні Джон Кітс пристав до невеличкого гуртка літераторів і художників «*Cockney school*» (тобто «Школа простонародних авторів»), які виступали за втілення природної краси у творах мистецтва.

Незважаючи на скрутне фінансове становище і хворобливість, Джон Кітс починає писати поетичні твори й видавати їх друком. 1817 року вийшла перша збірка його поезій, потім ним було написано ще близько 100 творів. Але хвороби постійно переслідували письменника. 1820 року він змушений був за рекомендацією лікарів залишити холодний і туманний Лондон, щоб пройти лікування в Італії. Його друг Джозеф Северн поїхав разом із ним до Неаполя, а потім – до Рима. Але ця єдина велика подорож поета не дала йому ані розради, ані одужання. Він помер у двадцятип'ятирічному віці 23 лютого 1821 року в Римі, де й був похований. На надгробку Джона Кітса викарбувано рядки, які він сам продиктував своєму другові: «Тут похований той, чие ім'я написане водою...». Чому саме водою? Ми можемо тільки здогадуватися. Але, напевно, тому, що вода втілювала для нього вічний рух природи, яка ніколи не повторює

своїх форм, яка постійно змінюється і вражає тими змінами, яка завжди поруч із людиною і дає приклад невичерпності буття...

Джон Кітс був тим, хто не просто слухав, а дослухався до тихого плину води, шелесту трав і квітів, усіх звуків природи. Він не просто дивився, а вдивлявся в ті неловимі зміни, що повсякчас відбуваються у світі природи. І він став натхненним співцем великої, неповторної і різнобарвної картини природи. Він був поетом у найвищому сенсі цього слова і відкрив своїм сучасникам нове бачення краси в буденному, простому, звичайному світі. Ім'я Джона Кітса ставлять поруч з іменами інших видатних англійських поетів – *Джорджа Гордона Байрона* і *Персі Біші Шеллі*. Хоча життя Кітса було коротким, а написав він не так багато поетичних творів, як вони, але й того, що він зробив у літературі, вистачило, щоб ним захоплювався Олександр Пушкін і щоб Джордж Байрон сказав про нього: «... він справді обіцяв дещо велике». До цього можна тільки додати, що Кітс не тільки «обіцяв», а й виконав «обіцяне».

Джордж Кітс писав про свого брата: «Джон Кітс був відкритою, чесною, доброзичливою і приязною людиною. Хоча він дуже страждав через матеріальну скруту, а спадщини діда ледве вистачало на його скромні потреби, гроші не були для нього головним у житті. Він міг годинами сидіти з книжкою, а заради влучно сказаного слова списував купу паперу... Колись він сказав про різницю між ним і Байроном: *Байрон змальовує те, що бачить, а він – те, що уявляє*. Сила його уяви була надзвичайною. Було достатньо однієї квітки, одного променя сонця, одного зойку пташки, щоб викликати в нього приплив творчого натхнення. Здавалося, він не тільки писав, а й говорив особливою – поетичною – мовою. І той, хто чув або читав його вірші, вже ніколи не міг їх забути...».

У поетичних творах Джона Кітса ми бачимо красу вічно живої природи і чуємо, як вона розмовляє з нами на різні голоси...

Таємниці вірша

Творчість Джона Кітса дає прекрасну можливість увести учнів у світ поезії і ознайомити їх із такими термінами, як *вірш* і *пейзаж*.

Вірш – це поняття, яке використовується в кількох значеннях:

1) рядок віршованого твору, що характеризується ритміко-інтонаційною завершеністю, яка спричиняє обов'язкове відокремлення від іншого рядка кінцевою паузою;

2) цілісний текст – віршований твір;

3) антонім поняття «проза», синонім поняття «поезія» (хоча слово «поезія» може вживатися й у ширшому значенні – як сукупність

віршованих творів, особливість художнього мовлення).

Найчастіше поняття «вірш» вживається в другому значенні – як цілісний текст. Його характерні такі ознаки:

- вираження людських почуттів, настроїв, думок;

- невеликий або середній обсяг;

- єдність і неподільність змісту (неможливо сприйняти будь-яку частину вірша без урахування цілого);

- особлива організація (рядків, пауз тощо);

- ритм (завдяки чергуванню, впорядкованому руху складів, суголосся звуків).

Хоч які картини були б зображені у вірші, вони завжди спрямовані на вираження людського «я», мають яскраве емоційне забарвлення. Довколишній світ у вірші постає крізь призму людського «я», як його глибоке переживання, тому події у вірші – це відображення не стільки зовнішніх змін, скільки порухів у глибині особистості, її думок і почуттів.

Пейзаж – опис природи, будь-якого незамкненого простору зовнішнього світу; види пейзажу різноманітні за змістом (лісові, степові, морські, міські тощо) і за призначенням у творі (втілення почуттів, думок, настроїв; розкриття образу; вираження позиції автора тощо).

Пейзаж може бути об'єктом зображення в різних видах мистецтва: у літературі, живопису, музиці, кіно тощо. Кожен із митців обирає власні засоби для відтворення пейзажу: словесні, кольори й відтінки, суголосся звуків тощо. Коли ми спостерігаємо пейзаж у мистецтві, потрібно налаштувати свою творчу уяву, думку і почуття на сприйняття картини природи. Що відображає змальована картина? Яким є цей пейзаж – спокійним чи рухливим, лісовим чи степовим, морським чи гірським тощо? Які відчуття, емоції, настрої він викликає? Як митець досягає того чи іншого враження? Ці питання допоможуть нам відкрити красу природи, втілену рукою майстра. Один і той самий пейзаж може викликати в нас різні думки й почуття, адже всі ми по-різному сприймаємо природу та її відображення в мистецтві, що є завжди багатозначним – і в цьому його невмируща сила. До справжньої краси, що знайшла відбиток у мистецьких творіннях, хочеться повертатися знов і знов, навіть через багато років. Вона ніколи не згасає!

Вічно живий сонет

«Про коника та цвіркуна»

Джон Кітс був закоханий у природу, яка постає у його віршах у різних проявах. Це ліси, луки, річки Англії і Шотландії. Картини при-

роди у творах поета зображені спокійними і прекрасними. Вони сповнені різних звуків і барв, викликають відчуття причетності до світу природи та її гармонійного життя. У своєму захопленні природою Джон Кітс мав однодумців, наприклад, Лі Гента, одного із членів лондонського гуртка митців «Cockney school», котрі намагалися відобразити простоту і водночас вічну мудрість природи, що ніколи не спиняє свого руху. Вірш «Про коника та цвіркуна» народився 1817 року в результаті поетичного змагання Джона Кітса і Лі Гента в описі пейзажу. Хоча тоді членами гуртка було визнано перемогу Лі Гента, проте вірш Джона Кітса пережив свій час і залишився високим взірцем поетичної майстерності автора.

Вчитаємося в рядки сонета «Про коника та цвіркуна».

*Поезія землі не вмере ніколи,
Опівдні, як мовчать серед гілок
Птахи в гаю, невтомний голосок
Обнизує покоси й частоколи.
Це коник, він поймає гори й доли,
На стернях довгий ведучи танок,
А стомиться – стихає на часок
У затінку стебла або стодоли.*

*Поезія землі не оніміє:
Коли зима в мовчання крижане
Поля заковує, цвіркун у хаті
Заводить пісню, що в теплі міцніє,
Нагадуючи всім, хто задрімне,
Спів коника в траві на сіножаті.*

(Переклад Василя Мисика)

У Джона Кітса було особливе ставлення до краси і до природи. Він вважав, що вони органічно поєднані між собою. Природа має різні обличчя, але всі вони прекрасні. Будь-якої пори року природа постає в усій своїй красі, треба тільки вміти бачити її навіть у буденних проявах, простих звуках, звичайних рослинах. Призначення поета, на думку Кітса, полягає в тому, щоб знайти «живі форми» для втілення «вічно живої природи». У природі немає нічого застиглого, і мистецтво має відображати невинний рух природи. «Краса є правда, правда є краса, це все, що людина мусить знати на землі», – писав він. Поезія, на думку Кітса, – це невичерпний потік світла, який робить яскравішими й насиченішими природні барви.

Джон Кітс вважав, що поетичне слово наділене особливою силою і воно також має бути природним, пов'язаним із життям людини, її внутрішнім і довколишнім світом: «Поезія має дивувати читача прекрасним, вона мусить вражати його втіленням його власних піднесених думок і здаватися майже спогадом... Нехай образи з'являються, досягають zenіту і зникають

за виднокраєм так само природно, як рухається по небу сонце, осяюючи читача урочистою пишнотою, допоки на нього не спаде блаженний присмерк... Якщо поезія не з'являється так само природно, як листя на дереві, краще, якщо вона не з'явиться взагалі».

Вірш «Про коника та цвіркуна» є яскравим підтвердженням цих слів Джона Кітса. У творі перед читачем розгортається краса природи у звичайних її проявах. Вірш умовно можна поділити на *дві частини* за змістом (відповідно до пори року) – літо і зима. Читаючи рядки першої частини, ми пригадуємо яскравий літній день, коли всі птахи стихають і слабшають від спекотного сонця. Нічого не чути навкруги, і тільки спів коника несеться в повітрі над луками, над усією землею. Маленький коник у своїх стрибках і веселоощах стає втіленням руху самої природи, яка ніколи не замирає. І в цьому живому прояві природи митець убачає вічну красу. Поет словом малює художню картину, яку можна не тільки побачити за допомогою уяви, але яка також звучить, а ще вона сповнена запахом трави – свіжої чи скошеної. Картина навіює відчуття спокою і гармонії.

У другій частині вірша природа постає вже в зимовому вбранні. Тут також все замовкає, але це мовчання інше, не таке, як літнього дня. Мороз створив цю тишу, пише митець. Усе замирає зимовим морозним вечором, але й цієї пори року природа живе, вона має свої голоси. З-за печі лунає пронизливий спів цвіркуна, і той, хто чує його, згадує літній день і коника, який сховався серед трав'яних пагорбів.

Переклади і перекладачі

До поезії Джона Кітса в Україні звертали різні перекладачі (Микола Зеров, Михайло Драї-Хмара, Дмитро Паламарчук та інші), але найбільше – Василь Мисик, котрому вдалося відтворити засобами української мови не тільки основний зміст творів митця, а й їхній ритм, і суголосся звуків, що створюють неповторні мелодії віршів поета.

Найвідоміші російські переклади вірша «Про коника та цвіркуна» – Бориса Пастернака і Самуїла Маршака.

Кузнечик и сверчок

*В свой час своя поэзия в природе:
Когда в зените день и жар томит
Притихших птиц, чей голосок звенит
Вдоль изгороди скошенных угодий?
Кузнечик — вот виновник тех мелодий.
Певун и лодырь, потерявший стыд,
Пока и сам, по горло пеньем сыт,
Не свалится последним в хороводе.
В свой час во всем поэзия своя:*

Зимой, морозной ночью молчаливой
Пронзительны за печкой переливы
Сверчка во славу теплого жилья.
И, словно летом, кажется сквозь дрему,
Что слышишь треск кузнечика знакомый.
(Переклад Бориса Пастернака)

Кузнечик и сверчок

Вовеки не замрет, не прекратится
Поэзия земли. Когда в листве,
От зноя ослабев, умолкнут птицы,
Мы слышим голос в скошенной траве
Кузнечика. Спешит он насладиться
Своим участием в летнем торжестве,
То зазвонит, то снова притаится

И помолчит минуту или две.
Поэзия земли не знает смерти.
Пришла зима. В полях метет метель,
Но вы покою мертвому не верьте.
Трещит сверчок, забывшись где-то в щель,

И в ласковом тепле нагретых печек
Нам кажется: в траве звенит кузнечик.
(Переклад Самуїла Маршака)

Запитання і завдання для учнів

- Робота з текстом.

- Про що йдеться в цьому вірші?
- Назвіть пори року та час доби, зображені у творі. Доведіть це цитатами з тексту.
- Які картини поставали перед вами під час читання твору?
- Які переживання, думки, почуття втілено в пейзажних замальовках Джона Кітса?
- Чиї голоси пронизують картини природи, створені поетом?
- Як ви гадаєте, чому саме цих «персонажів» обрав письменник для своїх пейзажів?
- Які настрої викликали у вас картини природи, замальовані Джоном Кітсом у вірші? До яких роздумів вони вас спонукали?

- Для тих, хто володіє іноземною мовою.

Виразно прочитайте англійською мовою вірш Джона Кітса. За допомогою словника і під керівництвом вчителя іноземної мови спробуйте перекласти вірш дослівно, тобто абсолютно точно кожне слово (з урахуванням зв'язків між словами).

*The poetry of earth is never dead:
When all the birds are faint with the hot sun,
And hide in cooling trees, a voice will run
From hedge to hedge about the new-mown
mead;*

*That is the Grasshopper's--he takes the lead
In summer luxury,--he has never done
With his delights; for when tired out with fun
He rests at ease beneath some pleasant weed.
The poetry of earth is ceasing never:*

*On a lone winter evening, when the frost
Has wrought a silence, from the stove there shrills
The Cricket's song, in warmth increasing ever,
And seems to one in drowsiness half lost,
The Grasshopper's among some grassy hills.*

- Як звучить в оригіналі словосполучення «поезія землі», яке використав Василь Мусик у своєму перекладі?

- Знайдіть у тексті оригіналу антитези.
- Як автор описує літній день? Знайдіть відповідні слова і словосполучення.
- Де відпочиває коник, стомившись від веселощів?
- Як змальовано траву в цьому вірші?
- Хто «створив» тишу зимовим вечором?
- Знайдіть в англійському оригіналі прикметники. Які явища вони характеризують?
- Як звучить пісня цвіркуна? Знайдіть відповідну цитату англійською.
- Які спогади і кому навіює пісня цвіркуна?
- Як ви зрозуміли словосполучення «grassy hills»? Чи можна вважати його ознакою англійського пейзажу?

- Для обговорення.
- Для чого, на вашу думку, потрібні вірші?
- Поясніть висловлювання Джона Кітса про себе, природу, мистецтво.

- Творчі завдання.

1) Опишіть 6–7 реченнями картину літнього (зимового, весняного, осіннього) дня (ранку, вечора). Використайте зорові й звукові засоби для неї. Знайдіть можливість висловити своє авторське (адже ви – автор!) ставлення до неї. А потім візьміть альбом і намалюйте її фарбами.

2) Спробуйте продовжити вислови і скласти речення:

- «Поезія для мене – це... (що?»);
- «Поетичні твори ми читаємо для того, щоб... (з якою метою?»);
- «У віршах ми знаходимо (або висловлюємо)... (що?»).

- Підсумкові запитання.

- Які сторінки життя і творчості Джона Кітса вам запам'яталися?
- Чому Джона Кітса називають одним із найкращих поетів Великобританії? Які пейзажі створені Джоном Кітсом у вірші «Про коника та цвіркуна»?
- Схарактеризуйте їх. Покажіть зв'язок між цими картинками природи.
- Як поет досягає «оживлення» цих картин?
- Назвіть характерні ознаки вірша як цілісного тексту і доведіть, що цей твір Джона Кітса є віршем.
- Визначте основну думку твору. Чи не застаріла вона сьогодні?
- Що нового ви відкрили для себе в процесі ознайомлення з поезією Джона Кітса?

КОНКУРС «НОВА ПРОГРАМА - СУЧАСНИЙ УРОК»

«ЛИШЕ ПРИРОДА РОБИТЬ ВЕЛИКЕ ДАРОМ»

ДВА УРОКИ ЗА ПОЕЗІЄЮ ДЖ. КІТСА

Оксана ТИХОМІРОВА, вчитель Баранівської гімназії, Житомирська обл.

Урок 1

Тема. Дж. Кітс. «Про коника та цвіркуна».

Мета: ознайомити учнів з творчістю англійського поета Д. Кітса; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичного твору, вміння висловлювати власні думки; виховувати почуття любові до природи, поезії.

Обладнання: карта Англії; зображення англійських архітектурних пам'яток; портрети Дж. Кітса.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

• З'ясування емоційної готовності до уроку (учні обирають смайлики, намальовані на маленьких папірцях):

– Що означає слово «смайл»?

– З якої мови воно походить?

– Які ще англійські слова, що ми їх вживаємо кожного дня, ви знаєте?

Учитель. Знання англійської мови знадобиться на уроці, адже ми говоритимемо про поета Джона Кітса.

II. Повідомлення теми і мети.

Учитель. Як ви зрозуміли, сьогодні ми помандруємо до далекої країни Англії, в якій жив поет Джон Кітс. Щоб краще зрозуміти поета, варто пізнати світ, у якому він жив і творив.

III. Робота над темою уроку.

• Повідомлення мікрогруп.

1 група «Мандрівники». Англія (англ. *England*) — одна з чотирьох частин Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, одна з трьох частин Великої Британії, найбільша за площею і населенням. Межує з двома іншими частинами Великої Британії — Уельсом і Шотландією в межах острова Великобританія. Назва країни походить від назви племені англів, одного з германських племен, що оселились тут у V ст.

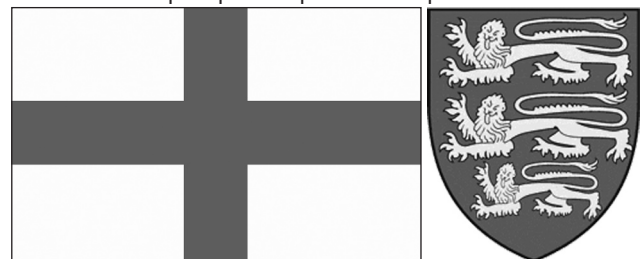
Мова: англійська

Столиця: Лондон

© Тихомірова О. А., 2013

Прапор та герб Великої Британії

Прапор та герб Англії

Карта Англії

Державний устрій: Конституційна монархія

2 група «Біографи» розповідає про життєвий шлях Дж. Кітса.

3 група «Мистецтвознавці». Вірші Кітса характеризують напрочуд тонка форма, образна музикальна мова. Він блискучий майстер такої поетичної форми, як сонет. Поет жадібно вбирав красу і багатство навколишнього світу, оспівуючи щастя кохання, яскраві чи ніжні барви природи, безсмертну силу мистецтва. В його віршах відчувається вплив народної поезії, захоплення античною міфологією. Найвідоміші з творів Кітса – оди «До грецької урни», «Осінь», «До соловейка», «Коник і цвіркун», романтичні оповідання у віршах «Ендіміон», «Ізабелла», «Гіперіон».

• «Поетична хвилинка».

Читання вчителем вірша Джона Кітса «Про коника та цвіркуна».

Середньовічний національний костюм дворян

Замки Англії

Учасники Лондонського карнавалу в національних костюмах

Британський музей та Вестмінстерське абатство

- Бесіда.
 - *Передайте власні емоції від почутого.*
 - *Доберіть епітети, якими ви могли б охарактеризувати вірш.*
 - *Яка картинка виникає у вашій уяві? Спробуйте описати те, що намалювала вам ваша уява.*
 - *Які тони переважають у вірші: теплі, холодні?*
 - *Як ви гадаєте, в якому настрої Кітс писав вірша?*
 - *Чи сподобалася вам поезія?*
 - *Які на вигляд коник та цвіркун?*
- Перевірка випереджального домашнього завдання.

4 група «Природознавці».

1 учень. Коника називають «Маленьким скрипалем».

Як гарно та весело літом у полі! Цілий день чути музику: там живе веселий музикант – Коник-Стрибунець. Він на зріст не більший за дитячий мізинчик, має прехороший зелений жупан, три пари довгих ніг і жваві очиці. Маленька ямочка в землі – його хатинка.

На чому ж він грає? Може, хто подумає, що він співає ротом? Так, як пташеня! Ні, це не так. Коник-Стрибунець німий. Зате він уміє грати своїми крильцями. Так само, як гарний скрипаль грає на скрипці.

Маленький скрипаль прокинеться ранесенько вранці, вип'є свіжої роси, зїсть кінчик молоденької травиці, обчистить, розворушить свої ніжки. Ось уже й красне сонечко зійшло! Коник-Стрибунець починає свою музику і цвірчить з ранку до вечора.

2 учень. А я вам розповім цікаву історію про Коника-музиканта.

У густій лісній траві жив-був Коник. Добре жив. Усього вдосталь мав: і хату, і їжу, і сонце над головою. Одного йому бракувало: не вмів співати. А цього йому дуже хотілось. Усі навкруги співають: солов'ї, вівчарики, жаби в сусідньому болоті. Ну як можна жити в лісі й не співати? Вирішив Коник повчитися у Солов'я, примостився під кущем, де співав той, і почав тихесенько підтягувати. Йому здалося, що гарно виходить, і він співав би ще, та раптом побачив, як Ромашки від сміху пригнули голівки, а Дзвіночки заливалися від сміху. Замовкнув Коник. – Де вже мені з Солов'єм змагатися, повчусь ще у кого-небудь. Спробую, як Зозуля. Адже це зовсім легко, всього дві

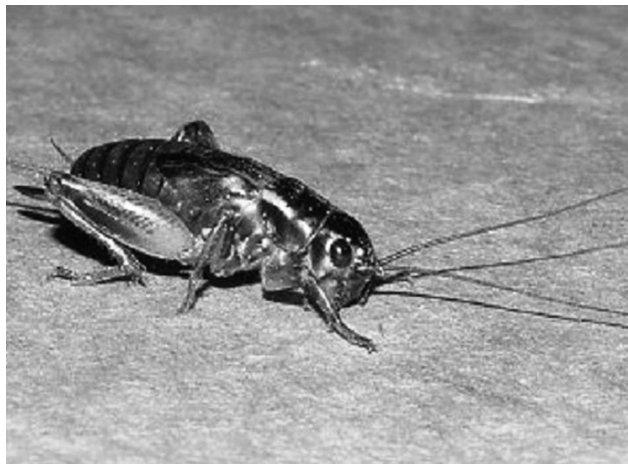

ноти: ку-ку. – Чого це ти, любий, так бухикаєш? За-студився, чи що? – запитала синя Бабка, покружлявши над ним. Нічого не відповів Коник, а мерщій застрибав до болота, звідки доносилися звуки жаб'ячого концерту. І він почав наслідувати болотних співух, стараючись зо всіх сил та позираючи на Очеретину – чи не сподобається хоч їй його спів. Похитала головою Очеретинка – ні, не подобалося. – Нічого в мене не виходить. Мабуть, такий я вже нездара,— гірко зітхнув Коник. І заклопотано по-тер крильце об крильце, і враз застрекотала, заспівала малесенька скрипка, затремтіло, забриніло літне повітря. Завмерли лісові квіти. Заслухавсь Соловейко. Який же це майстер так самозабутньо грає? А щасливий Коник сюрчав без упину і думав, що не там він шукав свій талант, не в голосі, а в крильцях заховано його музичний інструмент – маленьку скрипку: на лівому верхньому крильці – смичок, а на правому – струна.

З у ч е н ь. А я розповім вам про цвіркуна.

Цвіркуни зовні нагадують великого коричневого коника, але задні лапи у них більші і вкриті великими шипами. Коли комаха захищається, з силою викидає задні лапи поперед себе і намагається поранити нападника. Ці комахи добре пристосовані до будь-якого середовища. Можуть жити в полі, лісі, печерах або міських парках. Ведуть нічний спосіб життя, тому вдень їх майже не знайти. Люди хоч і знають про їхнє існування, проте часто лякаються, коли бачать цвіркунів на клумбах, у себе в садах. Але комахи не завдають шкоди людям. Навпаки, вони корисні для місцевої флори: розносять насіння рослин, коли харчуються їх плодами. Також їдять квіти, листя, лишайники. Цвіркуни мають видовжене тіло і велику кулясту голову. Ведуть прихований спосіб життя. Один з цікавих представників цвіркунів – цвіркун хатній. Він 1,6 – 2 см завдовжки, забарвлення тіла солом'яно-палево з коричневими смужками. Вдень він ховається у щілинах і виповзає звідти переважно вночі для пошуку їжі. Живиться різними рослинними рештками, які знаходить у щілинах. Самці сюрчать увечері і вночі.

4 у ч е н ь. Цвіркун польовий – один з найбільших (2 – 2,9 см). Він чорного кольору з бурими надкрилами. Живе на сухих луках у земляних нірках. Співаючий самець сидить біля входу в нірку. Якщо його потурбувати – він ховається в ній. Якщо до нірки підходить інший самець,

між ними починається бійка. Після другого линяння вони починають копати маленькі ямки, в яких залишаються зимувати. Серед цвіркунів є степовий, поширений у лісо-степовій і степовій зонах.

5 у ч е н ь. Я вам розповім історію про цвіркуна.

Як образився Цвіркун

Жив-був Цвіркун. Він був веселий: з ранку до вечора співав, радіючи життю, і всі його слухали.

– Як радісно співає наш Цвіркун! – сказав Соловей.

– Дурниці, – прошипів старий Павук, – краще б мовчав у кутку.

– Ти, Павуку, старий і не вмєш радіти життю, – вступилася за Цвіркуна Мишка, її підтримали Коник, Мурашка, Вівчарка.

– Хоч я і старий, проте знаю, як треба жити! – пробурмотів Павук.

Цвіркун слухав-слухав і пішов у сусіднє село, заліз у запічок, сховався там і співає відтоді пісні тільки для людей.

• Прослуховування колискової про цвіркуна.

*За печкою поет сверчок.
Угомонись, не плачь, сынок!
Вон, за окном, морозная,
Светлая ночка, звездная – 3 р.*

*Что ж, коли нету хлебушка,
Глянь-ка на чисто небушко:
Видишь, сияют звездочки,
Месяц плывет на лодочке. – 3 р.*

*Ты спи, а я спою тебе,
Как хорошо там на небе,
Как нас с тобою серый кот
В санках на месяц увезет. – 3 р.*

*Будут орехи, сладости
Будут забавы, радости
Будут сапожки новые
И пряники медовые – 3 р.*

*Ну отдохни хоть капельку –
Дам золотую сабельку!
Только усни скорей, сынок,
Неугомонный мой сверчок! – 3 р.*

• Бесіда.

– Чи сподобалися вам історії?

– Яка найбільше запам'яталася? Чим?

– Чи змінився ваш настрій? Покажіть за допомогою смайликів.

• Робота у зошитах. Колективне заповнення таблиці:

Назва вірша	«Про коника та цвіркуна»
Автор	Джон Кітс
Жанр	вірш
Тема	краса природи
Ідея	природа жива
Образи	ліричний герой, коник, цвіркун
I строфа	літо, тепло, всі птахи відпочивають, лише коник співає
II строфа	зима, холодно, тихо, птахів не чути, лише цвіркун у хаті співає
Спільне у I та II строфах	Природа жива, «Поезія землі не вмере ніколи»; «Поезія землі не оніміє»

• Словникова робота. Запис до зошитів визначення метафори, персоніфікації, уособлення.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Домашнє завдання. Вивчити напам'ять вірш. Знайти метафори, епітети, антитезу. Скласти сенкан «Природа». Намалювати ілюстрацію до вірша.

Урок 2

Тема. Дж. Кітс. «Поезія землі не вмере ніколи...»

Мета: розвивати навички аналізу поетичного твору; виховувати дбайливе ставлення до природи; формувати вміння бачити та відчувати її красу.

*Не то, что мните вы, природа:
Не слепок, не бездушный лик –
В ней есть душа, в ней есть свобода,
В ней есть любовь, в ней есть язык...*

Федор Тютчев

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

• Запитання від Коника – господаря галяви-ни Чудес (запитання надруковані на паперових квітках, представник кожної групи обирає квіточку).

– Назвіть відомих вам поетів, які описували природу.

(Алкман, А. Фет, Ф. Тютчев, О. Пушкін, М. Лермонтов, Й. В. Гете...)

– Як називається опис природи у художньому творі?

(Пейзаж).

– Що допомагає поетам майстерно зобразити картини природи?

(Використання художніх засобів).

– Які художні засоби ви знаєте?

(Епітет, метафора, порівняння).

II. Оголошення теми, мети уроку.

Вступне слово вчителя. Ми живемо на прекрасній планеті Земля. Для того щоб побачити і передати красу землі у слові, на картині, у звуці, потрібен неабиякий талант. Мета поета – передати через слово свої емоції, збудити у нас ті самі почуття, які сколихнули його душу. Сьогодні ми продовжуємо знайомитися з англійським поетом Джоном Кітсом. А наприкінці уроку спробуємо відповісти на **проблемне питання:**

– Що означають слова: «Поезія землі не вмере ніколи», «Поезія землі не оніміє»?

III. Робота над темою уроку.

• Перевірка домашнього завдання.

– Назвіть метафори, які ви знайшли у вірші.

(«Мовчать серед гілок птахи»; «коник поймає гори й доли»; «коник веде танок»; «поезія не оніміє»; «зима в мовчання крижане поля заковує»; «цвіркун у хаті заводить пісню»).

– Яка роль метафор у вірші?

(За допомогою метафор автор оживляє природу: вона може говорити, відчувати, діяти, думати... Наприклад, «зима в мовчання крижане поля заковує»; «коник веде танок»).

– Які епітети використовує поет?

(«Невтомний голосок»; «мовчання крижане»).

• Прийом «Юні поети». Завдання: дібрати свої епітети до слів «голосок», «мовчання» і пояснити їх.

Голосок – ніжний, дзвінкий, непереможний.

Мовчання – холодне, німе, зимове.

– Яка роль епітетів у вірші?

(Епітети виражають авторське ставлення до зображуваного. Автор називає голосок коника «невтомним», цим він виділяє такі риси коника, як витривалість, співучість, невтомність, а також виражає своє захоплення співом коника. Мовчання зими Дж. Кітс називає «крижаним», цим він хоче сказати, що зимою все спить, не чути жодного голосу, ані співу, ані звуку, тому говорить, що мовчання «крижане», не холодне, а саме «крижане»).

– Що протиставляється у вірші? Доведіть прикладами з тексту.

Зима	Літо
В мовчання крижане поля заковує	Голосок обнижує покоси, стихає на часок

• Бесіда.

– Як автор ставиться до природи?

(Вона жива, все в ній оживає, говорить, відчуває).

– Які звуки ви чуєте?

(Спів коника, сюрчання цвіркуна).

– Які звуки природи вам подобаються?

(Шум води, дощу, моря; спів пташок, комах; шелестіння трави, листя, колосків пшениці...)

– Які звуки нас заспокоюють?

(Звуки природи, адже вони ніжні, спокійні, тихі. Тому люди після важкого робочого тижня намагаються втекти подалі від міста на природу, щоб відпочити).

Учитель. Ось як написав про це Джон Кітс.

*Тому, хто в місті жив, як у неволі,
Так любо вийти в тишу польову
І в височінь усміхнено-живу
Послать молитву небесам і долі.
Чи ж є де щастя, як у чистім полі,
Втомившись, присісти на траву,
Читати повість просту, не нову,
Про двох коханців та про їхні болі?
Вертаючись, він довго тішить зір
Хмарками в небі, слухає весняне
У лузі тьохкання – і шле докір
Дню, що так швидко пропадає, тоне,
Немов сльоза, що в голубий ефір
Із ока ангела нічного кане.*

– Що означають слова Кітса «Поезія землі»?
IV. Підбиття підсумків уроку.

● Прийом «Мікрофон».

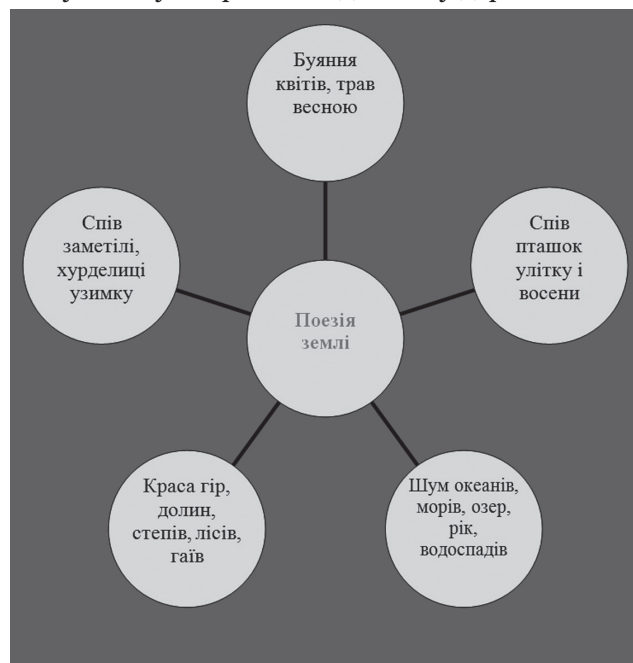
– Дайте відповідь на проблемне запитання:
 «Що означають слова: «Поезія землі не вмере ніколи», «Поезія землі не оніміє»?»

– Чи згодні ви з епіграфом нашого уроку?

– Як ви його розумієте?

● Прийом «Асоціативне гроно».

Я частина природи, тому: берегтиму природу, піклуватимуся про неї, саджатиму дерева, квіти,

не буду смітити, зменшу негативний вплив на екологію.

● Прийом «Мозаїка». Завдання: із записаних на окремих аркушах слів складіть вислів, пояснить його.

1 група. Душі своєї; люби природу; не як символ; люби природу; не для себе; люби для неї.

Люби природу не як символ

Душі своєї, люби природу не для себе,

Люби для неї.

(М. Рильський)

2 група. Велике; лише; даром природа; робить.

Лише природа робить велике даром.

(О. Герцен).

3 група. Лікар; природа.

Природа – лікар.

(Гіппократ).

4 група. Велика; прихована; сила; у; травах.

У травах прихована велика сила.

(Народна мудрість).

● Гра «Вір – не вір».

– Чи вірите ви, що найкращий витвір поезії Кітса – природа?

– Чи вірите ви, що найгірше для поета – не чути природу, не розуміти її?

Домашнє завдання. Опрацювати запитання у підручнику. Написати твір-мініатюру «Мій улюблений куточок на Землі».

ВІТАЄМО!

З ЮВІЛЕЄМ, УЧИТЕЛЮ!

«Учитель – професія дальнього действия, главная на Земле» – ці слова Роберта Рождественського суголосні з думкою, що серед шкільних предметів літературі належить особлива роль. Оскільки предмет передбачає не лише навчання, а й творче плекання життєвої мудрості, то результати уроків можуть бути відстроченими. Тому вчитель мусить пильнувати, чим слово його відізнеться, мусить бути одночасно і Майстром, і учнем.

Саме таким педагогом є **Тетяна Леонідівна Ялтанець**, учитель-методист СЗШ № 43 м. Львова. Енергійна, відповідальна, творча, вона майже 40 років вносить у клас любов і переконання, що література – предмет людинотворчий, а читання – шлях до мудрості й успіху.

Тетяна Леонідівна відкрита до інновацій, тому не строгим методичним канонам підпорядковані її уроки, а вічному творчому пошуку. Так і учні Тетяни Леонідівни: серед них багато переможців і призерів конкурсів різних рівнів.

Тетяна Ялтанець – знаний у регіоні педагог, який щедро ділиться досвідом з молодими педагогами, презентує свої знахідки, читаючи лекції на курсах у Львівському ОІППО, є автором методичних посібників, багатьох статей у фахових виданнях.

На початку квітня Т. Л. Ялтанець відсвяткувала свій ювілей. Від імені широкого вчительського загалу Львівщини щиро вітаємо шановну Тетяну Леонідівну і зичимо їй нових творчих злетів, втілення задумів, успішних учнів і життєвих щедрот.

Оксана Хабарова, голова методичного об'єднання вчителів світової літератури Шевченківського району м. Львова

З ювілеєм, шановна Тетяно Леонідівно! Приєднуємося до побажань Ваших колег і сподіваємося на подальшу співпрацю і дружбу.

Редакція

«ПОЕЗІЯ ЗЕМЛІ НЕ ОНІМІЄ»

УРОК ЗА ТВОРЧІСТЮ ДЖОНА КІТСА

Тетяна ТОМЧУК, учитель-методист ЗОШ № 4, м. Ківерці, Волинська обл.

Т е м а. Джон Кітс. «Про коника та цвіркуна».

М е т а: ознайомити учнів з творчістю відомого англійського письменника Джона Кітса; розвивати навички виразного читання та початкового аналізу поезії; сприяти усвідомленню понять «тема» та «ідея» твору, «епітет», «метафора», «уособлення»; формувати естетичні смаки і творчі здібності; виховувати вдумливого читача.

О б л а д н а н н я: портрет Джона Кітса, збірки його поезій, записи на дошці, картки для індивідуальної роботи, інформаційні картки, кольорові стрічки, проектор, презентація «Картини природи».

Т и п у р о к у: вивчення нового матеріалу.

Жити щасливо і жити в злагоді з природою – одне й те саме.

Сенека

Х і д у р о к у

I. Організаційний момент. Оголошення теми і завдань уроку, запис у зошити.

- Бесіда-налаштування на урок.

– *Людина народжується для щастя. У це вірить кожен із нас. А що таке щастя? Які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте це слово?*

(Родина, здоров'я, друзі, відпочинок, річка, море, ліс...).

– *Філософ Сенека стверджував, що «жити щасливо і жити в злагоді з природою – одне і те саме». Чи згодні ви з таким твердженням? Аргументуйте.*

(Людина і природа – одне ціле, рівнозначні частинки Всесвіту, лише у гармонії вони почуватимуться щасливими).

У ч и т е л ь. У сиву давнину дослідження явищ природи стало основою для прислів'їв та приказок, обрядових пісень, загадок. Давайте і ми з вами відгадаємо загадки про природу, а слова-відгадки запишемо на кольорових стрічках і складемо чарівну веселку.

- Створення «Веселки».

© Томчук Т., 2013

Веселку складаємо на великому ватмані, розміщеному на дошці, а в цей час на екрані монітора змінюються слайди презентації «Картини природи».

– Коли нема – чекають, коли прийду – втікають. (Дош).

– Зайде в дім – не виженеш дрючком, прийде час – і сам втікає. (Промінь сонця).

– Узимку ковзанкою стану, ну а влітку я розтану. (Лід).

– Одне біжить, друге лежить, а третє нахиляється. (Річка, берег, верба).

– Біле борошно поля вкрило. (Сніг).

– У золотому козушку чабан ягняток пасе. (Місяць і зірки).

– Веселе коромисло через річку повисло. (Веселка).

У ч и т е л ь. Нехай складена нами веселка налаштує вас на романтичний лад, допоможе з гарним настроєм познайомитися з поетом, для якого природа – це не тільки місце відпочинку, а й джерело натхнення, скарбниця тем і сюжетів для творчості. Знайомтесь – Джон Кітс. (Презентація портрета).

II. Формування нових знань, умінь і навичок.

С л о в о в ч и т е л я. Доля Джона Кітса, одного з найліричніших поетів Англії, викликає сум і співчуття не лише тому, що його життєвий шлях був такий короткий: він не дожив до свого двадцятишестиліття. Болісно вражає те, скільки горя йому випало зазнати за такий короткий проміжок часу, скільки смертей найближчих людей пережити, як мало було у нього радощів, позитивних переживань, захоплюючих мандрівок. Єдину велику подорож він здійснив до Італії, де його наздогнала смерть від невиліковної хвороби. Звичайно, як і кожна людина, він мав свою неповторну біографію. Та її факти здебільшого буденні, прикрі, вона бідна на незвичні, барвисті, просто приємні події. Зрештою, послухаймо самого автора.

- Рольова гра.

Учні, які мали випереджальне завдання, виступають у ролі Джона Кітса і репортера.

Р е п о р т е р. Шановний пане Кітсе, розкажіть нам, будь ласка, про своє дитинство.

К і т с. Народився я у 1795 р. в сім'ї колишнього конюха, який після одруження став досить заможним власником кінного двору. Я був найстаршим з чотирьох дітей. Дуже любив двох своїх братів і сестру, сумував у розлуці з ними. Дитинство обірвалося раптово із трагічною смертю батька: він розбився, упавши з коня. Мати через два місяці після загибелі батька вийшла заміж. Другий шлюб був невдалим і через два роки розпався. Мати віддала нас на виховання своїм батькам, бачили її ми досить рідко. У 1810 р. вона померла від сухот на моїх руках. Від успадкованої від матері хвороби згас на моїх очах молодший брат Том.

Р е п о р т е р. Де ви здобували освіту?

К і т с. У неповних вісім років почав навчання у приватній закритій школі. Це була гарна школа, а головне – син її власника Кавден Кларк, учитель цього ж навчального закладу, став моїм старшим другом, прилучив мене до поезії. Опікуни наполягали на тому, щоб я став учнем хірурга та фармацевта в Едмонтоні. Навчання було успішним, і через чотири роки я удосконалював свої знання в лондонському шпиталі Гая. Влітку 1816 р. склав фахові іспити і вже з осені міг практикувати як хірург та фармацевт.

Р е п о р т е р. А чому «могли» практикувати? Що завадило?

К і т с. На той час я вже захопився поезією. Перша публікація – сонет «До самотності» – вийшла друком у травні 1816 р., що, мабуть, підштовхнуло до вибору літературного шляху. Та й під час операцій я думав більше про вірші... Спадщина, яка залишилася від діда, була надто скромною, тому жили ми досить бідно. Разом із братами оселився в Лондоні. Навесні 1817 р. побачила світ перша збірка моїх поезій, названа просто «Вірші».

Р е п о р т е р. Хто з письменників був вашим кумиром? Які теми були вам найближчими?

К і т с. Моїми кумирами були поети Спенсер і Мільтон, а головними темами стали природа і мистецтво.

У ч и т е л ь. У переважній більшості поезій Джона Кітса виплескується ліричне почуття від споглядання картин природи і витворів мистецтва, нерозривно пов'язаних між собою. Шедеври мистецтва – теж складова частина природи, бо вони є наслідком духовних і фізичних зусиль, таланту і праці людей. Картини природи в Кітса спокійні, гарні, осяяні літнім сонцем. Це луки, ліси, річки Англії. З уквітчаних пагорбів видно синьо-зелений океан, теж безмежно спокійний. Кожна квітка має свій характер, свою яскраву чи ніжну барву. Над ними в'ються бджоли і метелики, в небі літають ластівки, бринить

спів жайворонка. Все оповите спокоем, дихає нічим не обмеженою свободою і миром. Одним із найвідоміших творів ранньої поезії Кітса став прозоро-простий своїми образами й глибокий за змістом сонет «Про коника і цвіркуна».

• Словникова робота.

Сонет – це 14-рядковий вірш, який складається із двох катренів (чотирирядкова строфа) і двох терцетів (трирядкова строфа).

• Виразне читання сонета вчителем (переклад В. Мисика).

З а в д а н н я для учнів: заплющивши очі, уявіть картини, описані автором. Після прослуховування відзначте на картці № 1, які емоції у вас викликала поезія.

Картка №1

«Про коника та цвіркуна»	Емоції	Ф. Шопен. «Вальс № 6»
	Радість Хвилювання Легкість Грайливість Бадьорість Поетичність Ніжність Задуманість Жартівливість Спокій Таємничість Оптимізм Впевненість	

• Аналіз розуміння змісту сонета.

• Бесіда.

– *Перечитайте мовчки вірш. Доведіть, що це сонет.*

(Він складається з 14 рядків).

– *На скільки частин ми можемо умовно поділити вірш? Чому?*

(На дві: картини літа у першій частині і зими – у другій).

– *За допомогою слів з вірша доведіть, що у першій частині показано картину спекотного літнього полудня.*

(«Опівдні», навіть «птахи мовчать серед гілок», коник ховається «у затінку стебла або стодоли»).

– *Який образ у перших двох строфах виступає на передній план? Аргументуйте відповідь.*

(Це образ коника, чий голос лунає навіть тоді, коли усе живе завмерло, втомившись від спеки; своїм співом він немов нагадує, що життя не припиняється ні на мить).

– *Доведіть рядками із тексту, що у другій частині показана картина суворої зими.*

(«...зима в мовчання крижане поля заковує»).

– *Хто не кориться зимі? Про що він нагадує?*

(Цвіркун своєю піснею нагадує про коника і тепле літечко).

У ч и т е л ь. Зверніть увагу на таку деталь: результати дії сонця і морозу аналогічні – усе живе

завмирає. Влітку про життя нагадує невтомний голосок коника, а взимку – пісня цвіркуна, яка лунає дедалі голосніше, пронизливіше... І мимоволі в цю вечірню годину згадується коник, що сховався серед трави на пагорбі. Таким чином цвіркун і коник утворюють композиційне коло, підтверджуючи думку автора про вічний рух життя.

– В яких рядках звучить ця думка?

(«Поезія землі не вмере ніколи», «поезія землі не оніміє»).

У ч и т е л ь. Зверніть увагу на вислів «поезія землі». Поезія – це мистецтво, а земля – це природа. Але для Джона Кітса вони нерозривні і перебувають у постійній гармонії. У цьому сонеті автор надзвичайно повно й виразно передав своє світле сприйняття вічного руху життя і краси природи. Він дає живу картину літнього дня, яку відчуваєш так само реально, як і затишок нагрітої кімнати взимку, коли в полях бушують заметілі. Звукові, зорові, дотикові враження зливаються в єдине ціле. Поет розкриває в малому велике, бачить прекрасне в звичайнісінькому.

• Короткий аналіз художніх засобів, визначення теми та ідеї твору.

Ознайомлення з інформаційними картками.

Епітет – це особливе художнє означення, яке надає означуваним словам особливої художньої забарвленості й наповненості: *веселі промінці, грайливий дощик.*

Метафора (перенесення) – один з основних тропів поетичного мовлення. В метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю: *Осінній вечір морозом дихав.*

Уособлення – вираз, що дає уявлення про яке-небудь поняття або явище шляхом зображення його у вигляді живої особи. Часто уособлення застосовується у зображенні природи, яка наділяється тими або іншими людськими рисами: *Грім розсердився.*

Тема – узагальнена основа змісту художнього твору, те, про що в цілому йдеться в ньому.

Ідея – головна думка, що служить узагальненим вираженням змісту всього твору й містить у собі оцінку зображених у ньому життєвих явищ.

• Робота з текстом.

З а в д а н н я: відшукати зазначені художні засоби, визначити тему та ідею твору.

Епітети: невтомний голосок, мовчання крижане.

Метафори: поезія землі, невтомний голосок обнизує покоси й частокони, коник поймає гори й доли, пісня, що в теплі міцніє, заводить пісню.

Уособлення: поезія землі не вмере, зима поля заковує, коник веде танок.

Ідея твору: вічний рух життя і краси природи.

III. Підбиття підсумків уроку.

У ч и т е л ь. Відомий педагог Василь Сухомлинський писав: «На світі є не тільки потрібне і корисне, є ще й прекрасне. Перед людиною відкрилась радість життя, тому що вона почула шепіт листя і пісню коника, журчання весняного струмка і срібні переспіви жайворонка в спекотному літньому небі, тремтливий дотик сніжинки і стогін заметілі, ніжне хлюпотіння хвиль й урочисту тишу ночі, почула і, затамувавши подих, слухає сотні і тисячі літ чудову музику життя». Цю «чудову музику життя» ви відчували, коли на сьогоднішньому уроці вперше слухали сонет Джона Кітса. Пригадайте, які емоції у вас виникли. Оптимізм, радість, хвилювання, задушевність... Картини природи надихають на творчість не тільки письменників, а й художників – ви це бачили під час перегляду презентації – і композиторів.

Послухаймо «Вальс № 6» Фредеріка Шопена, а після прослуховування на тій самій картці № 1 ви відзначите, які емоції у вас викликала музика.

– Порівняйте, чи відрізняються емоції, викликані музикою, від тих, що виникли у вас під час слухання поезії.

Ви відзначили, що відмінностей майже нема. А це тому, що поезія, музика, живопис і природа нероздільні. Вони є незаперечним вираженням Краси і Гармонії, а отже, і самого Життя.

Д о м а ш н е з а в д а н н я (за вибором учнів). 1. Скласти власний сонет. 2. Намалювати ілюстрацію до вірша Джона Кітса. 3. Вивчити напам'ять сонет Кітса.

Єдине офіційне видання МОН України

«Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України»

Видасться з 1920 року Виходить тричі на місяць

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68832

У нашому журналі: рішення колегії, накази, типові навчальні плани, рекомендації та коментарі з питань вищої, професійної, середньої, початкової та позашкільної освіти

**ПЕРЕДПЛАТА НА МІСЯЦЬ
42 ГРН 50 КОП.**

«ЧАРІВНИЙ МОЛОТОЧОК» — У ДОБРІ РУКИ

ДО ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ «ІССУМБОСІ, АБО ХЛОПЧИК-МІЗИНЧИК»

Тетяна ШЕВЧЕНКО, вчитель-методист Несватківського НВК I – III ст., Олександрівський р-н, Кіровоградська обл.

Тема. Уславлення людських чеснот у японській народній казці «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик».

Мета: поглибити знання учнів про японську народну казку; розвивати вміння сприймати твір як цілісне явище, що складається з певних частин; виховувати читацькі смаки та інтереси.

Обладнання: ілюстрації на тему: «Побут японців», «Одяг японців», виставка «Японська народна казка».

Хід уроку

Вступне слово вчителя. З раннього дитинства поруч з нами твори, які ми називаємо казками. На попередньому уроці ми розглядали особливості цього жанру літератури, його різновиди. Ви поділилися враженнями про вже відомі казки народів світу. Сьогодні ми поринемо у світ японської народної казки. Слід зазначити, що здебільшого у ній відображається життя та побут простих людей, які мріють про звичайні людські радощі. Цікаво, що сюжети японських казок дуже схожі на сюжети творів цього жанру європейських народів. Дивно? Адже Японія в ті далекі часи створення своїх казок була практично закрита для інших держав.

- Повідомлення теми та мети уроку.
- Словникова робота.

Кімоно – традиційний одяг в Японії. З середини XIX ст. вважається «національним вбранням».

Вельможа – знатна, пихата посадова особа.

Хасі – палички для їжі.

Гета – традиційне японське взуття з дерева.

- Читання казки вчителем.
- Бесіда.

– З якими героями знайомить нас казка?

– Що ми дізнаємося про головного героя?

– Якими постають перед нами його батьки?

– Як сприймали Іссумбосі інші люди?

– Який епізод казки, на вашу думку, є найбільш напруженим?

© Шевченко Т. І., 2013

Завдання: спробуйте поділити твір на частини.

Можливий варіант такого поділу:

- Мрія чоловіка і жінки. Її здійснення.
- Іссумбосі хоче вибитися в люди.
- У столиці. Служба в будинку вельможі.
- Зустріч з оні – чудовиськами.
- Перемога. Дія чарівного молоточка.
- Одруження з дочкою вельможі.

- Робота над змістом казки відповідно до кожної із зазначених частин.

Частина 1

Бажання чоловіка і жінки	Боги дослухалися до молитви
↓	↓
«мати хоч би малюсінького хлопчика»	«знайшовся в них синок завбільшки з мізинчик («Хлопчик-Мізинчик»)»

Атмосфера в сім'ї

Батьки

- ✓ «скоро підросте і нам допомагатиме»
- ✓ «берегли його як зіницю ока»
- ✓ зрозуміли, що він «нітрохи не росте»
- ✓ дають дозвіл поїхати до столиці

Синок

- ✓ Розумний
- ✓ Слухняний
- ✓ Поважає батьків
- ✓ «Хоче вибитися в люди»

Частина 2

- Бесіда.

– Що дозволило батькам відпустити сина «в люди»?

(Його розум).

– Чому саме ця якість Іссумбосі вселяла в них віру, що він не пропаде в столиці?

(Завдяки розуму можна вийти зі складної ситуації, знайти спільну мову з людьми).

– Зверніть увагу на сцену прощання сина з батьками. У чому хлопчик поплив униз за водою?

(У чайній чашці).

Коментар учителя. В Японії особливе значення має чайна церемонія. Тому чашка в японців – це символ пам'яті. Її передають з покоління в покоління. Це не посуд, а щось святе, що зберігає тепло душі пращурів.

Чашка, яку дали Іссумбосі, – це, скоріш за все, теж символ бажання батьків не дати сину забути рідних, гідно провести його у самостійне життя. В Україні батьки дарують в такому разі вишиваний рушник, хустину. Але в обох випадках – і чайна чашка в японців, і рушник чи хустка в українців – це реліквія.

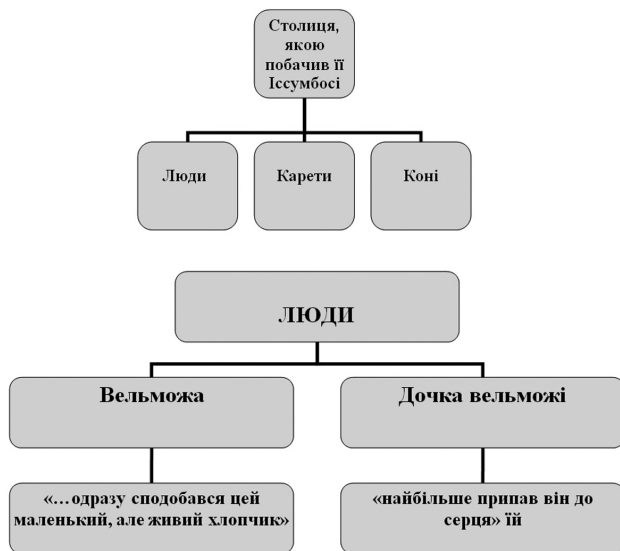
Частина 3

Завдання.

– Спробуйте уявити місто, до якого прибув герой.

– Подумайте, чому столиця не має назви. А яке місто є столицею сучасної Японії?

– Побудуйте схему за змістом цього епізоду казки.

● Бесіда.

– Що, на вашу думку, головне у першій схемі? (Люди).
– Що стало причиною доброго ставлення вельможі до хлопчика?

(«Був працьовитий і кмітливий», «жвавий»).

Частина 4

Слово вчителя. Казка – це особливий жанр, в якому відбувається протистояння Добра і Зла. Японська народна казка – не виняток.

● Читання вголос сцени зустрічі з оні-чудовиськами.

● Робота в групах.

Завдання: дібрати допоміжний матеріал з тексту для характеристики поведінки героїв у цій ситуації.

I група. Оні-чудовиська.

II група. Іссумбосі (Хлопчик-Мізничка).

Частина 5

Презентація напрацьованого в групах.

Висновок. Зло переможене. Іссумбосі захистив не тільки дочку вельможі, а й усіх скривджених оні-чудовиськами.

● Бесіда.

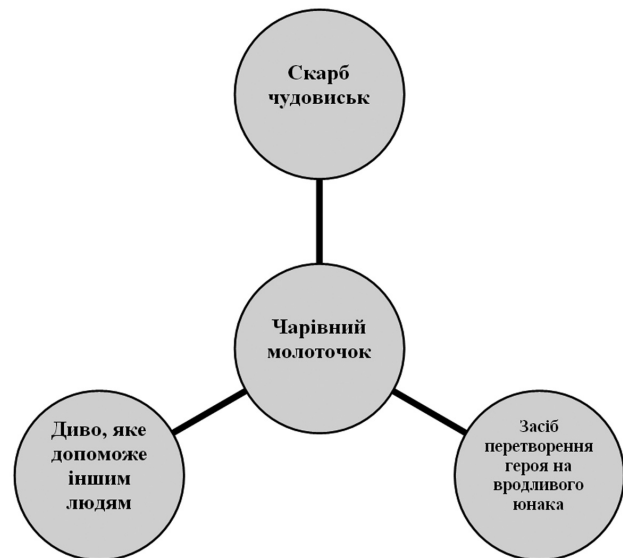
– Чому чудовиська в японській казці мають людську подобу?

– Чи могла ця казка мати інший фінал?

– Існує таке поняття – «Винагорода за...» Що стало винагородою для Іссумбосі?

– З яким предметом пов'язана ця винагорода?

– Чому, на вашу думку, саме молоточок ховали чудовиська?

– Як ви гадаєте, чарівний молоточок допоможе всім?

(Ні, тільки тим, хто цього заслуговує).

– Які людські чесноти прославляють японці в цій казці?

● Створення асоціативного грона.

Чесноти, завдяки яким перемагає Добро			
↓	↓	↓	↓
Віра в богів	Повага до батьків	Людяність	Терплячість
Вихованість	Захист слабких	Працьовитість	

Частина 6

● Читання учнями закінчення казки.

● Бесіда.

– Який момент викликає ще більшу повагу до Іссумбосі?

(«...викликав до столиці своїх батьків»).

Домашнє завдання. Підготувати виразне читання казки. Пригадати казки інших народів, в яких головний герой схожий на Іссумбосі – Хлопчика-Мізничка.

НАША МІНІ-ХРЕСТОМАТІЯ

ІССУМБОСІ, АБО ХЛОПЧИК-МІЗИНЧИК

ЯПОНСЬКА НАРОДНА КАЗКА

Давно колись жили собі чоловік і жінка, та не було в них дітей. А тому ходили вони щодня до храму молити богів, щоб ті послали їм хоч би малюсінького хлопчика.

І от одного дня знайшовся в них синок завбільшки з мізинчик.

– Ой, яка гарненька дитина! – раділа мати.

– Скоро підросте і нам допомагатиме! – тішився батько.

Батько й мати назвали сина Іссумбосі, тобто Хлопчик-Мізинчик, і берегли його як зіницю ока. Хлоп'я було розумне, та от біда – нітрохи не росло.

Минув час, і от надумав Іссумбосі вибитися в люди, впав навколішки перед батьками і просить:

– Будь ласка, відпустіть мене до столиці.

Спочатку батько й мати не знали, що й відповісти, але згадали, який він у них розумний, і погодилися з його проханням. Хлопчик зробив собі меч із голки, що дала мати, і вранці всі троє подалися на берег річки.

– До побачення! – гукнув Іссумбосі і поплив униз за водою у чайній чашці, веслючи паличками для їжі хасі.

Через кілька днів добрався він до столиці, переповненої людьми, каретами і кіньми.

– Оце так столиця! – промовив хлопчик, прошмигуючи між ногами у людей.

Невдовзі його увагу привернув величезний будинок.

– Дозвольте зайти! Дозвольте зайти! – гукнув Іссумбосі щосили, стоячи на ганку.

За якийсь час двері відчинились, і на порозі з'явився опатно вдягнений вельможа.

– Дозвольте зайти! – так само голосно повторив Іссумбосі.

– Цікаво, хто це говорить?

Спантеличений вельможа озирнувся навколо.

– Я тут! Я тут!

Іссумбосі вибрався з дерев'яного взуття на гета і затупцяв ногами.

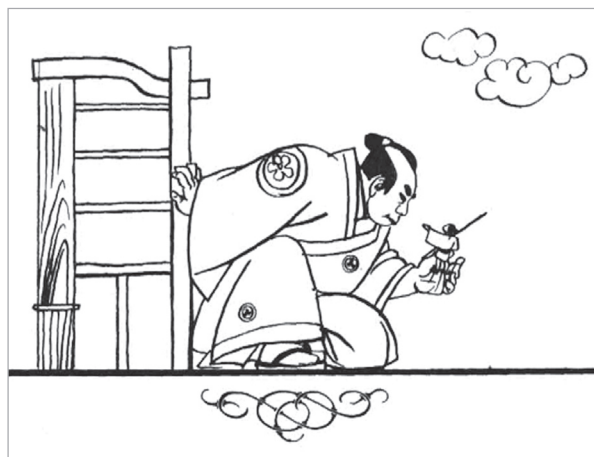
– Ого, який дивовижний чоловічок! Вельможа посадив Іссумбосі на долоню.

– Мене звати Іссумбосі. Я хотів би стати вашим слугою, – мовив хлопчик.

– Гаразд, я беру тебе на службу.

Вельможі одразу сподобався цей маленький, але жвавий хлопчик.

Іссумбосі був працюючий і кмітливий, а тому в домі всі його любили. Та найбільше припав він до серця дочці багатого вельможі.

Одного разу Іссумбосі супроводжував її до храму. Дівчина боялася, щоб на хлопця не наступили ногою, і посадила його за пояс свого кімоно. Коли ж вони поверталися додому, в темній вуличці на них раптом напали два оні – чудовиська в людській подобі з бичачими рогами і тигрячими іклами.

– Стривайте! Я вам покажу!

Іссумбосі вискочив з-за пояса дівчини і замахнувся мечем-голкою.

– Ха-ха-ха! Що це за дрібнота? – зареготав один із напасників і, схопивши Іссумбосі лапою, кинув його собі в пащу.

Хлопчик був маленький, тож міг вільно бігати в животі чудовиська і колоти його мечем.

– Ой, болить! Ой, болить! – заволато чудовисько і, виплюнувши хлопчика з пащі, дременуло світ за очі.

Тоді Іссумбосі стрибнув на обличчя другого чудовиська і виколов йому око.

– Ой, рятуйте! Ой, рятуйте! – затуливши обличчя лапами, заволав другий напасник і накивав п'ятами.

Коли Іссумбосі отямився, то побачив перед собою на землі маленький чарівний молоток – скарб чудовиськ.

Дочка вельможі махнула цим молотком і промовила:

– Іссумбосі, стань великим!

І тоді сталося диво: Іссумбосі почав рости і за мить перетворився на вродливого юнака.

Кажуть, що незабаром після того Іссумбосі оженився з дочкою вельможі, викликав до столиці своїх батьків і всі вони зажили разом у добрі і в щасті.

УДК 372.882: 821.581: 398.21

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ «ПЕНЗЛИК МАЛЯНА»

Оксана Бицько, кандидат педагогічних наук, м. Київ

У статті проаналізовано досвід вивчення в школі китайської народної казки «Пензлик Маляна», запропоновано методичні рекомендації до організації її вивчення в тісному взаємозв'язку з китайським традиційним живописом (гохуа). **Ключові слова:** народна казка, переказ, перекладач, китайський живопис (гохуа), міжмистецькі зв'язки, коментоване читання, читання з передбаченням.

Оксана Бицько

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ СКАЗКИ «КИСТОЧКА МАЛЯНА»

В статье проанализирован опыт изучения в школе китайской народной сказки «Кисточка Маляна», предложены методические рекомендации к организации её изучения в тесной взаимосвязи с китайской традиционной живописью (гохуа).

Ключевые слова: народная сказка, пересказ, переводчик, китайская живопись (гохуа), взаимосвязи искусств, комментированное чтение, чтение с предвидением.

METHOD OF STUDY CHINESE FOLK TALES "BRUSH MALYANA"

The article analyzes the experience of studying at school the Chinese folk tale «Malyan's paintbrush», suggests methodical recommendations for the organization of its study in close relationship with the Chinese traditional painting (Guohua).

Keywords: folk tale, retelling, translator, Chinese painting (Guohua), inter-arts relationships, commented reading, reading with foresight.

Прикметним явищем нової програми курсу «Світова література» (2012 р.) стало запровадження до вивчення в 5 класі низки казок народів Сходу, зокрема китайської народної казки «Пензлик Маляна» [29]. Тож **актуальним** є осмислення методичних шляхів вирішення даної проблеми.

Мета статті – узагальнити наявний досвід вивчення в школі зазначеної казки та подати методичні рекомендації до організації її вивчення в тісному взаємозв'язку з китайським національним живописом (гохуа).

Ідею залучення п'ятикласників до читання китайської народної казки «Пензлик Маляна» у переказі І.Чирка вперше було накреслено в посібнику-хрестоматії для позакласного читання «У світі зарубіжної літератури» (1998 р.) [33]. Утвердження цієї ідеї відбулося в проекті програми «Зарубіжна література» (2000 р.) [7] та її затвердженому варіанті (2001 р.) [8].

За час апробації зазначеної ідеї, яка тривала до вилучення казки зі змісту шкільної літературної освіти (програма 2005 р.), було накопичено певний методичний досвід. Так, автори-упорядники вищезазначеного посібника **Л. Мірошниченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко** подають до тексту казки відомості про Китай та його ієрогліфічну писемність, що є важливим, оскільки допомагає учням зануритися в

© Бицько О. К., 2013

культурне середовище, зрозуміти реалії, висвітлені у казці. Запитання й завдання до тексту спрямовують учнів на краще усвідомлення змісту прочитаного, переказ ключових епізодів твору. Привертає увагу запитання, спрямоване на розвиток уяви й творчих здібностей учнів: «Що зробили б ви, якби у вас з'явився чарівний пензлик? Яку першу картинку ви намалювали б?» [33, 68].

Стаття **А. Мельник** «Намальована казка» концентрує увагу вчителів на соціальній проблематиці твору. Цьому сприяє робота з народними прислів'ями на тему «бідність – багатство» [21]. Цікавим є запитання на осмислення назви твору: «Чому казка має таку назву? Яку назву казці дали б ви?» [21, 37].

Окремі автори пропонують вивчати казку «Пензлик Маляна» у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом. Так, учитель **В. Погрібна** в статті «Чарівна краплина туші» використовує на уроці пензлик, проводить паралелі між героєм казки, міфологічним Дедалом та автором «Джоконди» – художником Леонардо да Вінчі, подає коментар про згадуваних у казці персонажів китайської міфології – дракона й фенікса, пропонує читання казки да Вінчі «Фенікс» [25]. На жаль, прагнучи до вивчення твору в мистецькому контексті, авторка виходить далеко за його текстуальні та національні межі, порушуючи адекватність трактування казки й підміняючи безпосередню роботу з тек-

стом відомостями культурологічно-міфологічного змісту. Ім'я героя казки авторка виводить від українського «малювати», тоді як воно є лише українським перекладним відповідником китайського імені Ма Лян (馬良).

Учитель **М. Олексієнко** використовує казку «Пензлик Маляна» як нагоду ознайомити п'ятикласників з китайськими пейзажами-сувоями. У статті «Птах змахнув крилами» [24] та її стереотипній версії «Китайська народна казка та китайський живопис» [23] говориться: «Не скористатися цими можливостями означало б позбавити школярів зустрічі з мистецтвом і традиціями однієї з найбільших країн Далекого Сходу, зустрічі першої й, либонь, найяскравішої» [24, 41]. Вступне слово вчителя містить стислу інформацію про культурні пам'ятки та винаходи країни, зокрема китайські ієрогліфи. Пропонована робота з текстом передбачає окремі запитання й завдання проблемного характеру, як-от: «Якби до вас потрапив чарівний пензлик, яким би був ваш найперший малюнок?»; «Уявіть, що той дідусь-чарівник [який подарував Маляну пензлика. – О. Б.], – це ви... Що б заборонили ви малювати Маляну цим пензликом?.. А якщо ви вважаєте, що не варто щось забороняти... то теж поясніть свою думку». Наступна частина уроку – слово вчителя про китайські пейзажисувої, зокрема «Осінній туман розвіявся над горами й полониною» Го Сі (XI ст.), «Олені серед червонолистого клена» невідомого майстра X ст., «Іволга на гранатовому дереві» невідомого автора X – XIII ст. Як бачимо, ці твори безпосередньо не пов'язані з казкою, що вивчається текстуально. Учитель пропонує запитання за змістом сувої, подає окремі дані мистецтвознавчого й біологічного характеру.

Підтримуючи ідею вивчення казки «Пензлик Маляна» у взаємозв'язку з живописом, наголосимо на необхідності подавати такі зв'язки насамперед у межах національної культури та тексту, що вивчається (робота з картинками має поглиблювати розуміння прочитаного, а не замінити роботу з літературним твором – твором живопису). Крім названої ідеї, важливими орієнтирами пропонованої методики стали визначені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) наскрізні змістові лінії літературного компонента (**емоційно-ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна**), проголошене в документі **українознавче спрямування** всіх освітніх галузей в Україні, а також вимоги нової програми (2012 р.) щодо вивчення народних казок, зокрема «Пензлик Маляна», та її наскрізні рубрики (**«Теорія літератури», «Література і культура», «Україна і світ», «Елементи компаративістики»**), які корелюють з вищезазначеними вимогами.

Розглядати казку доречно після вивчення індійської казки «Фарбований шакал» та перед японськими казками (такий підхід відповідатиме логіці розвитку літературного процесу на Далекому Сході). На вивчення теми виділимо **2 год.** навчального часу.

Готуючись до унаочнення фонових знань, варто заздалегідь подбати про виготовлення **мультимедійної презентації**. Доречними будуть картини китайських художників, що представляють різні епохи, стилі та жанри гохуа, як то: Лі Сисюнь (651-716), Лі Чжаодао (675-741) Ван Вей (701-761), Вень Тун (1019 – 1079), Го Сі (1020-1090), Ся Гуй (1195-1224), Ма Юань (1190-1279), Чжао Менфу (1254-1322), Хуан Гунван (1269-1354), Ван Мен (1308-1385), Ні Цзань (1301-1374), Сюй Вей (1521-1593), Юнь Шоупін (1633-1690), Ци Байши (1864-1957) та ін. Особливу увагу звернемо на зображення згадуваних у казці образів, як-от: пензлик для малювання тушшю, сувій, гори й ріки, риби (коропи) й птахи, журавель, дракон, фенікс, удав, сільський маєток, імператорський палац. Використаємо також кілька загальновідомих культурних символів Китаю, як-от: Велика китайська стіна, храм Неба в Пекіні, китайські ієрогліфи, даоська монада інь-ян та ін.

Прекрасним **музичним вступом** до казки може стати мелодія у виконанні **Лей Цяна** (Lei Qiang) – майстра гри на народному смичковому інструменті **ерху**, який європейці називають «китайською скрипкою». Потрібні мелодії можна знайти в альбомі музиканта «Chinese Traditional Erhu Music» («Китайська традиційна музика ерху»), що є на **YouTube**, у соціальній мережі **«ВКонтакте»** (див. розділ «Музика») та на інших сайтах. Зокрема, можна використати **«Баладу про блакитну квітку»** [37].

Подаємо план-конспект **першого уроку** з теми: **«Чарівна сила мистецтва, або Казкові скарби Піднебесної». Китайська народна казка «Пензлик Маляна». Поетизація мистецтва й уславлення образу митця в казці. Значення фантастичних елементів».**

Китайські казки доносять до нас подих життя китайського народу, змальовують його важке минуле та показують, який багатий і невичерпний старовинний китайський фольклор.

Б. Ріфлін

М е т а: 1) дати необхідні фонові знання (про китайську культуру й традиційний живопис – гохуа) та на їх основі сформувати уявлення учнів про ідейно-тематичний зміст і художні особливості казки «Пензлик Маляна»; 2) розвивати словниковий запас та зв'язне мовлення учнів; 3) виховувати повагу до культурних надбань різних народів світу.

Обладнання: мультимедійне (ноутбук, проектор, великий екран, колонки), мультимедійна презентація¹, анімаційні фільми «Ода літу», «Чарівний пензлик», збірник «Китайські народні казки», підручник-хрестоматія для 5 класу, портрет синолога Б. Л. Ріфтіна.

Тип уроку: урок вивчення художнього твору (за класифікацією М. Кудряшова).

Хід уроку

Вступна бесіда (оголошення та осмислення теми-назви уроку).

– Прочитаймо з екрана назву нашого уроку. Про що, на вашу думку, йтиметься на уроці?

– Що ви знаєте про Китай? Які асоціації викликає у вас це слово?

– Впізнайте відтворені на екрані символи Піднебесної.

– Чому Китай називають Піднебесною?

Лінгвокультурологічний коментар учителя (пояснення слова «Піднебесна»).

Слово «Піднебесна» (кит. – *тянь-ся*) утворилося від кит. «небо» (*тянь*) та «внизу» (*ся*). Така назва пов'язана зі стародавнім культом Неба, що уособлює світовий розум, справедливість й добротність. Імператор вважався «сином Неба» (*тянь-цзи*), а Китай – центром всесвіту, що перебуває під владою Великого Неба [30, 112]. Яскравим виразненням таких уявлень є старовинна китайська монета у формі кола з квадратним отвором: коло символізує Небо, а квадрат в його центрі – Піднебесну, яку ще називали «Серединною державою» (*Чжун-го*). У Пекіні (столиці Китаю) розташований старовинний Храм Неба.

Робота з китайською картиною в жанрі «гори – води» [3; 9; 15-20]².

Китай – країна зі стародавніми культурними і мистецькими традиціями. Ось зразок традиційного китайського живопису.

Розгляньте картину. Чим вона відрізняється від звичних для нас полотен європейських художників?

Розповідь учителя про китайський живопис.

Китайський живопис (*гохуа*) – це картини тушшю та водорозчинними фарбами по шовку і рисовому паперу, створені за певними правилами. На відміну від європейських, вони мають форму сувоїв (вертикальних і горизонтальних). Для нанесення фарб використовують пензлі з бамбука та шерсті тварин. Із давніх часів пензель, туш, папір і шовк у Китаї становили так звані «чотири дорожності кабінету вченого».

¹ Мультимедійна презентація супроводжує основні навчальні ситуації уроку і спрямовується на унаочнення навчального матеріалу.

² Учитель обирає картину даного жанру за власним вибором.

Китайське малярство тісно пов'язане з *каліграфією* (мистецтвом краснопису), а також *поезією* та *філософією*. На китайських сувоях поряд з образами природи й людського буття бачимо майстерно виконаний ієрогліфічний текст – це вірші або мудрі вислови, що пояснюють зображене.

Інша визначна особливість *гохуа* – його *символізм*, тобто використання образів для повідомлення певного прихованого в них змісту. Тож китайську картину треба не лише роздивлятися, але й розшифровувати, наче ребус.

Особливої популярності в китайському живопису набув жанр **«гори і води»** (кит. *шань-шуй*). Це гірські пейзажі, які відрізняються монохромністю (однобарвністю). За даоськими уявленнями, гори є утіленням **ян** (світлого й твердого), а води – **їнь** (темного й м'якого). Із гармонійного поєднання цих начал утворюється всесвіт. Саме цю світову гармонію і прагнув відтворити китайський пейзажист. Інший відомий жанр – **«квіти і птахи»** (кит. *хуа-няо*). Його варіантами були зображення тварин, птахів та рослин.

На китайських картинах нерідко можна зустріти й зображення *лотоса*, що символізує літо, творчість, вірність, уміння зберегти духовну чистоту серед побутових негараздів (білосніжний лотос, що росте на воді, закорінений в мул та болото) [2; 3; 6; 16; 17; 19; 28; 31; 35].

Перегляд відеофільму «Ода літу» [36] та бесіда за його змістом.

– Про що цей фільм? Яким настроєм він сповнений? Які образи (зорові, звукові) дають авторам можливість відтворити картину літа?

– Що спільного між цією анімацією й традиційним китайським живописом? У якій техніці створено фільм?

– Що робить героїня фільму? Про що, на вашу думку, її пісня (*ода*)?³

Мистецтвознавчий коментар учителя. «Ода літу» – це сучасний анімаційний фільм (Китай, США, 2003, автори Ron Hui, Tony Neoh, Raymond Neoh). На екрані ми бачимо, як «оживає» старовинна картина тушшю, чуємо класичну китайську мелодію, під акомпанемент якої дівчина (чи то фея?) декламує китайські «обірвані рядки» (чотиривірш). Це вірш про шлях літа, про ту радість, яку воно дарує всьому живому на землі. Його зміст можна перекласти так:

Живі тіні танцюють серед зелених альтанок в день довгого літа,

Бабки і коропа радісно й весело грають,

Вода струменить, і лотос легенько гоїдається,

Посилаючи шлейф ароматний на згадку про шлях літа⁴.

³ У класах з поглибленим вивченням англійської мови учням доречно запропонувати самостійно перекласти англійські титри до фільму.

⁴ Переспів автора.

Підготовка до читання казки (постановка проблемного запитання).

– Як ви вважаєте, чому урок про казкові скарби Піднебесної ми розпочали з розкриття таємниць китайського живопису?

– Прочитаємо разом китайську народну казку «**Пензлик Маляна**». Спробуйте під час читання уявити зображені в казці картини.

Музичний вступ (китайська етнічна мелодія, що поступово стихає).

Коментоване читання казки вчителем з передбаченням⁵.

Від початку до слів «А як же він хотів його мати!»:

– Чому вчитель вигнав Маляна зі школи?

– Як, на вашу думку, розгортатимуться події казки?

– Від «Приснилося йому...» до «...птах змахнув крилами та й полетів»:

– Чому намальований птах ожив? Який це був птах, на вашу думку?

– Хто той дідусь, що явився хлопцю уві сні?

(Це китайський **святий** (сянь). Віра в безсмертних чарівників була широко розповсюдженою в Середньовічному Китаї. За даоськими віруваннями, обитель сянів розташована на височенній горі Куньлунь. Звідти вони прилітають на хмарках і журавлях. Сяні пророкують герою долю, допомагають у безвихідному становищі, а потім миттєво зникають. На народних картинах вони зображені у вигляді білобородих старців з атрибутами безсмертя й довголіття (чудодійний гриб – чжи, сосна, олень, журавель) [30, 108]. Тож саме журавля, скоріш за все, першим намалював хлопець Малян. На Далекому Сході **журавель** (кит. хе) вважається символом довголіття, удачі та щастя. Білий журавель, що злітає до сонця, уособлює чистоту помислів людини, що йде до високої мети [30, 130].)

– Пофантазуйте, як розпорядиться чарівним дарунком Малян.

Від «Відтоді Малян...» до «...тому мотику»:

– Що таке реманент?

(Тут: сукупність знарядь для сільськогосподарської праці).

Від «Незабаром чутка...» до «...лише для нього одного»:

– Як, на вашу думку, вчинить Малян?

Від «Вислухавши зухвалі...» до «...погодиться на його умови»:

– Що таке **стайня**?

(Стайня – приміщення, де тримають коней, конюшня. Цікаво, що китайське ім'я **Ма Лян** дослівно перекладається як «гарний (добрий) кінь»).

– Чи здійсняться сподівання поміщика? Пофантазуйте, як хлопець провів у стайні ці три доби. Що б ви зробили на місці Маляна?

– Від «Та коли на четверний день...» до «...і зумів утекти»:

– Куди, на вашу думку, утік Малян?

– Що він робитиме на новому місці?

– Від «Після цієї неприємності...» до «...змахнув крилами й полетів»:

– Як ця необачність вплине на життя Маляна в далекому місті?

Від «Усе містечко...» до «...заходився сам малювати»:

– Чому імператор наказав юному художнику намалювати саме дракона і фенікса?

(У китайській культурі **дракон** (кит. – лун) – безсмертна священна істота, пов'язана з водною стихією, втілення величі і войовничості, символ китайської нації, влади й могутності імператора [16, 114; 30, 74]. **Фенікс** (кит. – фенхуан) – найгарніший птах, походження якого пов'язували з сонцем та вогнем. Як і дракон, фенікс – символ влади й могутності, а ще – символ імператриці [30, 125]. Саме ці символи верховної влади й наказує Маляну зобразити імператор).

Чому замість символів влади хлопець намалював жабу і голу курку?

Заволодівши чарівним пензликом, імператор «заходився сам малювати». Що, на вашу думку, він намалює?

Від «Спочатку намалював...» до «...лише для нього»:

– Як на цей раз вчинить Малян? Чи малюватиме він лише для імператора?

Від «Малян згодився...» до «...вітер намалював»:

– У якому жанрі була б створена картина, якби імператор не передумав, щоб Малян зобразив гори?

(У жанрі «гори і води», які символізують єдність протилежних начал буття. Імператор своїм наказом порушив рівновагу інь і ян – світлого і темного, він обрав темне начало.)

Яким буде фінал казки?

Від «Малян замахав пензликом...» і до кінця.

Естетична пауза.**Бесіда за первинними враженнями. Усне малювання.**

– Чи сподобалася вам ця історія? Чим саме?

– Яку картину ви уявили найяскравіше, слухаючи казку? опишіть її. Які фарби ви застосували б для її створення? Кого і як зобразили на своєму малюнку?

Дидактична гра «Впізнай героя за реплікою чи думкою».

«Злидар! Малювати, бачте, йому захотілося. Ану геть звідси!» (Учитель).

«Хіба, коли бідний, то й малювати не дозволяється?» (Малян).

⁵ Підручники учнів під час первинного сприймання казки закриті. Учитель читає «вживу» або використовує заздалегідь підготовлений аудіо-запис казки. У тексті твору доречно зробити відповідні позначки.

«Це чарівний пензлик... тож будь обережним із ним, бо може статися лихо».

(Сивобородий дідусь – сянь).

«Нехай померзне ночами, поголодує, може, тоді слухнянішим стане». (Поміщик).

«Нехай гори малює... Ні, ні. В горах страшні звірі. Хай краще море». (Імператор).

Дидактична гра «Упізнай елемент казки за ілюстрацією та прокоментуй»⁶.

Матеріал для демонстрації: плуг та мотика, рибки, журавель, коржик, лук зі стрілами, пензлик, сувій (картина), дракон, купа каміння, імператор, сянь.

Дидактична гра «Добери "фарбу" до образу чи деталі твору».

Слова для називання вчителем: кінь, курка, жаба, дідусь, пензлик, море, Малян, драбина, мур, подія, податки, удав, корабель.

Слова для довідок («фарби»): білогривий, баский, обципана, гола, бридка, сивобородий, чарівний, вимріяний, сине-сине, бідний, бамбукова, кам'яний, дивовижна, непосильні, величезний, великий.

Евристична бесіда (аналіз образу Маляна).

– *Що ми знаємо про головного героя казки? Опишіть, яким ви його собі уявляєте. Які риси характеру йому притаманні?*

(Малян – бідний селянський хлопець, який з дитинства мріє навчитися малювати. На шляху до своєї мрії він виявляє неабияку наполегливість і здібність. Не маючи вчителя та пензля, самотужки навчається малярству: малює палкою на піску та мокрим пальцем на камні. Герой співчутливий до бідних, має загострене почуття справедливості, виявляє сміливість, вправність (влучно стріляє), кмітливість, рішучість і навіть хитрість (в розмові з імператором).

– *Чому він, художник, добровільно малює селянам реманент, проте не виконує вимогу поміщика та імператора? Що спільного між останніми?*

(Вони егоїстичні, жадібні, жорстокі, несправедливі по відношенню до підлеглих. Зокрема, імператор «гнобить людей, стягає з них непосильні податки».)

– *Навіщо Маляну було даровано чарівного пензлика? Чи міг би герой досягти своєї мрії без нього?*

– *Чи правильно розпорядився Малян дарунком чарівника?*

– *Якою ви бачите подальшу долю Маляна?*

Евристична бесіда (аналіз жанрових та національних ознак казки).

– *Якою за жанровими ознаками є казка «Пензлик Маляна»: чарівною чи побутовою?*

(Ця казка має ознаки обох типів казок. **Ознаки чарівної казки:** 1) чарівний персонаж (сивобо-

родий дідусь – безсмертний сянь); 2) чарівний предмет – пензлик, здатний «оживляти» зображене на картині; 3) чарівні події: оживлення птахів на картинах Маляна, перетворення намальованого реманенту на справжній, загибель імператора зі світою на намальованій картині. **Ознаки соціально-побутової казки:** 1) зображено реалії й уклад життя середньовічного Китаю, різні верстви тогочасного населення (селяни, поміщик, служники, імператор, придворні), селянський реманент (плуг, мотика) та зброя (лук, стріли); 2) сатирично змальовано представників влади; висвітлено мотив протесту проти жадібності, несправедливості та підступності правлячої верхівки).

– *Яку роль у казці виконують фантастичні елементи?*

(Надають казці поетичності й чарівного характеру, наближають Маляна до мрії, забезпечують його перемогу).

– *На які особливості китайських казок ви звернули увагу?*

(Недостатня кількість повторів, тема митця і мистецтва, жорстокий фінал для негативних героїв, поєднання фантастики з побутовими елементами, зображення реалій середньовічного життя).

– *Які ще елементи твору доводять його китайське походження?*

– *Чи погоджуєтеся ви з думкою відомого дослідника китайських казок Бориса Ріфтіна, яка стала епіграфом до нашого уроку?*

Узагальнююча бесіда.

– *Поясніть назву казки (в оригіналі вона називається «Чарівний пензлик Ма Ляна» (神笔馬良 – «Шин пі Ма Лян»). Чий образ уславлює китайський народ у своїй казці?*

(Образ митця, який перетворює світ на краще).

– *Чому навчає нас історія про хлопчика Маляна?*

(Казка доводить, що життя неможливе без мистецтва, краси, справедливості і гармонії у стосунках між людьми. Вона вчить боротися за свої права, людську гідність, утілення найзаповітніших мрій).

Якби у кожного з вас був чарівний пензлик, що б ви намальовали: а) якби були художником? б) якби були керівником країни?

Домашнє завдання: 1) перечитати казку «Пензлик Маляна» та скласти простий план твору; 2) творче завдання (одне за вибором учнів): а) намалювати ілюстрацію до казки в стилі гохуа та прокоментувати її; б) за статтею І. Тесленко [32] дослідити інформацію про перекладача казки; в) користуючись Інтернет-джерелами та паперовими виданнями, знайти і прочитати іншу казку (китайську чи не китайську) про митця

⁶ Як ілюстрацію вчитель може використати не лише гохуа, а й власні чи учнівські малюнки.

⁷ Слова для довідок слід вивести на екран.

та силу мистецтва й підготуватися до її презентації в класі.

Другий урок з вивчення теми назвемо: «**Чарівний пензлик**».

(Саме він надихав учнів на виконання низки творчих завдань).

У **вступному слові** вчитель продемонструє учням бамбуковий пензлик (бажано реальний) і пояснить, що він та його чарівна сила стануть головними героями уроку, на яких кожен з учнів зможе продемонструвати силу своєї творчості і розуму.

Перевірити складені плани та обізнаність учнів із сюжетом казки допоможе **дидактична гра «Сюжетна мозаїка»**. Варіанти гри: 1) учні, об'єднавшись у команди, колективно розробляють (на основі складених вдома планів) спільний варіант плану та пропонують його увазі інших команд; 2) учні «збирають» план казки із запропонованих учителем карток.

Продовжать урок виступи ілюстраторів казки. Юні художники **продемонструють та прокоментують** свої витвори.

Розширити уявлення учнів про китайську казку та її міжмистецькі зв'язки допоможе **демонстрація мультфільму «Волшебная кисточка»** («Крістмас Філмз», 1997, реж. В. Угаров). В основу обговорення побаченого покладемо таке **запитання**:

– *Що спільного і відмінного між казкою та її анімаційною версією?*

Не менш цікавим буде перегляд визнаної в світі китайської лялькової анімації за мотивами казки «Пензлик Маляна» (виробництво Шанхайської кіностудії) [38]. У разі використання останньої запропонуємо учням **«переозвучити мультик»** (під час демонстрації китаємовного фільму ланцюжком коментувати побачене на екрані).

Важливою складовою інолітературної освіти українських школярів є поступове формування базових знань з перекладознавства, зокрема про українську перекладознавчу школу. Поставимо учням низку запитань:

– *Хто подарував нам, українцям, радість спілкування з китайською казкою?*

(Український перекладач-оповідач Іван Чирко).

– *Що ви дізналися про І. Чирка⁸ та його шлях до перекладу китайських народних казок?*

Повідомлення учнів про перекладача можуть містити таку інформацію:

Іван Корнійович Чирко – відомий в Україні китаєзнавець (спеціаліст з китайської мови) та перекладач. За життя його називали «китайцем із Чернігівщини», адже саме тут, у старовинному містечку Носівка, народився майбутній науковець.

⁸ Під час бесіди вчителю доречно продемонструвати фото перекладача.

Коли після закінчення школи юнака призвали до армії, доля закинула його на Далекий Схід, де він вивчив китайську мову [32]. Саме вона стала Музою І.Чирка на все життя.

Серед перекладених ним з китайської мови книг є і казки, зокрема «Пензлик Маляна». Китаїст переказав їх для українських дітей, тобто передав зміст казки власними словами, створив **переказ**. Ця китайська казка в українському «вбранні» побачила світ у складі збірок «Казки народів світу» (1989 р.) [11] та «Китайські народні казки» (1991 р.) [14].

Останню частину уроку складатиме **конкурс учнівських презентацій** за самостійно знайденими й прочитаними казками про силу мистецтва. Основою **узагальнюючої бесіди** стане запитання:

– *У чому, на вашу думку, полягає роль мистецтва в житті людини?*

За наявності часу запропонуємо учням уявити себе в ролі митця та **написати художній твір** за однією з тем: «Життя Маляна після загибелі імператорського двору», «Дитинство Маляна, або Народження великої мрії», «Історія Маляна, ним самим розказана», «Друга зустріч Маляна з сивобородим дідусем», «Повернення Маляна до рідного села».

Корисним для літературного й особистісного зростання п'ятикласників буде **самостійне читання** китайської казки «**Чарівні ліки**», український переклад якої вони знайдуть на сайті «Весела абетка» [34]. Обмінятися враженнями від прочитаного учні зможуть на уроці з вивчення інших казок або ж у ході **уроку позакласного читання**. Запропонуємо бажаним **виступити з промовою** за «Трибуною захопленого читача» або ж застосуємо прийом **«Коло думок»** (учні висловлюють свої враження). Посилити емоційний фон дасть можливість прийом **унаочнення**: учні по черзі беруть до рук білу коробочку (як у творі), «фарбують» її в колір своїх вражень та конкретизують їх словами.

Робота над казкою «Чарівні ліки» передбачає **аналіз образу головного героя** – лікаря-месника Пін Фу, розумного, волелюбного, відданого своєму народові, рішуче налаштованого на визволення країни від іноземних загарбників. Особливу увагу учнів звертаємо на патріотичну спрямованість образу юнака, який наполегливо вчиться й стає лікарем заради втілення своєї ідеї. Кульмінацією бесіди стануть слова юнака: «...Хто любить свій народ, повинен уміти дві речі: лікувати його і боронити від ворогів». У ході роботи виокремлюємо наявні в казці елементи героїчного міфу: чудове народження героя («синя зоря»), навчання, подвиги заради визволення народу. Доречно звернутися й до **образу батька**, що з тривогою та надією спостерігає за синьою зорею, не втрачаючи, таким чином, зв'язку із сином. Звернемо увагу учнів й на провідні **художні особливості**

твору: дія казки розпочинається в конкретному селі Хань (така конкретизація характерна для китайських казок), чарівними елементами казки виступають «синя зоря», яка з народження супроводжує Пін Фу, а також власноруч виготовлені ним «чарівні ліки», що не тільки позбавляють народ від чуми, але й піднімають його на переможну боротьбу з ворогами батьківщини. Звернемо увагу учнів, що герой китайської казки творить чудеса власними руками, наполегливо йде назустріч своїй мрії, вбачаючи в освіті дієвий механізм її здійснення.

У ході аналізу твору (або ж після нього) доречним буде **культурологічний коментар учителя** щодо ролі традиційної китайської медицини в культурі Китаю та всього світу.

Корисним для закріплення вивченого й формування навичок компаративного аналізу вбачається застосування **порівняння** двох прочитаних учнями китайських казок, зокрема образів Пін Фу та Маляна.

На завершення долучимо учнів до **осмислення китайського прислів'я**, яке може стати епіграфом до уроку: «Коли людей багато, серед них знайдеться хоч один Хань Сін⁹» (переклад І. Чирка).

За наявності часу учням можна запропонувати **подивитися мультфільм** за сюжетом однієї з китайських казок (за виробом учителя або учнів) [1; 5].

Таким чином, **вивчення китайської казки «Пензлик Маляна» доречно організувати в тісному взаємозв'язку з мистецтвом, передусім – з традиційним китайським живописом (гохуа)**. Такий підхід відповідатиме тематиці твору, забезпечить сприймання твору в культурному контексті.

Перспективу подальшого дослідження проблеми вбачаємо у розробці методичних рекомендацій до реалізації **міжмистецьких зв'язків** в процесі вивчення інших казок народів Сходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браття Лю: Мультфільм [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=sPfxdm91WC0>.
2. Ван Л. Китайская живопись: Уроки рисунка и живописи / Л. Ван – М. : АСТ, 2011. – 32 с.
3. Виноградова Н. А. Горы-воды. Китайская пейзажная живопись / Н. Е. Виноградова. – М. : Белый город, 2011. – 48 с.
4. Волшебная кисточка: Мультфільм [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=tZgBAkPDJWg>.
5. Жёлтый аист: Мультфільм [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=SnuRtl8IOWI>.

⁹ Хань Сін – видатний китайський полководець епохи ранньої династії Хань (206 р. до н.е. – 9 р. н.е.), виходець з народу, що досяг значних успіхів завдяки своєму розуму та особистісним якостям.

6. Завадская Е. В. Эстетические проблемы живописи старого Китая / Е. В. Завадская. – М. : Искусство, 1975. – 438 с.

7. Зарубіжна література: Програма для середньої загальноосвітньої школи (проект) / Авт. кол.: Б. Б. Шалагінов (кер.), Л. Ф. Мірошніченко, О. О. Ісаєва, Ж. В. Клименко та ін. // Зарубіжна література. – 2000. – № 34 – 35 (194 – 195). – С. 1-39.

8. Зарубіжна література. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 5-11 класи / За ред. Д. В. Затонського, К. О. Шахової, Є. В. Волошук // Всесвітня література та культура в середніх навчальних закладах України. – 2001. – №8. – С. 23.

9. Искусство Китая: Альбом / Автор-сост. Н. А. Виноградова. – М. : Изобразительное искусство, 1988. – 54 с.

10. Казки Китаю – К : Грані-Т, 2007. – 64 с.

11. Казки народів світу: Переклади і перекази / Ред.-упоряд. І. Г. Сидоренко, В. І. Романець; Передм. І. Г. Сидоренко. – К.: Веселка, 1989. – 447 с.

12. Китайські казки [Електронний ресурс] // Дитячий сайт «Казкар». – Режим доступу: http://kazkar.info/publ/kazki_narodiv_svitu/kitajski_kazki/21.

13. Китайські народні казки [Електронний ресурс] // Читанка: Веб-сайт. – Режим доступу: http://chytanka.com.ua/ebooks/index.php?action=url/view&url_id=412.

14. Китайські народні казки / Упорядк., вступне слово та переказ з кит. І. Чирка; Ред. В. І. Романець. – К. : Веселка, 1991. – 159 с.

15. Китайская живопись: Альбом / Ред. О.Кох-Коханенко. – Ростов-на-Дону : Феникс; Неоглори, 2006. – 160 с.

16. Китайская живопись кистью: Энциклопедия / Под ред. В.Фостер; Пер. с англ. – М. : АРТ-Родник, 2007. – 222 с.

17. Китайское искусство: Принципы. Школы. Мастера / Сост., пер. с кит. и англ., вступ. ст., очерки и комм. В. В. Малявина. – М. : ОАО Люкс; Астрель; АСТ, 2004. – 432 с.

18. Классическая живопись Китая: Репродукции. – М. : Изобразит. искусство, 1981. – 7 с. текста; 10 л. репродукций.

19. Крацова М. Е. Хуан Цюань // Духовная культура Китая: Энциклопедия: В 5 тт. Т. 6 (дополнительный). Искусство / Гл. ред. М.Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. – М. : Вост. лит., 2010. – С. 752 – 754.

20. Купер Р., Купер Дж. Шедевры искусства Китая / Пер. с англ. О. Г. Белошеев. – Минск : Белфакс, 1997. – 128 с.

21. Мельник А. О. Намальована казка // Мельник А. О. Зарубіжна література. 5 клас: Розгорнуте планування уроків за програмою 2001 р. – К. : Ленвіт, 2002. – С. 36 – 37.

22. Народні казки Азії: Переклади і перекази [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/_tales_asia_ua.ht.

23. Олексієнко М. П. Китайська народна казка та китайський живопис // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2006. – № 4. – С. 9-10.

24. Олексієнко М. П. «Птах змахнув крилами»: Казка «Пензлик Маляна» і китайський живопис. 5 кл. // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – №10. – С. 41-42.

25. Погорбна В. Чарівна краплина туші: Китайська народна казка «Пензлик Маляна». 5 кл. //

Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – №10. – С. 9 – 11.

26. Р и ф т и н Б. Герои и сюжеты китайских сказок // Китайские народные сказки / Пер. с китайского и вступ. статья Б.Рифтина. – М. : Худ. лит., 1972. – С. 3 – 11.

27. Р и ф т и н Б. О чертах национальной специфики китайских народных сказок (По современным китайским публикациям) // О литературе для детей. Вып. 2. – Л. : Детгиз, 1957. – С. 239 – 264.

28. Р о у л и Дж. Принципы китайской живописи / Пер. с англ. и послесл. В. В. Малявина. – М. : Наука, 1989. – 158 с.

29. Світова література. 5-9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Уклад. О. Ніколенко, К. Таранік-Ткачук, С. Фоміна та ін. // Сайт МОН України. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088/.

30. Словарь китайской мифологии / Сост. М. А. Кукаркина. – М.: Центрполиграф, 2011. – 224 с.

31. С о к о л о в-Р е м и з о в С. Н. Литература – каллиграфия – живопись: к проблеме синтеза

искусств в художественной культуре Дальнего Востока. – М. : Наука, 1985. – 311 с.

32. Т е с л е н к о І. Іван Чирко, «китаець» із Чернігівщини // Україна Молода. – 2004. – № 185. – С. 3 – 4.

33. У світі зарубіжної літератури: Посібник-хрестоматія для позакласного читання. 5 кл. / Авт.-упоряд.: Л. Ф. Мірошніченко, О. О. Ісаєва, Ж. В. Клименко. – К.: Просвіта, 1998. – С. 64-68.

34. Чарівні ліки: Китайська народна казка [Електронний ресурс] // Весела абетка: Веб-сайт. – Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/liky.htm>.

35. Ш е р р е т Полин. Китайський рисунок кистью. Посібник для починаючих / Пер. с англ. Ю. В. Саравой. – М. : Арт-родник, 2004. – 128 с.

36. Ode to summer [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=MY9R-oQUJQ>.

37. The Ballad of Blue Flower (Guan Min) - Lei Qiang [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=EnO-SAauVlc>.

38. 神筆馬良 [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=OxileofxRc8>.

НАША МІНІ-ХРЕСТОМАТІЯ

ПЕНЗЛИК МАЛЯНА

КИТАЙСЬКА НАРОДНА КАЗКА

Жив колись бідний хлопець на ім'я Малян. З самого малечку він мріяв про те, щоб навчитись малювати. Та от біда: не було в нього за що купити пензлика. Якось довелося йому йти повз школу. Зазирнув він у відчинене вікно і побачив, як учитель малює картину. Зайшов хлопець у клас і попросив учителя хоч на деякий час дати йому пензлика.

Учитель здивовано витріщив на нього очі, а потім як гаркне:

– Злидар! Малювати, бачте, йому захотілося. Ану геть звідси! – і вигнав Маляна зі школи.

«Хіба коли бідний, то й малювати не дозволяється?» – обурився хлопець, і йому ще дужче захотілося навчитись малювати. Бувало, збирає хмиз у горах, візьме гілку і давай на піску пташок малювати. А то піде на річку, вмочить пальця у воду і тут, просто на камені, рибок малює.

З часом Малян навчився добре малювати, а пензлика в нього все не було. А як же він хотів його мати! Приснилося йому якось, що підходить до нього сивобородий дідусь і дарує йому вимріяного пензлика.

– Це чарівний пензлик, – сказав дідусь, – тож будь обережний із ним, бо може статися лихо.

Від радощів хлопець аж прокинувся. Що за диво! В руці він справді тримав пензлика. Схопився Малян з ліжка й одразу заходився малювати птаха. Та щойно закінчив він роботу, як птах змахнув крилами й полетів.

Відтоді Малян цілісні дні просиджував дома і малював бідним селянам всілякий реманент: у кого плуга немає – тому плуга, кому мотика потрібна – тому мотику.

Незабаром чутка про ці Малянові витівки докотилася й до місцевого поміщика. Той звелів своїм служникам схопити хлопця і привести до маєтку, щоб Малян малював лише для нього одного.

Вислухавши зухвалі вимоги поміщика, Малян відповів, що він не буде малювати. І хоч як на нього кричали, хоч чим погрожували, та він не відступав від свого. Розгніваний поміщик наказав відвести хлопця до стайні і замкнути там. Нехай померзне ночами, поголодує, може, тоді слухняніший стане.

Саме тоді було дуже холодно, а жорстокий поміщик аж три доби на випускав хлопця, сподіваючись, що за цей час він або помре від голоду, чи холоду, або погодиться на його умови. Та коли на четвертий день він пішов подивитись на Маляна, то був украй здивований: хлопець сидів біля грубки і їв коржики.

Злющій, мов сто чортів, поміщик загукав на своїх служників і наказав їм убити хлопця, а його чарівний пензлик принести до поміщицьких покоїв. Служники відчинили двері стайні, а там нікого немає, лише бамбукова драбина стоїть під стіною. Зрозуміли вони, що Малян намалював драбину, виліз на горище і втік.

Так воно й справді було. Вибравшись із поміщицького обійстя, Малян намалював на кам'яному мурі огорожі поміщицької садиби баского білогривого коня, сів на нього верхи і помчав геть. Та через деякий час за спиною почулося тупотіння кінських копит. Це поміщик із служниками кинувся наздоганяти його.

Малян хутко намалював своїм пензликом лук та стріли. Коли переслідувачі наблизились – просвистіла стріла, і поміщик повалився з коня на землю. А хлопець тим часом пришпорив свого білогривого і зумів утекти. Після цієї неприємності довелося Маляну залишити рідне село і переселитись у далеке місто. Там він жив тим, що продавав людям свої картини. А щоб його не викрили, ніколи не домальовував їх до кінця, тож птахи та звірі на картинах ніколи не оживали.

Одного разу Малян намалював журавля. Лише ока у птаха не було. Та зовсім несподівано для хлопця з кінця пензлика зірвалася краплина туші і впала саме туди, де мало бути око. Журавель раптом змахнув крилами й полетів.

Усе містечко заговорило про цю дивовижну подію. Дійшли чутки й до самого імператорського двору. Імператор наказав своїм вельможам розшукати хлопця і привести до нього.

Малян знав, що імператор гнобить людей, стягає з них непосильні податки, тому, як і всі селяни ненавидів його. Тож, коли імператор наказав малярів намалювати дракона, хлопець намалював йому жабу, а замість фенікса – обципану курку.

Бридка жаба та гола курка почали бігати та стрибати по залах палацу та скрізь паскудити. Імператора охопила злість. Він гукнув своїм охоронцям, щоб ті відібрали у хлопця пензлика, а самого неслуха кинули до в'язниці.

Зрадив імператор, заволодівши чарівним пензликом, і заходився сам малювати. Спочатку нама-

лював купу золота. Проте йому здалося, що цього мало. Намалював ще одну, потім ще й ще... Та раптом усе золото перетворилося на каміння. [285]

Зазнавши невдачі, імператор намалював золоту цеглину. Але цеглина здалася йому маленькою. Припасував він поряд ще одну. Потім ще й ще... Нараз довгий ланцюг золотих цеглин перетворився на величезного удава. Той роззявив величезного криваво-червоного рота і кинувся на імператора. Добре, що варта встигла його захистити.

Довелося імператорові випустити Маляна. Навіть нагороду хлопцеві пообіцяти, якщо той малюватиме лише для нього. Малян згодився, аби тільки пензлика повернули.

«Нехай гори малює... Ні, ні. В горах страшні звірі водяться. Хай краще море», – думав імператор.

Малян провів кілька разів пензликом, і на папері перед очима у самого імператора заграло сине-сине море. А поміж хвилями рибки плавають.

Імператор був задоволений і зажадав ще й корабля на морі мати. За мить на воді гойдався великий корабель. Імператор, його дружина, принци та принцеси і всі царедворці посідали на корабель.

Корабель відплив від берега. Проте імператорові здалося, що корабель пливе надто повільно. Він наказав хлопцеві щоб той ще й вітер намалював. Малян замахав пензликом: хвилі стали вищими, корабель почав перевалюватись з боку на бік.

– Досить вітру! Досить! – злякано закричав імператор.

А Малян все махав та махав пензликом. Вітер дужчав, хвилі здіймалися вище. Нарешті море заревло і перекинуло корабель. Імператор та всі його попутники пішли на дно.

ЧАРІВНІ ЛІКИ

КИТАЙСЬКА НАРОДНА КАЗКА

Є в Китаї невеличке село Хань. Багато років тому народився у цьому селі хлопчик на ім'я Пін Фу. Як тільки-но він народився, одразу ж в небі над хатиною його батька спалахнула синя зоря.

Пін Фу виростав і з кожним днем ставав усе розумнішим. Коли йому виповнилося чотирнадцять років, він сказав батькові: «Вороги захопили нашу країну і хочуть зробити нас рабами. Я прожену їх!»

Діждавшись ночі, Пін Фу покинув рідну хату. Довго дивився батько вслід синові, а

коли підняв очі в небо, то побачив, що синя зоря вже не сяє над хатою – вона помандрувала вслід за Пін Фу, освітлюючи йому вночі нелегку дорогу. Кожного вечора батько Пін Фу виглядав синю зорю. Він знав, що його син живий, бо зоря не щезала і не гасла, а, навпаки, сяяла все яскравіше. Юний Пін Фу прибув у велике місто і став учитися письма. А коли вже міг вільно читати ієрогліфи, зголосився на службу до старого знаного лікаря. Ти розумний і здоровий юнак, – сказав лікар, –

умієш читати й писати, то нащо ж тобі бути у мене слугою?

Пане мій, хто любить свій народ, повинен уміти дві речі: лікувати його і боронити від ворогів. Тому я служитиму тобі, щоб вивчитися на лікаря.

Коли старий лікар помер, Пін Фу став єдиною людиною в краю, що знала, як лікувати всі хвороби. А хворих було багато, бо вороги примушували китайців працювати і в лютий холод, і в дощ, і в спеку. Все це бачив юнак, і його серце палало ненавистю до лютих ворогів. Одного вечора батько Пін Фу, як завжди, вийшов поглянути на небо. Синьої зорі не було місці. Вона докотилася аж до обрію і сяjala над зеленими вершинами неприступних гір. Так старий батько здогадався, що син перебуває в горах. Незабаром у країні довідалися про молодого месника Пін Фу, котрий зібрав ватагу відважних побратимів і темними ночами нападав на ворогів. Але в Пін Фу було лише кілька десятків друзів, а ворогів – незчисленні полки. Зрозумів Пін Фу, що не може малий загін сміливців визволити рідний край. Треба, щоб увесь народ в один день і в одну годину піднявся на ворога. Та як це зробити? Нічого не міг придумати юний Пін Фу. Аж ось спалахнула в Китаї страшна хвороба – чума.

Кожного дня смерть забирала тисячі й тисячі жертв. Пін Фу подався в ліси. Впродовж багатьох днів і ночей він збирав лікувальне зілля і виготовляв з нього ліки, щоб врятувати народ від страшної хвороби. А коли все було готове, наказав своїм друзям розійтися по всій країні і роздати ті ліки людям. Кожному чи то хворому, чи здоровому Пін Фу і його побратими давали по дві коробочки: білу й червону. На білій було написано: «Відкрий і прийми порошок». На червоній було написано: «Відкрий у день осінньої повні місяця під час сходу сонця!» Кожен, хто приймав ліки Пін Фу, зразу ставав здоровим і дужим. Не минуло й місяця, як епідемія припинилася.

Та ось настала осіння ніч, коли на небі з'явився місяць у повні. Всі з нетерпінням чекали сходу сонця. Ледь перше проміння торкнулося землі, як люди в тій хвилі відкрили червоні коробочки і знайшли в них записки: «Як тільки засяє синя зоря, кидайтесь зі зброєю на ворогів!» Мільйони китайців, ховаючи під одежею зброю, повиходили зі своїх хат. А як тільки блиск синьої зорі осяяв небо, всі кинулися в бій з ворогами. Тепер уже билася не жменька сміливців, а увесь народ. А проти всього народу ніякий ворог не встоїть. Загарбників прогнали, і країна знову стала вільною.

КОНКУРС «ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ОЧИМА ШКОЛЯРІВ»: ЛІТЕРАТУРНИЙ ЕТЮД

ТВОРИ-АСОЦІАЦІЇ

ЗА НОВЕЛОЮ О. ГЕНРІ «ОСТАННІЙ ЛИСТОК»

Я – ПНЕВМОНІЯ

Якось я прокинувся і зрозумів, що перетворився на холодного, невидимого пришельця: Пневмонію.

Була пізня осінь. Я блукав кварталами Нью-Йорка, торкаючись то одного, то іншого своїми крижаними пальцями. Сотні людей уклав я на лікарняні ліжка, і вже хотів перебиратися до іншого міста, та... зустрів її. Вона була така мініатюрна, така гарна. Я мусив завоювати її! З усією люттю напосівся я на цю недокрівну від каліфорнійських зефірів дівчинку. Невдовзі вона лежала на фарбованому залізному ліжку, нездатна й поворухнутись. Джонсі дивилась крізь невеличкі шибки голландського вікна на глуху стіну сусіднього мурованого будинку, по якій дряпався старезний плющ, і рахувала листки. А мені було так хороше, так затишно в тілі цієї слабкої, зневіреної дівчинки. З кожним днем, коли зі старого

плюща опадав черговий листок, я все більше набирався сили. Ось-ось я остаточно здолаю її.

Та що це? Я почав слабнути! Допоможіть: я непритомню! Невже це кінець?! Хіба може ця тендітна дівчинка перемогти мене?! Впадаючи в забуття, я почув голос Сью:

– Люба Джонсі, поглянь у вікно на останній листок плюща. Він так упевнено тримається на своїй ніжці, не піддаючись силі північного

вітру, бо то дитя не старого плюща, а шедевр нашого сусіда Бермана.

Так он воно що! Якби не цей старий невдаха-художник Берман, я б переміг Джонсі! І де тільки беруться у цьому світі такі божевільні, здатні пожертвувати своїм життям заради ближнього?!

Владислав Рекман

Я – ОСТАННІЙ ЛИСТОК

Одного ранку я прокинувся і зрозумів, що перетворився на останній листок.

Була пізня осінь. Похмура, руйнівна, холодна. Дощ без жалю нищив все навколо. Несамовитий вітер люто обривав листки зі старого плюща. Незабаром я залишився на стовбурі один-однісінький: самотній і втомлений. Погляд Джонсі, повний зневіри і всеохоплюючого смутку, обпікав мою душу.

Вибач, люба. Ми свої ролі зіграли...

Та, виявляється, Берман написав для мене іншу роль. Тепер я витвір мистецтва. Перший і... останній шедевр невдахи-художника, ціна якого – людське життя.

Артем Мороз

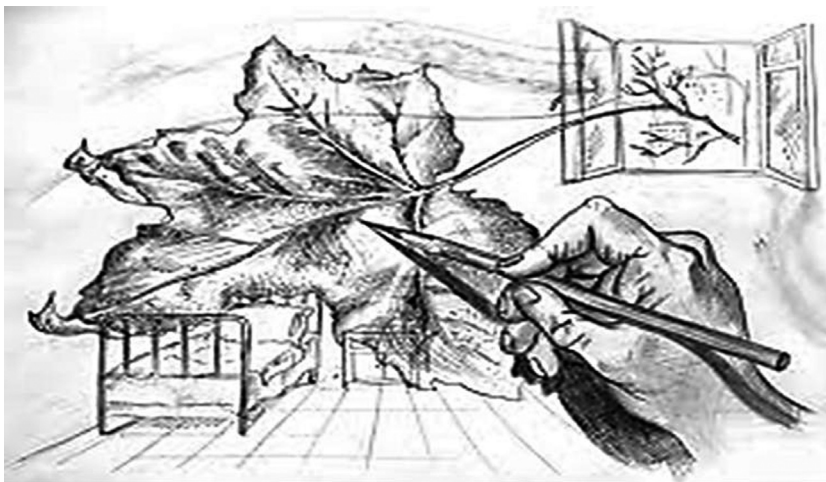
Я – ОСТАННІЙ ЛИСТОК

Я, останній листок, пропоную вам свою версію подій, що сталася зі Сью та Джонсі.

Одного похмурого осіннього вечора, коли все навколо вже втратило свої веселкові барви, я відчув на собі чийсь проникливий погляд. Здавалося, лише в ньому залишилася та іскорка, котра хоч трохи розбавляла пастельні тони вогняним заревом. Я одразу впізнав цю дівчину з добримими очима, адже саме вона завжди опікувалася ліноюю, на якій я ріс разом з братами. Але вони почали опадати так само раптово, як почала згасати іскорка в очах Джонсі. Було очевидно, що вона захворіла.

Через деякий час я залишився зовсім один на стовбурі. Схоже, що дівчинка дуже переживала і безнадійно дивилася у вікно.

Однієї грозової ночі, коли був страшенний буревій, я гадав, що не втримаюсь, впаду на холодну землю. Та здаватися не можна в жодно-

му разі, бо тим самим я обірву ниточку життя цієї тендітної дівчинки. Я зібрався з останніми силами і ледве пережив ніч.

Вранці я все ж таки впав, та це вже було не важливо: Джонсі поборолла недугу. Виявилось, доки ми з дівчинкою боролися за життя, Берман намалював свій шедевр. І саме я став першим і останнім шедевром людини, яка завжди була ніким, дотепер.

Сергій Бут

*Творчі роботи виконані учнями 7 класу Тарандицівської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. В. А. Симоненка, Лубенський р-н, Полтавська обл.
(учитель **Валентина П'яташ**)*

КОНКУРС «ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ОЧИМА ШКОЛЯРІВ»: ЮНІЙ ІЛЮСТРАТОР

Ілюстрації до японських хайку та п'єси С. Маршака «Дванадцять місяців» виконані учнями Тарандинцівської ЗОШ І–ІІІ ст. імені В. А. Симоненка, Лубенський р-н, Полтавська обл. (учитель **Валентина П'ЯТАШ**)

Дар'я Рибачук, 12 років

Аліна Полос, 10 років

Владислав Волошин, 10 років

Анастасія Воробйова, 10 років

Олександр Гавриленко, 12 років

«Дванадцять місяців»
Рискулов Руслан
5-В клас

Руслан Рискулов, 10 років

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЛЕКТОРІЙ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ «СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ» (РУБРИКУ ВЕДЕ ДОКТОР ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ЖАННА КЛИМЕНКО)

ВИВЧЕННЯ ТВОРУ В КОНТЕКСТАХ БІОГРАФІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ЧАСУ СТВОРЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ

*...Кожен перекладач – це,
звичайно, індивідуум,
індивідуальність, тож очевидно,
в перекладі якоюсь
мірою відбивається і його особа.*

Григорій Кочур

*Художницька розмова завжди
ведеться про «час» і про «себе».*

Марина Новикова

Лекція 18

У процесі вивчення світової літератури вже традиційним стало використання елементів біографічного методу, який передбачає розгляд твору крізь призму біографії письменника. Водночас учителю світової літератури важливо враховувати і той факт, що в перекладному творі інколи можна відчутти відлуння подій життя, думок і вражень не лише автора оригіналу, а й перекладача. Адже, як зазначає М. Новикова, «в текст вдвляється не знеособлений, безідейний, позаісторичний передатчик інформації, а інтерпретатор. І живе життя оригіналу він не безпристрасно реставрує. І за інтерпретацію береться не з нівідкля, а з живої дійсності власної. Несучи в собі своє століття, свій світ, свою «нефілологічну» біографію» [6, с. 49]. У перекладах багатьох українських тлумачів звучить пульс часу, в якому вони жили, відгомін реальних подій в країні.

З огляду на це доцільно навчати учнів розглядати переклад у контексті біографії перекладача та часу створення перекладу. Зокрема пропонувати їм замислюватись над **особистісними мотивами вибору твору для перекладу, взаємозв'язками між фактами їхнього життя, особливостями національно-культурної ситуації в країні і конкретними перекладацькими рішеннями**. Така робота може бути найбільш ефективною в профільних і академічних класах, однак епізодично до неї слід звертатись також у класах рівня стандарту.

© Клименко Ж. В., 2013

Щоб налаштувати учнів на розгляд перекладу крізь призму названих контекстів, можна запропонувати їм поміркувати над висловами, наведеними в епіграфах до статті, а також славнозвісним твердженням К. Чуковського: «Переклад – це автопортрет перекладача» [12, с. 21].

Доцільно також звернути увагу на те, що «... вибір текстів в українських письменників ніколи не був випадковим. Він завжди відштовхувався від певної мистецької й навіть політичної концепції» [7]. Для багатьох українських тлумачів вибір твору для перекладу був вибором своїх поглядів, переконань, мрій. Часто вони обирали оригінали, в яких звучали проблеми, що ними на той час переймалося українське суспільство. Своїми перекладами прогресивні перекладачі, скуті вимогами тоталітарної системи, прагнули донести до читача наболіле, пробудити в українців патріотичний дух. У книжці «Український художній переклад: між літературою і націєтворенням» М. Стріха зазначає: «...Переклад для українських дисидентів 60-80-х важив більше, ніж переклад, і не мав у російській новітній літературі жодних аналогів. Навіть деякі власні вірші й тексти ув'язнених побратимів, пересилаючи з табору, маскували під «переклади», ставлення до яких цензури було менш прискіпливим» [10, с. 290]. Саме тому переклади досить часто виконували функцію езопівської мови, посередництвом якої тлумачі намагалися спілкуватися з українським читачем в умовах жорсткої цензури.

Яскравим прикладом творів, в яких звучить відлуння біографії перекладача і тогочасної дійсності, є переклади В. Стуса. Наголосити на цьому можна під час вивчення лірики Рільке в 11 класі. Стус переклав близько 70 творів австрійського поета, зокрема повністю славнозвісні «Сонети до Орфея», 66 поезій із «Дуїнезьких елегій», фрагмент вірша «Орфей, Еврідіка, Гермес». Своїми перекладацькими спостереженнями над лірикою Орфея ХХ століття В. Стус поділився в статті «Райнер Марія Рільке».

Слід відзначити, що над більшістю перекладів письменник був змушений працювати

за колючим дротом – у київському ув'язненні, мордовському та уральських концтаборах. Розповідаючи про свого батька, Дмитро Стус писав: «Рільке, Гете, Пастернак, італійські поети-емігранти середини минулого століття, Толстой, Цветаєва, Пушкін, Камю, Кіплінг – ось ті персонажі, яких можна назвати найближчими друзями поета в ув'язненні та на засланні. Водночас із-поміж українських культурних діячів згадати майже нікого, окрім його нечисленних друзів, які – так, як і він, надсило – відстоювали право української культури на існування» [10]. Знання цих біографічних фактів допоможе учням краще усвідомити значення перекладацької діяльності для ув'язненого поета.

Для Стуса поетична спадщина Рільке була надзвичайно близькою, у його високій поезії він відчував паралелі із власним життям. Одну з таких паралелей яскраво виразив перекладений українським митцем фрагмент «Еврідіки, Орфея, Гермеса». Зокрема Ольга Калашник відзначає, що Стус не випадково переклав саме той уривок твору, де йдеться про Еврідіку. «У листі до дружини поет тонко натякає на те, що зла, темна сила розлучила їх, відібравши в українського Орфея рідну половину: «Еврідіка – суть поеми Рільке, її головна тема, така близька мені тепер, особливо після нашого не-побачення». А не побачився поет із дружиною тому, що відмовився переходити з нею на чужу мову, як того вимагав наглядач» [2, с. 216]. У таких нелюдських умовах переклад «Орфея, Еврідіки, Гермеса» для Стуса «був не лише перекладацьким випробуванням, а й найніжнішим освідченням, поцілунком, дотиком через несходиму відстань, яку можуть подолати тільки любов і мистецтво» [2, с. 218].

Звернути увагу школярів на яскраво виражений перегук життя перекладача з перекладеним ним твором доцільно також під час поглибленого вивчення балади Р. Кіплінга "If" на засіданні гуртка (цей твір за чинними програмами вивчається в 7 класі, однак його доцільно проаналізувати і з старшокласниками). Школярам можна запропонувати замислитися над тим, чому В. Стус змінив назву вірша Р. Кіплінга «If» («Якщо») на «Синові». Осягнути глибину такого рішення учням допоможе **біографічна довідка** про долю великого захисника української культури. Спираючись на неї, вони відзначать, що цей переклад набуває символічного звучання як глибоко вистраждане послання і до його власного сина, й до всіх тогочасних і майбутніх синів України:

*Коли в юрбі шляхетності не губиши,
а будиши з королями — простоти,
коли ні враг, ні друг, котрого любиши,
нічим тобі не можуть дорікти.*

*Коли ти знаєш ціну щохвилини,
коли від неї геть усе береш,
тоді я певен: ти еси людина
і землю всю своєю назовеш.*

Елементи біографічного аналізу доцільно використати і в процесі вивчення п'єси Б. Брехта "Життя Галілея". Розглядаючи її, варто поставити учням таке запитання: *Як ви думаєте, чому саме цей твір німецького драматурга обрав для перекладу В.Стус? У ході бесіди важливо виразити паралелі і водночас протилежності між життям італійського вченого та українського правозахисника. Обидва були видатними особистостями, погляди яких значною мірою впливали на дух рідного народу, обом довелося опинитись в досить схожих ситуаціях екзистенційного вибору. Однак кожен із них по-своєму вийшов із цих ситуацій. Галілей був змушений зректися своїх поглядів. Багато хто його зречення сприйняв як зраду не лише наукового прогресу, а й тих людей, які повірили у високе світло астрономії. В. Стус до останньої межі залишився вірним своїм поглядам, вселяючи й іншим віру в звільнення від пут тоталітаризму власним прикладом стійкості й мужності.*

У своїй статті «Про п'єсу Б. Брехта "Життя Галілея"» В. Стус пише: «Галілей — це великий грішник. Саме — грішник. Але — великий. В тому вирі, який він викликав, йому належить роль, більша за нього: в ньому сконцентровані прогресивні тенденції науки, народних мас, що почали тяжіти до нового вчення про універсум. Але в часи найбільшого збурення народних мас Галілей починає вагатись». Учням можна запропонувати, спираючись на знання біографії поета, поміркувати над тим, яке особистісне значення для Стуса миг мати образ Галілея.

Контекст біографії перекладача доцільно залучити і під час засідання гуртка на тему **«Пауль Целан і Василь Стус. Зустріч на перехресті культур»** (11 клас). Епіграфом до цього заняття можуть стати слова знаного львівського поета, перекладача, філолога-германіста Т. Гавриліва: «У Стусових перекладах звучить непомільно впізнаваний голос самого поета-перекладача, що й не дивно, адже разючі паралелі між життям і творчістю Целяна та Стуса годі знехтувати» [1, с. 107].

Цікаву роботу щодо осмислення конкретного перекладацького рішення, пов'язаного з обставинами життя перекладача, можна провести у класі філологічного профілю під час засідання гуртка, на якому розглядатимуться різні варіанти перекладу заключного двовірша з монологу Гамлета наприкінці 1-ї дії. Епіграфом до такого засідання можуть слугувати слова М. Стріхи: "...Іноді про перекладача можуть багато сказати навіть не цілі переклади, а певні ключові фрагменти текстів"

[11, с. 260]. Учням, які вже добре знають текст трагедії, можна запропонувати розглянути переклади Б. Пастернака, П. Куліша, Л. Гребінки, Г. Кочура.

Так, аналізуючи монолог Гамлета в перекладі Г. Кочура, старшокласники розмірковуюватимуть над тим, яке особистісне значення для митця могли мати такі рядки:

*Звихнувся час наш. Мій талане клятий,
Що я той вивих мушу виправляти!*

Сприйняти ці рядки в контексті біографії перекладача учні зможуть, дізнавшись про тяжкі випробування, які випали на долю Г. Кочура. Ось як про них розповідає О. Куцевол у книжці «Будівничі перекладацьких мостів»:

«Викладацьку й творчу працю перервала війна. Через хворобу (туберкульоз) **Григорія Порфировича не взяли до війська, а евакуювали разом з викладачами інституту на схід.** Проте їхня родина (дружина Ірина Михайлівна Воронович та двоє маленьких дітей) доїхала лише до Полтави, де й пережила роки фашистської окупації, голод, холод та смерть доньки Оксани...

Невдовзі після визволення Полтави, **8 жовтня 1943 р., письменника заарештували.** Приводом до цього стало те, що його дружина підняла скинуту з німецького літака агітаційну листівку. Це було на той час дуже необачно. **Судили подружжя Кочурів 11 березня 1944 р. на закритому засіданні трибуналу військ НКВС як військових злочинців.** В обвинувачувальному висновку стверджувалось, нібито вони «підтримували зв'язки з представниками Центрального проводу ОУН, від яких одержували відповідну літературу й розповсюджували її серед своїх знайомих».

І хоча жодних доказів трибунал не мав, подружжя Кочурів було засуджене до 10 років виправно-трудових таборів і 5 років позбавлення прав листування. Письменник відбував покарання на шахтах заполярної Інти, а Ірина Михайлівна – у жіночому таборі в Абезі. Незважаючи на суворий концтабірний режим, Григорій Порфирович продовжував працювати: перекладав і складав власні вірші, занотовуючи їх у «захляпані» книжечки» [4, с. 115].

Спираючись на біографічні факти, учні зможуть обґрунтувати символічне значення наведених вище шекспірівських рядків як своєрідного життєвого гасла видатного перекладача, а також висловити передбачення, що саме хотів

сказати Г. Кочур своїм сучасникам цими словами. Учитель може навести думку М. Стріхи, який відзначив, що в перекладі цього двовірша «український перекладач досягнув абсолютної адекватності до англійського оригіналу. Можливо, Кочурові пощастило тут ще й тому, що в цій репліці виявилось закодоване і його власне кредо» [11, с. 262].

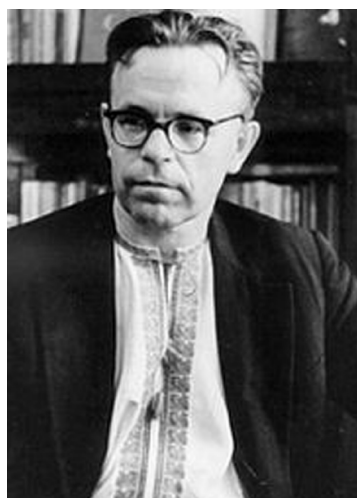
Біографія самого перекладача яскраво відображена і в перекладах Миколи Лукаша, який був борцем за українську культуру, за розвиток рідної мови. Характеризуючи його подвижницьку діяльність, В. Савчин пише: «М. Лукаш творив у непросту й суперечливу добу, коли – всупереч теорії про злиття націй і мов, ідеологічного тиску, цензурних обмежень та вихолощення української мови – спостерігалося нестримне зростання творчих сил, піднесення та усвідомлення значущості української перекладацької творчості. Художній переклад перебирав на себе певною мірою функції оригінальної літератури, забезпечуючи таким чином цілісність літературної полісистеми. Для митців цієї доби художній переклад став важливим, а часто єдиним засобом самовираження, який дозволяв цілеспрямовано добирати твори для перекладу з огляду на а) їхнє культурне чи ідеологічне значення; б) можливість залучення різноманітних мовно-стилістичних ресурсів, на які існували обмеження в оригінальній літературі» [9].

Прагненням М. Лукаша переломити тогочасну культурну ситуацію в Україні можна пояснити його тяжіння до народнописанного стилю, широкое використання в перекладах призабутих або рідковживаних на той час українських лексем, фонетичних і фразеологічних багатств української мови, багатих можливостей її синоніміки. Це вчитель може увиразнити під час вивчення творів Сервантеса, Й. Гете, П. Верлена, Г. Аполлінера, Р. Бернса, Г. Лорки та інших авторів. Наприклад, аналізуючи вірш Г. Аполлінера «Міст Мірабо», можна звернути увагу учнів на два цікаві варіанти перекладу поетичного вислову *coule la Seine (струмує Сена, Сена плине)* і наголосити на володінні перекладача синонімічним багатством української мови.

Щоб учні змогли подивитись на переклади М. Лукаша крізь призму біографії перекладача і особливостей його доби, варто запропонувати їм таку **біографічну довідку**, підготовлену за перекладознавчими джерелами [3; 5; 8]:

М. Лукаш увійшов в історію української культури не лише як майстерний перекладач, а й як блискучий лексикограф ХХ сторіччя. Він збирав матеріали до укладання різноманітних словників української мови – тлумачного, фразеологічного, синонімічного, українських прізвищ та словника евфемізмів (емоційно нейтральних слів або виразів, вживаних замість

синонімічних їм слів чи виразів, які видаються мовцями непристойними, грубими, недоречними). Його лексико-фразеологічні знахідки склали цілу картотеку, яку М. Новикова влучно назвала «алмазним фондом української мови» [5]. Цікаво, що до збирання цієї скарбівни, яка стала справою його життя, М. Лукаш долучився ще в шкільні роки. Саме тоді він почав записувати

на окремі картки рідковживані слова, діалектизми і фразеологічні звороти з газет, книг і журналів. Його захоплення науковці схарактеризували як «полювання за словами». Результати цього своєрідного полювання знайшли яскраве відображення у перекладах, здійснених М. Лукашем. А через переклади вони мандрували і продовжують мандрувати до читачів, збагачуючи їх перлами української мови. Особливо цінним є те, що Лукаш збирав ці перли в ті страшні часи для української культури, коли вона зазнавала значних утисків з боку тоталітарної радянської системи, коли владою проводилися ідеологічні та «мовні» зачистки, спрямовані на гальмування розвитку української мови. Саме в цей час Лукаш перекладає так, що «англієць Шекспір у нього стає українським Шекспіром, австрієць Рільке – українським Рільке, іспанець Лорка – українським Лоркою, угорець Мадач – українським Мадачем. Просто під рукою Лукаша вони входили в нашу культуру з усім, що принесли в рідну, але в обладунках, які підготували за тисячі років національна свідомість, мова, історія, культура» [3].

Нині багатотисячна картотека перекладача зберігається в Інституті української мови НАН України, вона потребує ретельного дослідження і видання.

Отже, аналізуючи з учнями переклади Лукаша, вчителів доцільно не лише звернути їхню увагу на лексичне багатство цих текстів, на розширення перекладачем тогочасних кордонів нормативної української мови, а й пояснити, чому він обрав курс на українізацію перекладів, в надмірності якої його неодноразово звинувачували. Зокрема можна навести висновок про особливості праці «Моцарта українського перекладу», якого доходить В. Савчин: «М. Лукаш надавав перевагу творам тих жанрів, стилів, літературних напрямів, які були відсутні чи недостатньо розвинені в українській літературі. Зокрема, перекладач обирав теми, суголосні з тодішньою дійсністю, із виразними, актуальними політичними мотивами, висловлюючи таким чином свою громадянську позицію. З іншого боку, М. Лукаша приваблювали твори, багаті мовно-стилістично, переклад яких,

відповідно, дозволяв би максимальне залучення лексико-стилістичних ресурсів української мови. Кінцевою метою Лукашевих перекладів було довести самодостатність української мови для перекладу творів різних жанрів і стилів та зберегти і збагатити рідну мову засобами перекладу. Цій меті підпорядковано конкретні перекладацькі рішення» [9].

Як бачимо, вивчення твору в контекстах біографії перекладача та часу створення перекладу відкриває нові перспективи в методиці викладання світової літератури, дає учням можливість досягнути ще не звідані грані української перекладної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Г а в р и л і в Т. Текст між культурами. Перекладознавчі студії / Г а в р и л і в Т. – К. : Критика, 2005. – 200 с.
2. К а л а ш н и к О. Український Р. М. Рільке. «Орфей. Еврідіка. Гермес» // Всесвіт. – 2006. – № 7 – 8. – С. 212 – 218.
3. К о в а л ь В. Ласкаво прошу дозволити мені відбути замість хворого ув'язнення // Дніпро. – 1991. – № 11-12. – С. 197 – 204.
4. К у ц е в о л О. Будівничі перекладацьких мостів. Кн. 1 : навч. посіб. / О. К у ц е в о л. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2012. – 456 с.
5. Н о в и к о в а М. Микола Лукаш: Міф і антиміф. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7548>
6. Н о в и к о в а М. «Прекрасен наш союз»: Література – переводчик – життя/ М. Н о в и к о в а. – К. : Рад. письменник, 1986. – 224 с.
7. П а в л и ч к о С. Дискурс модернізму в українській літературі. /С. П а в л и ч к о/– К. : Либідь, 1999. – С. 44.
8. С а в ч и н В. Внесок Миколи Лукаша в розвиток української лексикографії. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Um/2008_38.pdf
9. С а в ч и н В. Новаторство Миколи Лукаша в історії українського художнього перекладу. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / В. Р. Савчин; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2006. — 20 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/4755.html>.
10. С т у с Д. Василь Стус: життя як творчість/Д. Стус. – К. : Факт, 2004. – С. 50.
11. С т р і х а М. Український художній переклад: між літературою і нацією творенням/ М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
12. Ч у к о в с к и й К. Высокое искусство. Принципы художественного перевода/К. Чуковский. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – С. 21 – 61.

ПРАЗДНИК ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ РУСИСТОВ

ОБ ИТОГАХ ВСЕУКРАИНСКОГО КОНКУРСА «УЧИТЕЛЬ ГОДА-2013»: НОМИНАЦИЯ «РУССКИЙ ЯЗЫК»

Татьяна ПУТИЙ, кандидат педагогических наук, доцент кафедры философии и общественно-гуманитарных дисциплин Запорожского ОИППО

Доброй традицией в Украине стал конкурс педагогического мастерства «Учитель года» в различных номинациях. Его основные задачи – повышение роли учителя в обществе и престижа учительской профессии; содействие инновационной деятельности в системе общего среднего образования; совершенствование профессионального мастерства учителей, стимулирование творческого самосовершенствования педагогов; популяризация педагогического опыта.

В 2012-2013 учебном году конкурс «Учитель года» проводился в 18-й раз, но учителя русского языка, к сожалению, впервые за всю историю существования конкурса получили возможность принимать в нем участия.

На Всеукраинском педагогическом совете, ежегодно проводимом по инициативе УАПРЯЛ в рамках Международного фестиваля «Великое русское слово», было принято решение обратиться к Министерству образования и науки с предложением ввести в состав конкурсных номинаций русский язык. Эта идея была поддержана Министром образования и науки Украины Д. В. Табачником. По его инициативе в конкурсе «Учитель года – 2013» номинация «Русский язык» была представлена впервые.

Финал конкурса состоялся 12 – 19 апреля текущего года в городе Запорожье. В его организации и проведении активно участвовали народные депутаты Украины, руководители Запорожской областной и городской государственной администрации, Представительство Россотрудничества в Украине, Фонд «Русский мир», Украинская ассоциация преподавателей русского языка и литературы, Всеукраинская общественная организация «Русская школа», представители издательств и др.

К несомненному успеху конкурса следует отнести участие в нем учителей русского языка из всех 27 регионов Украины. Причём многие из них живут и работают не в мегаполисах, а в небольших районных центрах, посёлках городского типа, маленьких сёлах. В течение недели учителя русского языка состязались во владении навыками информационных технологий,

© Путий Т. Н., 2013

проводили мастер-классы и открытые уроки, выполняли творческие работы, писали эссе.

Интересны тенденции в выборе учителями-конкурсантами тем для презентации собственного опыта. Наиболее широко был представлен педагогический опыт, связанный с реализацией компетентностного подхода к обучению на уроках русского языка, – 33 % участников (9 учителей). Опыт организации работы с текстом поделились 4 конкурсанта. 2 участника презентовали технологию развития критического мышления, 2 – рассказали об использовании интерактивных технологий, 2 – о подходах к реализации проблемного обучения как фактора развития познавательной активности школьников на уроках русского языка.

Кроме того, во время проведения мастер-классов учителя демонстрировали опыт использования краеведческого материала на уроках русского языка, организации исследовательской деятельности учащихся, развития умственных способностей школьников с помощью инновационных технологий, коммуникативно-деятельностного подхода, развивающего обучения как средства активизации познавательных интересов учащихся, а также практические методы совершенствования культуры русской речи школьников в условиях современной общеобразовательной школы.

Проведение мастер-классов стало самой ответственной частью первого тура финала конкурса. Жюри оценивало соответствие содержания предложенного мастер-класса заявленной научно-методической проблеме, целесообразность и характер оснащения занятия, оригинальность подхода к его организации, культуру педагогического общения. Этот вид конкурсных состязаний обозначил и одну из проблем, с которыми пришлось столкнуться его участникам: презентация опыта в форме мастер-класса удалась не всем. В отдельных случаях мастер-класс подменялся демонстрацией фрагмента урока.

Конкурс – это праздник профессионального общения, профессионального и личного роста педагогов, праздник дружбы и педагогического единения, которое открывает простор

для педагогической мысли. Путь педагога к победе – это чрезвычайно трудная работа.

Говоря о победителях конкурса, нельзя не упомянуть об участии в заключительном этапе творческого состязания единственного представителя сильного пола – учителя сельской школы Тернопольской области *И. Ф. Бочко*, выход в финал учителей-представителей западной Украины – *И. П. Гетьманенко* (Ивано-Франковская обл.), *В. В. Шумейко* (Львовская обл.).

Победителем конкурса признана учитель Запорожского многопрофильного лицея «Перспектива» **Татьяна Владимировна Епихина**. Именно её урок признан лучшим в рамках конкурса. Татьяна Владимировна убедительно продемонстрировала, что одним из наиболее эффективных путей достижения цели свободного владения русским языком является значительное увеличение доли активно-деятельностных форм взаимодействия учащегося с электронным контентом.

Призерами первого в истории Украины Всеукраинского конкурса «Учитель года – 2013» в номинации «Русский язык» стали:

- **Оксана Васильевна Гоняк** (Хмельницкая область),
- **Наталья Вячеславовна Пастушенко** (Днепропетровская область),
- **Юлия Вячеславовна Лозенко** (Киевская область),
- **Татьяна Анатольевна Лутова** (Донецкая область).

В историю конкурса войдут его первые участники, первые призеры и победители

и, безусловно, первый состав жюри во главе с председателем доктором филологических наук, профессором А. Н. Рудяковым. Профессиональная работа ученых и учителей-практиков обеспечила качественное проведение педагогических состязаний.

Хотелось бы в составе жюри следующего конкурса видеть наших лингводидактов (их единственным представителем была доктор педагогических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии педагогических наук Украины Е. П. Голобородько). Взаимодействие ученых-методистов с участниками конкурса, на наш взгляд, позволит обозначить и оценить практические механизмы реализации лингводидактических основ обучения русскому языку в школах Украины.

Конкурс состоялся. Он не только определил лучших учителей русского языка Украины, но и содействовал активному обмену опытом. Уверены, что номинация «Русский язык» во Всеукраинском конкурсе «Учитель года» вновь соберет лучших учителей-словесников, будет способствовать поиску новых путей развития школьного образования, поможет сохранять традиции отечественной педагогики и в то же время находить более эффективные методы обучения.

От редакции. В ближайших номерах журнала мы начнем публикацию материалов победителя и призеров Всеукраинского конкурса «Учитель года-2013» в номинации «Русский язык».

Участники III этапа Всеукраинского конкурса «Учитель года-2013» в номинации «Русский язык»

УДК 372.882. 0: 37.017.92

ОБРАЗНА КАРТИНА СВІТУ Й ОСОБИСТІСТЬ ДІЮЧА

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІЮЧОЇ НА УРОКАХ
СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЧЕРЕЗ КАТЕГОРІЇ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ:
СВІТ-ЄДНАННЯ, СВІТ-ЗІСТАВЛЕННЯ, СВІТ-НЕБЕЗПЕКА

Валерія ХРАБРОВА, кандидат педагогічних наук, доцент, декан філологічного факультету Севастопольського міського гуманітарного університету

У статті розглядається проблема формування особистості діючої з використанням переважних категорій світосприймання школярів: світ-єднання, світ-зіставлення, світ-небезпека. Запропоновані найбільш ефективні для цього методи, прийоми, види навчальної діяльності.

Ключові слова: образна картина світу, особистість діюча, діалог культур, діалог мистецтв, інтертекстуальність, літературні паралелі.

Валерія ХРАБРОВА

ОБРАЗНАЯ КАРТИНА МИРА И ЛИЧНОСТЬ ДЕЙСТВУЮЩАЯ

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ ДЕЙСТВУЮЩЕЙ НА УРОКАХ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ЧЕРЕЗ КАТЕГОРИИ МИРОВОСПРИЯТИЯ МИР-ЕДИНЕНИЕ, МИР-СОПОСТАВЛЕНИЕ, МИР-ОПАСНОСТЬ

В статье рассматривается проблема формирования личности действующей с использованием преобладающих категорий мировосприятия школьников: мир-единение, мир-сопоставление, мир-опасность. Предложены наиболее эффективные для этого методы, приемы, виды учебной деятельности.

Ключевые слова: образная картина мира, личность действующая, диалог культур, диалог искусств, интертекстуальность, литературные параллели.

IMAGINATIVE PICTURE OF THE WORLD AND PERSON THAT ACTS

THE QUESTION OF FUNCTIONAL PERSONALITY FORMATION ON THE LESSONS OF WORLD LITERATURE
BY WORLDVIEW CATEGORIES WORLD-UNITY, WORLD-COMPARISON, WORLD-DANGER

The article deals with the formation of functional personality with the use of prevailing worldview categories of pupils: world-unity, world-comparison, world-danger. The most effective for this purpose methods, techniques and learning activities are proposed.

Keywords: imaginative picture of the world, a person that acts, the dialogue of cultures, the dialogue of art, intertextuality, literary parallels.

Постановка проблеми. Художні твори дають відчуття Простору й Часу життя окремої людини, через які проектується її досвід, актуальна ситуація, у якій вона є сама собою. Окрім цього, ситуація літературного твору містить людський вибір як продовження власної долі. Організація літературного матеріалу охоплює систему стосунків людини, є людською ситуацією, коли людина по-різному проявляє себе і зовнішньо, і внутрішньо, одночасно й приймаючи, і пізнаючи, і розуміючи, і переживаючи, і виражаючи своє переживання, відкриваючи широкий спектр альтернатив, ставлячи себе на місце того або іншого героя. Отже, будь-які тексти можуть бути ілюстрацією до реального життя, де перед героєм стоїть персональний вибір — інтелектуальний, моральний, вольовий. Зміст навчання у формуванні образної картини світу тісно пов'язаний з категоріями світосприйняття, характерними

© Храброва В. Є., 2013

для школярів-підлітків. Це зумовлено тим, що складність виявлення формування картини світу в свідомості учнів полягає в тому, що цей процес не співвідноситься безпосередньо з простим накопиченням знань, збільшенням суми знань і не приводить до формування відповідної картини світу. Сформованість і цілісність тієї чи іншої картини світу в учнів може бути виявлено через їхнє світосприйняття, його категоріальну структуру. Структури світосприйняття школяра динамічні. Категорії світосприйняття тісно пов'язані зі способами сприйняття дійсності, що переважно піддаються змінам у процесі індивідуального розвитку. Ми дотримуємося точки зору С. Тарасова [6; 7; 8] та О. Глушенкова [3], які виділяють такі категорії світосприйняття, що впливають на картину світу підлітків: **світ-краса, світ-образ, світ-відстороненість, світ-єднання, світ-зіставлення, світ-небезпека, світ-користь, світ-факт.**

Мета цієї статті – показати найбільш ефективні прийоми, види, форми навчальної діяльності, які сприяють формуванню діючої особистості на уроках світової літератури через категорії світосприймання світ-єднання, світ-зіставлення і світ-небезпека.

Вирішення завдань попередніх етапів готує підґрунтя для сприйняття діалогу мистецтва як основи існування художньої культури взагалі. Процес накопичення теоретичних знань, збагачення досвіду естетичного сприйняття й освоєння дійсності сприяє формуванню образної картини світу на якісно новому рівні. Паралельно з цим відбувається інший процес, пов'язаний з диференціацією художніх інтересів і пристрастей особистості, яка формується: здатність і готовність до сприйняття будь-якого запропонованого художнього контексту змінюється перебірливістю, яка ґрунтується, як правило, на сформованих до того часу художніх перевагах.

Завдання цього періоду:

- формувати навички цілісного сприйняття твору на основі його аналізу;
- розвивати здібності системного мислення, сприйняття, що дає можливість бачити зв'язки усередині як художнього твору, так і літературного процесу, усередині художньої культури певної епохи, цілісного світу художньої культури;

- допомогти учням усвідомити ці зв'язки як діалог художника зі світом, читача – з художником, а через нього – з іншою культурою, іншим буттям.

Ці завдання можуть бути вирішені за допомогою певної системи методів, прийомів, засобів, форм і типів уроків (див. табл. 1).

Для формування особистості діючої в старшій школі пріоритетними стають такі категорії світосприйняття, як світ-єднання, світ-зіставлення, світ-небезпека, що зумовлено віковими особливостями формування читача-школяра, який «вступає» в «епоху зв'язків, розуміння причин і наслідків». Відтак «контекстний» підхід до аналізу літературних явищ є справді необхідним: основні теми й розділи курсу слід розглядати не ізольовано, а в контексті розвитку вітчизняної й світової літератур (зрозуміло, у певних межах, визначених практикою шкільного вивчення предмета). При цьому важливо не наслідувати діалектику «заперечення заперечення», а розглядати літературу як цілісну взаємопов'язану картину художнього освоєння світу, в якій традиції й новаторство органічно пов'язані між собою. Тому предметом вивчення на уроках літератури в старших класах має стати не історія літератури, а художній світ літератури в історико-функціональному висвітленні. «У школі під цією категорією (художній світ) слід розуміти вторинну, художньо пере-

Таблиця 1

Методична система формування особистості діючої в 9–11-х класах через категорії світосприйняття світ-єднання, світ-зіставлення, світ-небезпека

Методи			
Творчого читання	Евристичний	Дослідницький	Репродуктивний
Прийоми			
«Сходи контекстів» «Заглиблення в епоху»	Ретроспекція Історико-культурне асоціювання	Дослідницька аналогія Порівняльний аналіз Пошук універсумів Творчий проект	Складання опорного конспекту «Створення словника епохи» Складання кросвордів
Види навчальної діяльності			
Читання домашнє Заучування напам'ять Активне слухання під час художнього читання Складання диптиха	Близькі до тексту перекази Перекази з елементами порівняння Творчі роботи з елементами порівняння Пошук слів, що становлять колірну, звукову й емоційну картину твору	Елементи компаративного аналізу Елементи порівняння різних творів Зіставлення літературного твору з його екранізацією, театральною постановкою Складання рекламних буклетів улюблених книг Елементи порівняння творів різних видів мистецтва	Уважне слухання розповіді вчителя Складання плану, таблиць Усні відповіді Складання картинного, цитатного планів Написання різних видів творчих робіт
Засоби			
Мультимедійні презентації Підручники, хрестоматії			
Типи уроків (за Шоганом)			
Урок-образ, урок-аналіз, урок-практикум, повторювально-узагальнювальний			
Форми проведення уроків			
Урок-концерт, урок-екскурсія, урок-роздум, урок у формі сімейного читання, урок-пошук, урок-рандеву, урок-відкриття, урок захисту позиції, урок-напуття тощо			

творену реальність, у структурі якої виділяються подійний, героїчний і просторово-часовий рівні. На кожному з таких рівнів існує певний домінуючий елемент поезики, який обумовлює наявність інших елементів і впливає на ідейно-філософське звучання твору в цілому» [5, с. 6]. Отже, старшокласники вивчають не адаптовану історію літератури, а художній світ письменника, що сприймається як оригінальне й неповторне розуміння речей і духовних феноменів, зафіксованих словесно. Він демонструє погляд письменника на різні явища буття; те, що не розкрито безпосередньо, досить точно читачем домислюється, формується читацька образна картина світу.

Виходячи з цього, найважливішою властивістю свідомості є здатність старшокласника, який сприймає твори мистецтва, виявляти асоціативний зв'язок свого життя з неперервним рядом культурно-історичних узагальнень. Реципієнт наче замикає на собі культуру, його світ перетинається з нескінченністю світу культури, унаслідок чого будь-яке явище відчувається, переживається й осмислюється як частка буття, момент загального життя людства. Потреба в духовно-ціннісному усвідомленні життя проявляється в активному протистоянні суб'єкта культури всьому утилітарному, банальному, буденному. Це буття відрізняється особливою натхненністю, тобто **діяльнісним** ставленням старшокласника до світу, що проявляється в потребі переживання, споглядання, осмислення, оцінки, інтерпретації творів мистецтва, прагненні вищих цінностей, творчого освоєння дійсності.

Із споживача розрізнених фактів «мозаїчної» культури учень має перетворитися на особистість, яка живе й творить у силовому полі культури. І його активна, творча свідомість формуватиметься в цьому неперервному діалозі в культурі й діалозі культур, що є суттю людської історії.

Кожен урок має стати для учнів дискурсивною подією, що ґрунтується на зануренні в соціально-культурний або історичний контекст, і викликати потребу в його поясненні, інтерпретації, визначенні найбільш значущих цілей. Цей підхід сприяє органічнішому формуванню в школярів індивідуальної моделі цілісної картини світу, оскільки залежно від життєвого й ментального досвіду підліток виділяє в матеріалі свої домінанти й висловлює зустрічні судження, думки, гіпотези. Наприклад, завдяки методичному прийому «**заглиблення в епоху**», на уроці за темою «Срібне століття» російської літератури» учні ніби перебувають усередині тієї далекої епохи, у процесі уявного занурення в неї виконують ролі її представників, формую-

чи висловлювання різного виду й жанру (теми: «Морок є початок світла», «Художники й поети повинні стати жерцями й пророками», «Мода йде на війну», «Тінь нествореного створення», «Між земним і небесним. Між буттям і небуттям», «Я одразу змазав карту будня» тощо). Вони переймають на себе функції мандрівників, завсідників художніх салонів, відвідувачів театрів і концертів, представників газетної й журнальної критики. Важливим результатом такого «заглиблення» є не лише засвоєння інтегрованих відомостей про епоху або її духовні компоненти, а й засвоєння мовного стилю епохи, що є важливим для повноцінного пізнання художніх творів, створених у той час, і в цілому для вдосконалення мовної діяльності, її збагачення й урізноманітнення.

Тут же доцільно використати прийом **ретроспекції**, що базується на описаному в психології прийомі пригадування й аналізу самотійно побачених і пережитих подій. На початку уроку учні згадують загальний зміст матеріалу, сприйнятого ними напередодні в образній формі, переходячи від глибоко особистісного переживання до аналізу явища, що вивчається.

Щоб учень, який сприймає художній твір через багато років після його створення, а, отже, інтерпретує його з певним «приростом» сенсу, змінив підхід до вивчення твору, необхідно включити у «великий час» (М. Бахтін) його буття. При такому підході в школі вивчається не слабкий зліпок з вузівського курсу історії або теорії літератури, а конкретний художній текст з урахуванням його позатекстових і міжтекстових зв'язків.

Класична література незмінно залишається тією сферою, в якій сконцентровано духовні цінності. У поточному літературному процесі її образи, архетипи, мотиви активно запозичуються й проявляються через інтертекстуальні зв'язки. По-новому осмислюються традиційні теми й проблеми. Сучасна світова література веде напружений діалог з класикою. Проте школа сьогодні практично не використовує для морально-естетичного виховання учнів потенціал новітньої літератури. А її вивчення може підтримувати високу активність роботи учнів на уроці літератури, підвищувати їхню загальну читацьку культуру. Цьому сприяє те, що разом із загальноприйнятими категоріями герменевтики: «автор», «персонаж», «читач», «простір», «час» тощо – сьогодні надзвичайно актуальною стає категорія «інтертекстуальності». Завдяки інтертекстуальним зв'язкам декларується відкритість творів новітньої літератури для діалогу, їх вторинність стосовно класичних пратекстів. Вона відкриває учителю-словеснику можливість піклуватися про збереження єдиного освітнього

й духовного простору. Збереження може здійснюватися завдяки постійній актуалізації тем і проблем, заявлених класичною літературою, за допомогою створення на уроці діалогічної ситуації з використанням інтертекстуальних зв'язків новітньої й класичної літератури. За такого підходу методика шкільного аналізу активно збагачується досягненнями нових інтерпретаційних методик на зразок міфоредакції, інтертекстуального аналізу тощо. Не виділяючи серед них якусь одну як основну, зауважимо, що в цілому міжтекстовий підхід до вивчення літературного матеріалу є таким самим продуктивним і важливим, як і «діалогічні» історико-біографічні зв'язки. Різноманітні тематичні, образні тощо перегуки художніх текстів указують на вже згадану «діалогічну» суть літературного процесу. Якщо, наприклад, учень випускного класу, читаючи ахматовський «Реквієм», не знаходить у рядках «Але міцні тюремні затвори, / А за ними «каторжні нори» жодних літературних аналогій (не допомагають навіть лапки), то це свідчить не лише про його неначитаність, а й про відсутність націлювання на «поєднання» літературних фактів і явищ. Як наслідок, читач, який не має культури асоціювання, виявляється нездатним до справжнього прочитання художнього тексту: в «мертвій зоні» його сприйняття опиняться алюзії й цитати, що є частиною авторського задуму. Отже, чим «сучасніший» читач, тим більше він дистанційований від попередніх літературних епох, тим частіше письменник не досягне свого художнього завдання, ховаючи в тексті завуальовану або навіть «експліковану» цитату. Тому до читацького інструментарію школяра мають увійти такі поняття, як «варіація», «наслідування», «запозичення», «пародіювання», а також більш спеціалізовані – «алюзія», «ремнісценція», «цітата». Тільки тоді учні побачать й оцінять таке явище, як «текст у тексті», що дасть можливість розглядати літературу в перетині «вертикальних» і «горизонтальних» творчих зв'язків.

Розвитку цього уміння в старшокласників сприятимуть такі прийоми, як **дослідницька аналогія** й **історико-культурне асоціювання**. Дослідницька аналогія спрямована на розвиток характеристик дивергентного мислення. Суть прийому полягає в пошуку спільних рис змалювання відповідних ситуацій у літературі, історії, живопису, музиці та визначенні їхніх можливостей у розкритті теми або проблеми. Мета історико-культурного асоціювання полягає у формуванні здатності учнів встановлювати зв'язки між окремими історичними або літературними персонажами й суб'єктивними переживаннями школярів.

Кому належить образ «геній чистої краси», що став окрасою відомого пушкінського любовного

послання? Хто автор першого рядка знаменитого лермонтовського «Вітрила»? Яку роль у п'єсі М. Горького «На дні» відіграють шекспірівські цитати й рядки з віршів П.-Ж. Беранже? Запитання такого типу необхідно використовувати на уроках літератури, оскільки вони мають значний пізнавальний і культурний потенціал для встановлення багатомірності літературного матеріалу.

Окрім міжтекстових зв'язків, існує й певний «надтекстовий» рівень зв'язків літературних явищ. Ідеться про художні універсалії – початкові, «загальні» схеми буття (архетипи, міфологеми тощо), що становлять загальнолюдський досвід пізнання світу. Космос і хаос, земне і небесне, «батьківське» і «синівське» начала буття виступають єднальними смисловими елементами історико-літературного курсу, засвоєння яких відбувається в основній школі, отримуючи своє остаточне оформлення в старших класах. Як приклад можна навести «наскрізну» тему курсу, пов'язану з відомою опозицією «батьки і діти» в літературі. Досвід читача-школяра вбирає в себе різні грані звучання цього архетипу. Духовна спадкоємність покоління, вірність батьківським заповітам – головний мотив «Повчання Володимира Мономаха» («Що умієте хорошого, то не забувайте, а чого не умієте, тому навчайтеся – як батько мій»). Тема благодійного впливу духовних традицій старшого покоління отримує своє продовження в пушкінській «Капітанській дочці» (накази Андрія Петровича Гриньова синові). З плідним досвідом «батьківства» контрастує досвід безплідний, що веде до морального зубожіння (приклад згубної спадкової філософії втілені в образі Молчаліна з «Лиха з розуму» О. Грибоедова, а також у головних персонажах казки М. Салтикова-Щедріна «Премудрий піскар» і поеми М. Гоголя «Мертві душі»). У світовій літературі ХХ століття існує не один приклад гострого зіткнення представників «старшого» і «молодшого» поколінь (Е. М. Ремарк «На західному фронті без змін», Дж. Селінджер «Над прірвою в житті», де «молодші докоряють старшим, що в спадок їм дістався недосконалий світ», а у «Вежі з чорного дерева» Дж. Фаулза й «Лоліті» В. Набокова навпаки: «старші» звинувачують молодших у гонитві за хибними цінностями життя). У романах В. Фолкнера «Галас та шаленство» і Г. Гарсія Маркеса «Сто років самотності» немає яскраво вираженого конфлікту поколінь, але видно, що зв'язок між поколіннями теж зруйнований (чи хаотичний, як у «Сто років самотності»), і це також стає причиною трагедії героїв. Тема розпаду природних людських зв'язків в умовах «класової боротьби» – головний «нерв» таких творів,

як повість М. Шолохова «Родимка» з циклу «Донські оповідання» і поема О. Твардовського «По праву пам'яті» («А мы, кичась невярем в Бога, / Во имя собственных святых / Той жертвы требовали строго: / Отринь отца и мать отринь»). Нарешті, мотив внутрішнього подолання, протистояння руйнівним силам кривавого століття звучить у фіналі «Тихого Дону» М. Шолохова: «Він стояв біля воріт рідного будинку, тримав на руках сина. Це було все, що залишилося у нього в житті, що доки ще ріднило його із землею і зі всім цим величезним, сяючим під холодним сонцем світом».

У 11 класі під час вивчення творчості Ф. Кафки, Е. Хемінгуея й А. Камю необхідно звернути увагу учнів на міфологічну складову цих творів. Нещастя й війни ХХ століття змусили письменників звернутися до євангельських сюжетів, найчастіше старозавітних, в яких людина сильна духом, благородна й справедлива протиставляється людині слабкій, що не шанує волю Божу й піддається випробуванням, покаранню з боку всемогутнього й примхливого Бога. Переосмислення міфів про Адама та Єву, Каїна й Авеля, про Йова спостерігається у творах Е. Хемінгуея, Ф. Кафки, В. Голдінга, Г. Гарсія Маркеса, А. Камю й багатьох інших письменників ХХ ст. Ці міфи містять у собі величезний потенціал для осмислення й переосмислення, а порушені в них питання ніколи не втраять своєї актуальності. Так, у творчості Ф. Кафки, Е. Хемінгуея й А. Камю інтерпретується міф про Йова як міфологічний матеріал, який найчастіше використовується у творах письменників початку ХХ ст. В оповіданні Е. Хемінгуея «Старий і море» смиренність і непохитна твердість духу старого Сантьяго, який чинить опір стихії і не відступає від свого покликання, викликають повагу в школярів. Риба для старого – не джерело наживи, не спосіб самоствердження після стількох днів невдачі, це шлях залучення до вищого, непізнанного, благородного духу: «Жодного разу в житті я не бачив істоти величезнішої, прекраснішої, спокійнішої й благороднішої, ніж ти». У християнському трактуванні риба – символ відродження води, символ хрещення. Згідно з Біблією, риба також вважалася посередником між небом і землею, «птахом землі». Сантьяго ж, не будучи релігійним у звичному розумінні цього слова, звертається до вищої мудрості, виходячи у відкрите море, куди раніше не наважувалися зайти інші рибалки. Як Йов, у складній ситуації Сантьяго не лише стоїчно боровся з нещастями, а й звертався до божественного задуму: він не бездумно наслідував волю зверху, а роздумував, аналізував суть

життя й світоустрою і, нарешті, причастився, покуштувавши символічної риби.

Досягнення цього рівня надтекстових зв'язків відображається в категоріях світосприйняття школярів «світ-єднання», «світ-зіставлення», «світ-небезпека». Для формування вміння бачити й знаходити ці зв'язки ми розробили алгоритм спільної діяльності учителя й учнів:

1. Оглядове знайомство з текстом прозового твору новітньої літератури (читання невеликого за обсягом тексту, переказ сюжету з читанням фрагментів, добір цитат).

2. Формулювання питань і запис їх на трьох різних картках (собі як учасникові діалогу, учителеві, однокласникам).

3. Знаходження й визначення функцій інтертекстуальних зв'язків сучасного тексту з твором класичної літератури.

4. Актуалізація проблем, порушених у творах класичної літератури, що вивчаються за програмою в цей період.

5. Усвідомлення себе в просторі діалогу текстів як провідника діалогічних значень: формування категорій світосприйняття.

6. Висловлювання, пошук причини звернення сучасного автора до класичного пратексту.

7. Фіксація думок у «щоденнику сучасного читача».

8. Читання за бажанням щоденникових записів.

9. Рефлексія. Перенесення діалогу у внутрішній план, в індивідуальну свідомість (за В. Доманським) [4].

Учителю на початку навчального року доцільно спланувати, які твори сучасної літератури будуть використані в процесі вивчення тих або інших класичних текстів. Приклад такого планування представлено в табл. 2.

Оглядове ознайомлення з сучасними прозовими текстами під час уроку з вивчення твору світової класики допускає різні варіанти.

- Читання невеликого тексту в повному обсязі (наприклад, оповідання «Соня» Т. Толстої під час розгляду жіночих образів у романі Л. Толстого «Війна і мир» або оповідання «Нічого» А. Уткіна – після вивчення теми «Душевна деградація людини в оповіданні А. Чехова «Іонич»).

- Читання фрагментів тексту, що супроводжується письмовим або усним переказом, а також додатковими коментарями. Такий прийом сьогодні дедалі частіше використовується шкільною методикою (наприклад, читання фрагментів твору П. Акройда «Заповіт Оскара Уайльда» під час вивчення біографії письменника і його роману «Портрет Доріана Грея»).

- Добірка цитат з твору за умови певної смислової цілісності таких запозичень. Наприклад, після вивчення теми «Діалектика душі як прин-

Таблиця 2

Інтертекстуальні зв'язки вивчення творів класичної літератури з новітньою літературою

Твір, що вивчається за програмою	Твір новітньої літератури	Інтертекстуальний зв'язок — «точка перетину»
О. Грибоедов, «Лихо від розуму»	А. Дмитрієв, «Закрита книга» (фрагмент про рацпропозиції)	Архетип Чацького. (Мотив визнання божевільною людини, яка мислить критично)
О. Пушкін, вивчення біографії письменника	Фрагменти з ряду творів: А. Битов, «Пушкінський будинок», А. Уткін, «Самоуки», С. Довлатов, «Заповідник», В. Пьєцух, «Будинок на Мойці» та ін.	Інтертекстуальність як частина сучасної культури. «Пушкінський текст»
О. Пушкін, «Пам'ятник»	Т. Толстая, «Кись» (фрагмент «установка пам'ятника Пушкіну»).	Референтивна функція інтертекстуальності (стилістичне зниження)
М. Лермонтов, «Герой нашого часу» («Княжна Мері»)	А. Уткін, «Хоровод» (фрагмент про Кавказ)	Запозичення романного стилю початку ХІХ ст.
М. Гоголь, «Шинель»	М. Шишкін, «Уроки каліграфії» (фрагмент про російські букви)	Архетип «маленької людини». Алюзія на ставлення Башмачкіна до написання букв
М. Гоголь, «Мертві душі»	А. Корольов, «Голова Гоголя» (фрагмент про трагічну долю людей з гоголівськими прізвищами)	Персонажі цитат
Ф. Достоевський, «Злочин і кара»	І. Ноль, «Мертвий півень», «Аптекарка»	Мотив подвійності. Персонажі-двійники
О. Уайльд, «Портрет Доріана Грея», біографія	П. Акройд, «Заповіт Оскара Уайльда»	Історія створення роману
А. Чехов, оповідання	В. Пьєцух, «Агрус» (фрагмент з тексту)	Пародія. Іронія

цип художнього зображення героїв» (Л. Толстой) для діалогу пропонується дібрати цитати з повісті А. Варламова «Народження». Вона свідчить про використання сучасним письменником того самого художнього прийому. При цьому А. Варламов також застосовує для створення характеристики головного героя одночасно його внутрішнє й зовнішнє мовлення, авторську характеристику, погляд на героя очима інших персонажів:

— «...життя кривдило невіданням, нерозумінням, черствістю» (2, с. 7);

— «роззубив друзів, тому що друзям заздрив більше за всіх, і чим ближчою є для нього якась людина, тим більше драгували його успіхи» (2, с. 7);

— «єдина гідність (дружини) — не заважає жити», «дивився на дружину з жалем і страхом» (2, с. 12);

— «він був готовий задушити її (лікаря) за злорадість, за те, що вона користується своєю владою» (2, с. 19);

— «(про дружину) він завжди думав, що вона не любить його й ніколи не любила. Він бажав цю жінку, що здавалася йому пихатою й гордовитою, він добився її, але щастя ні йому, ні їй ця любов не принесла. Він глухо ненавидів її» (2, с. 22);

— «з ніжністю й провинною подивився на неї (на дружину), відчув щось подібне до вдячності» (2, с. 46);

— «страждання є знак нашої незалишеності Богом» (2, с. 49);

— «притиснув до себе дружину й дитину й зрозумів, що це щастя» (2, с. 50) тощо.

Добір цитат відображає докорінну зміну психології героя повісті «Народження», розкриває той самий толстовський душевний ресурс «оновлення й звільнення».

У роботах М. Бахтіна розкрито своєрідний «механізм» читацької діяльності: «Я повинен втілитися в цю іншу людину, ціннісно побачити зсередини її світ так, як вона його бачить, стати на її місце й потім, знову повернувшись на своє, заповнити її кругозір тим надлишком бачення, який відкривається з цього мого місця поза ним, обрамити його, створити йому завершальне оточення з цього надлишку мого бачення, мого знання, мого бажання й почуття... Перший момент естетичної діяльності — втілення» [1, с. 24]. Цьому сприяє робота над діалогічним складанням запитань до твору. Як приклад пропонується робота під час вивчення роману Ф. Достоевського «Злочин і кара». На завершальному етапі вивчення теми «Вічна Сонечка» (Значення образу Соні Мармеладової в романі) доцільно звернутися до оповідання А. Уткіна «Попутники інжиру». І хоча в автора немає прямого цитування й мотиву перегуку з романом Достоевського, А. Уткіну це вдається за допомогою алюзій. І завдання уроку — цілком зрозуміти, уловити, відповісти на питання: навіщо за допомогою алюзій автор відсилає нас до роману «Злочин і кара» Достоевського? Запитання до розповіді складаються на трьох різних картках, призначених для учасників ді-

логу: собі як учасникові комунікації, учителів, однокласникам. Заздалегідь їх спланувати не можна, оскільки ці питання виникають спонтанно, на стадії первинного сприйняття тексту (див. табл. 3).

Картки з призначеними для кожного запитаннями вчитель одразу ж переглядає, ділить їх за значенням: спочатку на головні і другорядні, потім важливі питання розділяє на ті, що пов'язані з формою й змістом твору. Поки учитель аналізує призначені для нього питання, старшокласники думають над ключовими питаннями діалогу, призначеними для спільного обговорення. У цей момент відбувається пошук інтертекстуальних зв'язків, «точок перетину» текстів різних культурних епох. Визначається ступінь «інтертекстуальної залежності» тексту новітньої літератури від твору російської класики (від плагіату й ремейку до алюзійного натяку) на інтуїтивному рівні.

У процесі організації системи діалогів на уроці вчитель не обмежується спілкуванням з учнями. Творчі завдання, пов'язані із «зверненнями» до героїв, авторів, критиків, залучення батьків учнів до діалогу — також важливі елементи організації роботи зі створення діалогічної ситуації на інтертекстуальній основі. Висловлювання батьків про твір — це завжди один з найцікавіших елементів діалогу. Як приклад наведемо фрагмент листа мами однієї учениці про інтертекстуальний зв'язок повісті М. Гоголя «Шинель» і розповіді М. Шишкіна «Уроки каліграфії»: «Мені, звичайно, довелося звернутися до тексту повісті Гоголя, щоб відповісти на запитання дочки. Те, що видатний письменник говорить про ставлення Акакія Акакійовича до переписування: про букви-фавори, про вираз обличчя, про завзятість особливого роду — Михайло Шишкін немовби розглядає у збільшувальне скло разом з героєм оповідання «Уроки каліграфії». «Ж» – «дивовижна членистонога пава», схожа на двоголового орла. «Е» – «підступна простачка, непоказна на вигляд,

але вимагає обережності й умілого поводження». Тупорила і казармова «Н» [8, с. 307-326].

Усі ці визначені діалогічні значення можна зафіксувати в «щоденнику сучасного читача». Читання записів учнями — один з найважливіших етапів комунікативного акту. Як правило, діалогічна ситуація моделюється на завершальному етапі уроку після вивчення класичного твору, а читання щоденникових записів переноситься на початковий етап наступного. В учнів має вистачити часу на осмислення сказаного, розширення межі діалогу внаслідок збільшення комунікативного простору (обговорення з батьками, звернення до матеріалів критики тощо). Під час читання щоденникових записів (спостережень, відгуків, асоціативних висловлювань) відбувається становлення особистості, формуються такі категорії світосприйняття, як світ-єднання й світ-зіставлення.

У формуванні образної картини світу старшокласників повноцінне сприйняття тексту, його «оживлення» у свідомості учнів можливе лише в процесі активної діяльності усіх психологічних сфер особистості, співтворчості з автором, емоційного відгуку, співпереживання, причетності до подій життя людей різних культурних епох. Тому від педагога вимагається вміле використання методів і прийомів, що забезпечують високу продуктивність роботи читачів. Реалізуючи ідеї діяльнісного підходу, учитель має приділяти велику увагу креативності: співтворчості учнів з автором (дописування учнями епізодів, сцен, реплік, діалогів, які гіпотетично могли б існувати в тексті, складання листів, щоденників від імені героїв твору, створення робіт за мотивами текстів, що вивчаються). «Оживлення» героїв, відтворення духовної атмосфери минулих культурних епох вимагає створення світу за певними моделями, зафіксованими в культурних кодах. З огляду на це використовується широкий спектр рольових ігор. Набір ролей диктує текст і його культурний простір. Так, через глибинний кон-

Таблиця 3

Собі	Учителів	Однокласникам
Що таке інжир? Чому така дивна назва розповіді? Де тут зв'язок з Достоевським? Навіщо він купив інжир у жінки? Чому В. А. не допоміг грошима жінці, а купив у неї інжир? Чому жінка так сильно плакала? Петербурзький вагон – алюзія на що? тощо	Що сталося з жінкою? Ким був Василь Миколайович? Кого мав на увазі Уткін, створюючи образ провідника? Чи є вагон потягу натяком на Петербург у романі «Злочин і кара»? Хто такий Готьє? Чому автор не дає імен жінці й хлопчиків? тощо	Чи є вчинок В. А. алюзією? На що? Які колірні епітети запозичені А. Уткіним у Достоевського? Як поводитися хлопчик, і чи можна в цьому разі говорити про «гордість бідних»? За якими деталями ми це розуміємо? З якою метою використовується метонімія в заголовку «Попутники інжиру» й уособлення «жив інжир у задущливій темряві коробок»? Чи є особливий сенс у тому, що ніч (і події ночі) змінюється яскравим сонячним ранком? Жінка в Уткіна — це і є «Вічна Сонечка»?

флікт роману І. Тургенева «Батьки і діти» можна вийти на діалог про різні типи любові й сімейного щастя. Античність з її філософією стоїцизму тут полемізує з християнським розумінням суті буття. У діалозі романтичної свідомості й позитивістського, матеріалістичного підходу до людини стають зрозумілими істинні цінності й вічні суперечності буття.

Заняття-літературні салони, поетичні вітальні відбуваються у формі рольових ігор і задають художній контекст системі уроків з вивчення творчості поетів золотого й срібного віків. На них учні «приміряють» на себе різні соціальні, професійні й художні ролі людей інших культурних епох, ведуть з ними діалог з актуальних проблем буття. Для створення культурного простору використовуються твори суміжних мистецтв. Вступаючи у своєрідний художній діалог, вони у своїй співдружності дають можливість глибше проникнути у своєрідність світовідчуття людини певного типу культури й художнього напрямку. Тому на уроках під час аналізу літературного твору звучить та музика, що названа самим письменником у його творі: серенада Ф. Шуберта в романі І. Тургенева «Батьки і діти», арія «Casta Diva» з опери Дж. Белліні «Норма» в романі І. Гончарова «Обломов» тощо.

Окрім рольових ігор, у практичній діяльності педагога використовуються й інші прийоми входження до культурної епохи через «озвучування», «оживлення» художніх текстів: імітація суперечок читачів, критиків різних епох, театралізовані свята «занурення» в культуру. Звичайно, основна увага завжди приділяється художньому тексту, за допомогою якого організовується діалог в культурі, «великий діалог культур» і внутрішній діалог у свідомості реципієнта, коли йому необхідно приймати або обстоювати різну логіку, різні типи свідомості.

Найпоширенішими прийомами аналізу є такі: численні види коментування тексту, зіставлення різних редакцій тексту, вивчення творчої історії твору, спостереження за розвитком сюжету й композиції, аналіз позасюжетних елементів (пейзажу, портрета, інтер'єру тощо), визначення й осмислення ролі мікросюжетів, мотивів і образів культури в художньому просторі тексту, аналіз лексико-граматичної організації тексту, вчинків, висловлювань, суджень, оцінок і світоконцепцій героїв, визначення їх колізій і діалогів між ними, авторських прийомів типізації як персонажів, так і картини життя в цілому. При цьому головне призначення аналізу – не стільки переклад художніх образів у поняття, судження й концепції, скільки відтворення в уяві читача картин життя, намальованих письменником, озвучування голосів героїв, усвідомлення їх як живих людей зі своїми радощами, прикроща-

ми, муками, сумнівами, помилками, цінностями, ідеями, входження в діалог з ними. Таким чином відбувається досягнення читачем духовної атмосфери культурної епохи й авторської моделі світу.

Доцільним з погляду подальшого формування категорій світосприйняття «світ-єднання», «світ-зіставлення» є використання прийому **пошук універсумів**, який реалізується за допомогою виокремлення стрижневих понять змісту гуманітарних предметів і розвиває уміння старшокласників встановлювати взаємозв'язки між явищами дійсності, що належать до різних галузей знань, і художньою картиною світу автора твору (міфологічними, фольклорними, літературними символами), що вивчається. Наприклад, на уроці на тему «Світ рідної природи у творах російських поетів О. Пушкіна, М. Лермонтова, А. Фета, Ф. Тютчева, С. Єсеніна» учні отримують завдання: виділити поняття-універсалії реального життя, що є загальними для цих поетів. Виділивши одне з таких понять, наприклад, універсум «дерево», старшокласники отримують завдання простежити використання цього універсуму у фольклорі, міфології, музиці, образотворчому мистецтві і в творах згаданих поетів і зробити висновки. Наприклад, *«У російських народних казках дерево – це чарівний адресат, куди необхідно потрапити героєві, щоб виконати завдання (добути молодильних яблук, дістатися до скрині з життям Коцця Безсмертного). У міфах дерево – це образ усього устрою світу, що сполучає усі «царства» – небо, землю, підземний світ (слов'янське світове дерево). Художники, зображаючи картини природи, обов'язково малюють дерева, поодинокі або в сукупності, тому що дерево – це невід'ємна частина живого світу. Пейзажна лірика О. Пушкіна, М. Лермонтова, А. Фета, Ф. Тютчева, С. Єсеніна містить немало описів універсуму, який набуває значення символу вічності природи, співвідношення роздумів і стану ліричного героя, предметного образу, переводить пейзажну замальовку на філософський рівень».* Отже, було знайдено загальний сенс цього універсуму – метафора життя, розвиток світу, символ вічного.

У старших класах велике значення для формування образної картини світу має форма проведення уроку. Поряд з традиційними уроками-семінарами, діловими іграми, уроками-дослідженнями для формування особистості діючої з пріоритетних категорій світосприйняття «світ-єднання», «світ-зіставлення» доцільно використати нетрадиційні форми проведення: урок-роздум («Розпочну з себе» – перший урок літератури в 10 класі), урок-пошук (урок, присвячений твору, головна думка якого – «бути людиною»), урок у формі сімейного читання (у центрі такого уроку неоднознач-

ний герой зі складною долею: «Вогонь рідного вогнища в долі Григорія Мелехова»), урок-рандеву, урок-відкриття, урок захисту позиції, урок-напуття («Створи себе сам» – останній урок літератури в 11 класі) тощо.

Висновки. Отже, у процесі формування образної картини світу старшокласників необхідно враховувати, з одного боку, природу словесного мистецтва, яке завжди представляє собою діалог автора-творця зі світом, з іншого боку, власний початок мистецтва, який є його сутнісною особливістю як у сфері створення, так і у сфері сприйняття й проявляється в категоріях світо-сприйняття: «світ-єднання», «світ-зіставлення», «світ-небезпека». Ці категорії світо-сприйняття є основою для формування особистості діючої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
2. Варламов А. Рождение // Новый мир. – 1995. – №7. – С. 3–51.
3. Глушенков О. В. Формирование у школьников экологической картины мира в процессе проведения полевого практикума по

биологии / О. В. Глушенков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 2009. – 172 с.

4. Доманский В. А. Литература и культура: культурологический подход к изучению словесности в школе: учеб. пособие. / В. А. Доманский – М. : Флинта : Наука, 2002. – 368 с.

5. Никанова Н. В. Изучение художественного мира Ф. М. Достоевского в 10 классах гуманитарного профиля: автореф. канд. пед. наук. – М., 2008. – С. 6.

6. Тарасов С. В. Образ мира: Опыт изучения категориальных структур мировосприятия школьников / С. В. Тарасов – СПб.: РАО, Ин-т образования взрослых, 1996. – 75 с.

7. Тарасов С. В. Теоретико-методологические основы становления мировосприятия школьников в условиях современной социокультурной среды: автореф. дис. ... докт. пед. наук. – СПб., 2001. – 47 с.

8. Тарасов С. В. Школьник в современной образовательной среде : монография / С. В. Тарасов – СПб. : Образование-культура, 2000. – 144 с.

9. Шишкин М. П. Уроки каллиграфии / Проза новой России в 4 т., – Т. 4. – М., 2003. – С. 307–326.

СУМУЄМО

ОСТАННІ СЛОВА ПЕРШОМУ ГОЛОВНОМУ

Закінчився життєвий шлях **Валентини Леонідівни ОЛЕШКО**. Не кожній людині вдається залишити на землі яскравий слід. Валентина Леонідівна змогла це зробити. Її пам'ятатимуть не тільки як непересічну особистість, а й як творця прекрасного журналу «Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины» – попередника нашого теперішнього видання. Саме В. Л. Олешко, журналіст з чималим досвідом роботи в освітянській пресі, взяла на себе відповідальність очолити науково-методичний журнал.

На той час (1976 р.) в Україні існувало лише одне видання з конкретного предмета – «Українська мова й література в школі». Тож проблем було безліч: розробити концепцію журналу, сформувати колектив співробітників та авторів, подбати про редакційний портфель. З усім цим В. Л. Олешко впоралася успішно, спрямувавши журнал чітким курсом у далеке плавання.

До останніх днів свого життя Валентина Леонідівна цікавилася справами свого дітища, не залишалася байдужою

і до долі кожного з тих, з ким розпочинала роботу в журналі.

Світла пам'ять про В. Л. Олешко назавжди залишиться в серцях тих, хто з нею дружив, працював, творив, хто й досі пам'ятає її і принципове, і товариське, і ніжне слово.

Редакція, автори і читачі журналу

ЖАНРИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЖАНР ФЕНТЕЗІ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

ДИСКУСІЙНЕ ЕСЕ

Зінаїда ЦИТРІНА, вчитель-методист Ізяславського НВК»ЗОШ II – III ст. № 5 ім. О. П. Оніщук, гімназія», Хмельницька обл.

Фантастичне, казкове, чудодійне й лицарське – і все це *фентезі*? Чому молодь так любить цей жанр? Що шукає в ньому? У чому його феномен? На деякі з цих питань ви знайдете відповідь у пропонованому есе та інших, майбутніх матеріалах зазначеної рубрики. Тож у наступних номерах ми ще не раз повернемося до цього чи не найдискусійнішого жанру сучасної літератури.

Із сучасних словників, виступів поважних учених, критиків, допитливих дослідників відомо, що *фентезі* – жанровий різновид фантастики, в якому заперечується наукове підґрунтя фантастики, а натомість використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу в поєднанні з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічним антуражем, нетехнічною психологією, де роль науки найчастіше виконує магія. Такі твори не піддаються прогнозуванню, не підлягають логічному тлумаченню, як, наприклад, *наукова фантастика*. В них панує фатум, бінарно-етична опозиція «добро – зло», а герої отримують, як правило, матеріальну чи моральну винагороду за витрачені зусилля.

– І все?

– Ні! Наведемо кілька висловлювань тих, які розуміються на цьому матеріалі професійніше за нас.

Сам термін *фентезі* виник на початку ХХ ст., але утвердився лише в 60-ті рр. після появи «Володаря кілець» **Толкієна** (1954). Відомий польський фантаст **С. Лем** тоді писав: «Фентезі – це казка, позбавлена оптимізму, детермінованої долі, казка, в якій розповідь поживана схоластикою випадковостей».

Існує кілька різновидів фентезі, в основу яких покладено: *героїчне, магія та чарівництво, філософське, політичне*. Найчастіше фентезі визначають дуже спрощено – *як будь-який твір, у якому неможливе співіснує з можливим*. Дехто з критиків порівнює з фентезі літературу абсурду. Це стосується, скажімо, п'єси Йонеско «Амадей». Жене писав: «Я вважаю, що трагедію можна описати так: вибух сміху, що переривається риданням, яке повертає нас до думки про смерть». Можливо, саме тому такий великий інтерес до п'єс Жене виявляє наш видатний режисер Р. Віктюк.

© Цитріна З. В., 2013

Крім того, вітчизняному загалу любителів кінофантастики добре відома екранізація повісті **братів Стругацьких**, створена Андрієм Тарковським під назвою «Сталкер» (1979). Сьогодні братів Стругацьких сміливо можна назвати одними із перших письменників і в *жанрі фентезі*. Спробу писати фантастику Аркадій Стругацький робив ще до війни. То була повість «Знахідка майора Ковальова». Вона була загублена під час ленінградської блокади. У 1958 р. з'явився перший твір, написаний ним разом з братом Борисом – оповідання «Ззовні». Фентезі Стругацьких – це *фентезі-перестороги*. Перший такий твір-оповідання «Далека Райдуга» було написано в 1963 р., а в 1972 р. побачив світ «Пікнік на узбіччі», в якому чи не вперше з'явилася тема *Зони в незвичному жанрі фентезі-перестороги*. Аркадій Стругацький помер 1991 р., а Борис, за його власним визнанням, продовжив «пиляти товсту колоду літератури дворучною пилюкою, але без напарника». Під псевдонімом **С. Вігицький** вийшли його романи «Пошук призначення, або Двадцять сьома теорема етики» (1994 – 1995) та «Безсилі світу цього» (2003).

На честь братів Стругацьких названо планету № 3054, яка була відкрита 11 вересня 1977 р.

Одна з їхніх повістей – «За мільярд років до кінця світу» – порушує важливу моральну проблему, що вирішується на художньому матеріалі долі вчених: Малянова, Вайнгартен, Вечеровського, Глухова. Кожен з них зробив відкриття в своїй галузі. Прибульці з іншої планети хочуть зупинити їхні наукові пошуки. Одного з них починають цілими днями турбувати колишні коханки, другому робиться зле, як тільки він сідає за свою працю, третього переслідують слідчі, звинувачуючи у вбивстві. Спокій для вчених наступить лише тоді, коли вони відмовляться від своєї наукової роботи. Один із них, Вечеровський, говорить: «Всякая новая гипотеза обладает тем недостатком, что вызывает всегда массу

спорів. А мне вовсе не хотелось спорить. Мне хочется только убедить всех, что вы поставлены перед выбором, а выбор должны сделать в одиночку, сами».

Проблема вибору – головна у повісті. Незважаючи на несприятливі обставини, вчені не здаються. Брати Стругацькі ніби хочуть сказати, що науковий прогрес зупинити неможливо. Той же Вечеровський говорить: «До конца света ещё миллиард лет... Можно много, очень много успеть за миллиард лет, если не сдаваться и понимать, понимать и не сдаваться...». Повість переконує читача в

тому, що наукову думку не зупинити. Справжній учений працюватиме завжди, як завжди існують наукові відкриття. Вони будуть існувати, якщо не здаватися і йти тільки вперед.

У кожного письменника власна «візитна карта». Для Братів Стругацьких – це «Пікнік на узбіччі». Повість починається з інтерв'ю, яке дає професор Валентин Пільман, лауреат Нобелівської премії. Саме в цьому творі ми вперше чуємо про Зону. Його робота якимось чином пов'язана з нею. В центрі уваги – доля сталкера Редріка Шухарта, який не може жити без Зони. Офіційно ходити в Зону заборонено, але багато людей відвідують її, навіть з неї живуть: «С Зонной ведь так: с хабаром вернулся – чудо, живой вернулся – чудо, а всё остальное – судьба». Про Зону ходять легенди. Всі сталкери мріють про золоту кулю, яка ніби існує в Зоні і може виконати людське бажання. Один із учених, Нунан, бачить, як навкруги все міняється. Змінився і сталкер: «Новый сталкер – это фронт при галстукке, инженер, сидит где-нибудь в километре от Зоны, в зубах сигаретка, возле локтя стакан с бодрящей жидкостью, мычит себе и смотрит за экраном».

Під час наукової екскурсії Пільман розмірковує про псевдонауку – ксенологію. Її основа – нав'язування інопланетного розуму людській психології. Вчений дає кілька визначень розуму, серед яких таке: «Разум есть способность использовать силы окружающего мира без разрушения этого мира». У Пільмана свій погляд на Візит до Зони. Він порівнює Візит з пікніком на узбіччі. Молоді люди приїздять, розводять багаття, п'ють, їдять. Всюди розкиданні пляшки, сміття. Вчені дійшли висновку: для того, щоб уникнути катастрофи, в Зонах потрібно знищити військово-промисловий комплекс. Технологічні знахідки, які народжуються в Зоні, призведуть до непотрібності використовувати власний розум. Зона провокує мутогенні влас-

тивості. Народжуються неповноцінні діти – дочка Редріка, яка поступово втрачає людські риси. Сталкери теж різні: «чесний» Редрік, хижак Барбридж, повний ентузіазму його син Артур, який гине в Зоні саме тоді, коли знаходить «Золоту кулю» (виконувача бажань) зі словами: «Счастье для всех! Даром! Хватит всем!»

Повість написана в 70-х р. ХХ ст., але й тоді в ній можна було відчутися натяк на якусь майбутню екологічну чи технологічну трагедію. «Пікнік на узбіччі» – це **повість-пересторога**, як і багато інших творів цього жанру,

адресованих до совісті сучасників. Брати Стругацькі ніби говорять нам, сьогоднішнім: **люди, будьте розумні, технічний прогрес має бути в добрих руках**. Андрій Тарковський у «Сталкері», знятому за мотивами цієї повісті, ще більше загострив її моральну проблематику. Саме через це фільм за радянських часів не потрапив на широкий екран. На жаль, не побачиш його і нині. Начебто хтось боїться його мудрої викривальності й сьогодні.

В іншій тональності написана повість братів Стругацьких «Важко бути богом» (1963). Автори обирають дуже цікаві епіграфи до повісті, які допомагають під час читання зрозуміти їхню «роль» щодо самого твору:

*То были дни, когда я познал,
Что значит: страдать
Что значит стыдиться,
Что значит отчаяться.*

Г'єр Абеляр

*Должен вас предупредить вот о чем.
Выполняя задание, вы будете при оружии
для поднятия авторитета.*

*Но пускать его в ход вам не разрешается
ни при каких обстоятельствах. Вы меня
поняли?*

Ернест Хемінгуей

Пролог знайомить нас з вихованцями інтернату Пашкою, Антоном та Анкою, які втекли до забороненого виїзду на дорогу. Вони побачили підірваний міст і скелет фашиста, прикутого до кулемета.

З країни тікають ті, хто вміє і хоче допомогти народу, тікають ті, які хочуть творити природу з глини і каміння, подібно богам. Ми дізнаємося, що Румата – той самий Антон, з яким знайомимося в пролозі. Під ім'ям Гут – його друг Пашка. Кондор – їхній керівник, Олександр Васильович. Зустрічаються земляни тільки на явочній квартирі. Вони прибули на цю пла-

нету, щоб змінити життя її мешканців, але у них наказ – діяти лише за методом безкровного Впливу. Таких, як Олександр Васильович, Антон, Пашка, на планеті 250 чоловік. Прилетіли вони 22 роки тому. Права втручання в справи держави в них немає. Дону Кондору знадобилося 15 років, щоб навчитися терпінню. Він говорить Антону: «Человеческий облик потерять страшно. Запачкать душу, ожесточиться. Мы здесь боги и должны быть умнее богов из легенд, которых здешний люд творит кое-как по своему образу и подобию».

Посланці Землі мають бути дуже терплячими. Головний ворог Румати, або Антона, – дон Реб, приспівник короля. Руматі вдається врятувати життя вченого Будаха і залишитися майже неушкодженим під час перевороту в країні, коли владу захопили бандити з релігійної мафії. Страшно гине дівчина, яку кохає Румата. Тяжко переживає він загибель Кіри.

Трагічна і постать опозиційного поета Гаука. Його творчість не може бути сприйнята диктатурою влади:

*Теперь не уходят из жизни –
Теперь из жизни уводят.
И если кто-нибудь даже
Захочет, чтоб было иначе,
Бессильный и неумельный,
Опустит слабые руки,
Не зная, где сердце спрута
И есть ли у спрута сердце.*

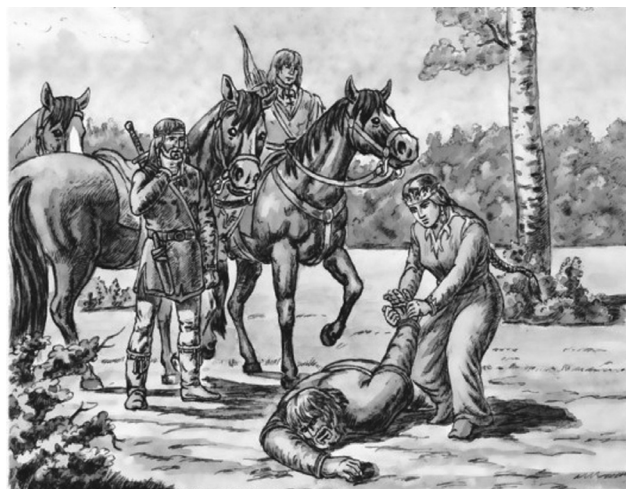
Люди на цій планеті – раби, раби багатства, розпутних друзів, раби своїх рабів. Вітаміни життя – це науковці, літератори. Без мистецтва і загальної культури держава знищує здібності до самокритики. Сірі люди при владі можуть придушити прогрес, але не можуть зупинити його зовсім.

Антон, зболений і знесилений, повертається на Землю. Він мовчить цілими днями і тільки зустріч з подругою дитинства Анкою повертає його до життя. Так, важко бути богом, важко жити в країні, яку земляни покинули.

Ми не знаємо, в якому столітті відбувається дія в повісті, але коли читаєш її, згадуються чомусь і дисиденти-шестидесятники, і барди. І знову **постає проблема морального вибору**, коли порядна людина промовляє слідом за Золя: «Не можу мовчати!». І як тут не згадати пісню Галича «Промовчи».

До знаних російських письменників, які пишуть у жанрі фентезі, належить і **Марія Семенова**, відома як автор роману «Вовкодав» (1995).

Перша книжка М. Семенової вийшла у видавництві «Дитяча література» («Лебеді відлітають»). Після випуску другої – «Пелко і вовки» вона професійно взялася до літературної праці. Спочатку як перекладач, а з часом

спробувала себе в жанрі фентезі. Марія Семенова згадує, як прийшла до роману «Вовкодав»: «Для живших тогда людей было, как говорится, медицинским фактом постоянное присутствие божеств. Но описать Перуна на колеснице, шарахающего молнией в дерево, у меня не хватило решимости. Думала-думала и решила создать такой квазиславянский, квазигерманский мифологический мир, где всё может запросто произойти. Говорят, будто это закамouflированная история славян. Нет, это мир сам по себе. Конечно, венны, которые там действуют, – это несколько приукрашенные и архаизированные славяне...».

«Вовкодав» був задуманий як *трилогія*, але тепер в серію входять 5 книжок: «Вовкодав», «Вовкодав. Право на двобій», «Вовкодав. Істовик-Камінь», «Вовкодав. Знамення шляху», «Вовкодав. Самоцвітні гори» (1995 – 2003).

Головному герою Вовкодаву на початку першого роману 23 роки, наприкінці серії – 30. В перших книжках його показано як мовчазного варвара, який здатний вирішувати проблеми тільки завдяки фізичній силі. М. Семенова занурюється в слов'янську міфологію. Слов'янська культура, звичаї – теж герої серії. Письменниця спирається на міфи, в яких діють тотемні предки – творці різноманітних порід тварин і людського роду, для якого певний вид тварини є пращуром. Герой може виступати як в образі людини, так і в образі тварини. Саме перед тотемним предком мають відповідати венни в загробному світі. Риси людини і риси собаки зливаються, їхні душі стають єдиним цілим, й одна істота змальовується через риси іншої: «страшного серого зверя были человеческие глаза». Перетворення на собаку має свої особливості: воно відбувається раптово. Щойно ви бачили людину з характерними ознаками, а через доли секунди ця людина схожа на собаку. Вовкодав має всі ознаки підозрілої людини: сліди кайданів викликають в народі думки, що він збіглий

каторжник. Він схожий на вовка, коли б'ється зі жрецем богині Смерті. «Я іноді буваю собакою», – зізнається герой.

Вовкодав ніжно ставиться до жінок, його душа повна любові. Та йому протистоїть вовк. Два герої – Вовк і Вовкодав – протиставлені одне одному як носій світлого начала, оборонця людини від всякого зла – жорстокому слугі не тільки земних тиранів, а й потойбічних сил. Вочевидь М. Семенова провокує читача одвічним питанням: *що має перемагати в нашій істоті – людське чи тваринне? Що обрати за істину, за найголовніше у житті?* Та вирішувати маємо самі.

На європейському конвенті фантастів «Eurocon 2006» кращим письменником-фантастом Європи 2006 року був визнаний **Олді**. Це не одна людина, а зразу два українські письменники – **Дмитро Громов і Олег Ладигенський**. «День народження» псевдоніма – 13 листопада 1999 року, коли ними було підписано співавторське оповідання «Кіно до гроба и ...». Прізвище Олді утворене з двох перших літер імен **Олег і Діма**. (На даний час обидва письменники живуть у Харкові).

Звернімося до їхнього оповідання «*Прокляття*» (2008). Дія відбувається в Давній Русі або вигаданій країні зі слов'янськими коренями. На ім'я короля надійшов лист з села Ясні Заусениці з проханням зняти із жителів села вікове прокляття, і Серафим Нексус, головний маг і власник чарівного крісла, доручає Андреа Мускуллосу розібратися з цим прокляттям. Цікавий опис крісла: «При малейшей угрозе в адрес хозяина дома посетитель был бы в мгновение ока обездвижен – или умерщвлен дюжиной изящных способов».

У цьому фрагменті одразу ж відчувається іронія авторів: смерть може бути витонченою.

Андреа вдається побачити те, що відбувалося 100 років тому і за що місцевих жителів прокляв Ніхон. Він з'явився в селі під виглядом жебрака. Його запрошують в хати для того, щоб подратувати скупеньку жінку, в трактир, де він не бачить людської шани та люб'язності. Тоді старець прокляв село, пояснивши його мешканцям: «За то, что никого не любите. Не любите в ваших сердцах. А раз так, то положу своё проклятие на души ваши и пусть тяготее до скончания веков!».

Яснозаусенці не розуміли суті прокляття. Кожен говорив про свою любов до пива, жінок, їжі. І тоді Ніхон проклинає їх ще раз, попереджаючи, що коли настане Гурвін день, тобто перший від початку осені, жоден з них не застане світанку, якщо в серці не зазеленіє хоча б маленька стеблина любові. Спочатку люди сприйняли прокляття старця як жарг. Але за тиждень до Гурвіного дня жарти згасли: «О любви не заикались. Разве что поглядывали искоса друг на дружку.

На чужую семейную жизнь. На родительское уважение. Но дело молодое: пашни, посиделки, тайные прогулки в заросли лещины. Кто детей ремнём порет. Кто к дрянной мамане глаз не кажет. Кто в полях пошёл с загадочным другом. Не судили-рядили, будто не видели».

Напередодні свята люди почали виявляти свою любов до ближнього: хто хустку з ярмарку дружині привезе, хто простить ворогу образи і поцілується з ним. Юрась Ложечкін, який ходив з Ніхоном в шинок, забув про прокляття. Він чує нові частівки, які співає Кемуль:

*Как да на природе
Расцвела морковь,
А в моём народе
выросла любовь.*

Розчулений Юрась, повертаючись додому, вперше за багато років дивився на дружину не як на робочу коняку, а бачив у ній жінку, мріяв про дітей.

Усе це було 100 років тому, все це побачив Магістр Великої Науки завдяки своїм знанням. Село прийшло на зустріч з Магістром, усі хочуть знати, чи зникло прокляття. Прокляття не зникло і нащадки тих, хто завинив, обурені – вони не хочуть відповідати за вчинки предків. Зняти прокляття Ніхона Сивоголового немає жодної можливості. Жителі села Ясні Заусениці до прокляття звикли: тривога охоплює їх тільки в Гурвін день разом з почуттям образи, чому саме їхнє село обрав Ніхон для прокляття. І Андреа Мускуллос знаходить вихід: він оголошує, що селище Ясні Заусениці, разом з прокляттям, переходить під охорону Колегіуму Виховання як пам'ятка Високої Науки: єдине діюче до цієї пори прокляття Ніхопа Сивоголового. Звістка сприймається з натхненням. Про любов уже ніхто не говорить. Загальний настрій висловлює Яшка-сухоруб: «Крыженцы, гады, иззавидуются! Ухватинцы желчью изойдут! Кто тут ещё под охраной? А никто! Только мы!».

Вирішили при в'їзді в селище поставити меморіальну дошку і своїм коштом – пам'ятник Ніхону.

Оповідання має прихований філософський зміст. Прийоми фентезі працюють у ньому на розкриття непростих питань: **чи вміємо ми жити за законами кохання? Чи є в суспільстві духовність? Як ми співіснуємо з тими, хто поряд з нами?** Вічні питання...

До оригінальних письменників жанру фентезі можна віднести українських письменників **Марину** та **Сергія Дяченків**. Подружжя жило в Києві, з 2009 р. – в Москві. Про себе говорять, що працюють у «*м-реалізмі*» (значення літери «м» не розшифровують). Уже перший роман «*Брамник*», визнаний кращим дебютом 1995 року, отримав приз «Хрустальный стол». Роман «*Авантюрист*»

отримав премію фестивалю «Зв'язний мост» 2000 р. Були й інші премії – всіх не перерахувати. М. та С. Дяченки – визнані майстри опису людського характеру.

Звернімося до їхньої повісті, написаної в жанрі психологічного фентезі, – «Двоє» (2003). Повість починається з Прологу. Новий рік. Героїня читає улюбленого поета Арсенія Тарковського. Сусідка запрошує їх до себе, але їй так добре самій. Далі автори по черзі описують життя Олени і Лени, які працюють на телебаченні. Ми розуміємо, що це одна жінка. Олена робить передачу про відомого піаніста, розмовляє з його дружиною Клавдією Антонівною. Вона повертається додому під ранок. Олена дуже вимоглива: якщо її залицяльники не знають, хто такий Лорка і Картасар, їй немає що з ними робити. У її знайомого залишився том віршів Й. Бродського. Олена не може додзвонитися до нього, щоб повернути книжку. На роботі Олену не люблять, вона чужа.

У неї в кімнаті шматочок крейди, ним малює на кахелі коло: «Значит, так. Я – всередині. А ви – зовні. Я не боюся вас. Мене на всіх наплевать. Я здесь, вы – там. Я независима, я ни от кого не завишу. Я – здесь, вы – там. Мне на вас начхать!».

Шеф не задоволений роботою Олени, її програмами, інколи нагадує, що в них комерційний канал. Олену змінює Лена. На роботі Лену попереджає подруга про те, що буде скорочення. В житті Лени з'являється боксер Димко, з яким вона познайомилася випадково.

Знову зустріч з Оленою. З нею пов'язана домінуюча тема – тема самотності: «Почему человечество так тянется к мемуарам? К истории о том, как жила-была невинная душа, её долго обижали, а потом она повстречала Прекрасного Мужчину». Вона плаче, і це їй подобається. Ми бачимо, як збігаються думки самотньої Олени, закоханої в поезію Тарковського і Бродського, і Лени, закоханої в боксера Димка, але ці дві жінки, безумовно, – одна. Коли Димко питає Лену, чи є в неї сестра-близнюк, вона замислюється над його словами. Лена цікавиться справами коханого Віктора, разом з яким Димко ходить на стадіон. Олена знову в крейдяному колі: «Я всередині, ты – зовні. Уходи, – говорит она и просыпается». Лени повертають книжки. Зустрічі з Димком. Дома бере клей і заклеює книжку у ванній. Біля дому Олени сидить її коханий. Вона хоче відійти від вікна, але не може. Крейдою креслить коло, стоїть в центрі із заплющеними очима.

В повісті, незважаючи на її ліризм, ми натрапляємо і на сатиричні рядки, присвячені телебаченню, бездуховності деяких програм. Димко читає Лені вірші, а вона свариться з Димком через те, що йому не подобається передача «Щелепи». Лена робить її заради грошей.

Олена зайнята самоаналізом: «Я умею только брать. Только требовать – понимания, любви, ещё чего-то. Только лежать на диване и читать книги». Лена і Димко згадують дитинство. Віктор мріяв про відкриття, Лена хотіла бути лісничим. Димко розмірковує над вічним питанням: «Лена, а что важнее, быть успешным или быть счастливым?». Дома Лена на автовідповідачі знаходить повідомлення з погрозою.

Олена і Лена спостерігають за Димком на ринзі: одна по телевізору, інша – в залі. Олена не розуміє суті боксу: битися заради грошей, слави? Крейдяне коло Олени викликає дедалі більше сумнівів: «Внутри моего мелового круга неприлично быть победителем. И страшно быть побеждённым. Остаётся только отклоняться от схватки, но тот, кто уклоняется, жалок... Из моего круга нет выхода. И день ото дня становится хуже».

Димко просить Лену покинути програму «Щелепи». Знову звучать вірші, якими наскрізь пройнятий текст:

*«Откуда ни возьмись –
как резкий взмах –
Божественная высь
в твоих словах,
как отповедь, вернее,
как зов, за мной!
Над нежностью моей,
моей земной...».*

Олена на покрівлі. Перед нею Місто, під нею – Дош. Їй здається, що тут кордон її крейдяного кола. Ще один крок назустріч – і вона зробить свій крок також.

Сварка Лени з Димком триває. Він хоче, щоб вона залишила програму, а вона не поспішає, програма продовжується: жінка розповідає, що у ванній кімнаті знайшла станок для гоління коханки чоловіка. З'являється коханка, яка говорить, що не користується цим приладом. Одразу ж після сварки починається конкурс – жінка і коханка на швидкість мають поголити бутафорські ноги. Перемагає коханка. Олена думає, що їй краще було б перетворитися на камінь, який може скільки завгодно думати про себе. А людина має розуміти: «Всё, что за меловым кругом – дозволено, но бессмысленно. Внутри круга – дружба фитиля с бочкой, лёгких – с туберкулёзом».

У квартирі Олени темно. Хтось дзвонить у двері. Вона лякається. Простягає руки до пробок – загоряється світло. Тепер вона у крейдяному колі. Він приносить троянди, питає, чому вона не брала слухавку. Лена говорить, що була зайнята. Розповідає про нову програму Димку, іде у ванну, набирає воду і ставить квіти у вазу: «Там никого нет. И ванна остыла... И пусть живёт, как захочет».

Непросто аналізувати повість Дяченків. Вона настільки психологічна, в ній стільки ліризму у поєднанні з гротеском! Здається, в жанрі фентезі це вдалося тільки їм. **Хто ми? Чи в кожному з нас існують кілька особистостей? Від чого залежить наш настрій, які ми?**

Дяченки вміють ставити питання, проте відповідь на них автори не дають, – це має зробити сам читач.

До найкращих письменників, які пишуть у жанрі фентезі, належить й американський письменник **Роберт Сальваторе**. Захопився фентезі, коли навчався в коледжі і прочитав «Володаря кілець» Толкієна. З 1982 року працює як письменник. Його перу належить цикл «*Забуті королівства*» та «*Зоряні війни*», до якого звертався у кінематографі відомий режисер Лукас.

Крім того, він автор роману «*Відступник*» (1990). Доля його головного героя простежується також в інших романах циклу.

Головному герою, Дзірту, не подобаються закони, за якими живе його країна. Його обіймає почуття жалю щодо людей та властивість мислити. Ось що думає Дзірт про стимули тих, які керують людьми: «Положение в обществе – это парадокс мира моего народа, ограничение наших возможностей жаждой власти. Оно достигается предательством и толкает к предательству тех, кто достиг его».

В країні Дім воює з Домом, намагаючись захопити владу. Виховує Дзірта зброяр Зак, який є його батьком, але юнак не знає про це. Панує матриархат, і не всі діти цікавляться хто їхній батько. Зак помічає, що Дзірт не такий, як інші: «Не одни только физические способности и потенциальные возможности Дзирта занимали мысли Зака. Он давно уже понял, что внутренний мир юноши отличается какой-то природной чистотой и полным отсутствием злобы...». Дзірт навчається в Академії, яка є розсадником обману. Там немає місця вірі, справедливості. Учні живуть з думкою, що все дозволено, якщо ти вмієш вийти сухим з води, що влада дається тільки тим, хто справді сильний і хитрий, здатний вихопити її з менш упевнених рук. В Академії немає місця співчуттю, хоча саме співчуття, а не острах, робить життя більшості рас мирним. Саме мир, злагода є головною умовою справжньої величі.

Дзірту довелося пройти через багато випробувань. Жити в світі жорстокості він не хоче, тому їде з Дому. Його сила не може служити жорстокості і злу.

Ідея роману лежить на поверхні: **зло породжує зло. Якщо в душі немає співчуття, людина помирає, зрозуміло, не фізично, а духовно**: згадаймо справу Оксани Макар, жорстокість мажорів. **Деякі люди навіть у наш час, в ХХІ столітті, хочуть жити за зви-**

рячими законами вседозволеності. Проте чи має з цим миритися суспільство?

* * *

Як бачимо, у фентезі совість героїв не знає спокою, очевидно, тому, що насамперед не знає спокою совість її авторів. Саме їхня неспокійна совість стоїть на сторожі спокою суспільства і ширше – людства.

Які ж, нехай і невеличкі, **висновки** можна зробити з нашого побіжного огляду?

Фентезі дає можливість їхнім авторам, використовуючи «езопову мову», висловити власні думки, часом – розбурхані, часом – відверто сміливі.

Твори цього жанру умовно можна поділити на **циклічні піджанри**: *фентезі технічне, психологічне, філософське, політичне*.

Найбільш популярні сьогодні психологічне і філософське фентезі із зануренням у глибинний зміст твору, в авторські шукання.

Більшість з того, що зроблено в літературі і кінематографі, живопису, архітектурі, сфері духовного прогресу протягом останнього півстоліття, є безпосереднім наслідком застосування різних *гуманітарних технологій*. Сучасний читач, якого вже не вразить лише фантастичними аспектами технічних чи наукових винаходів, дедалі більше цікавиться не просто сюжетом або долею героїв, а їхніми духовними шуканнями, їхнім обстоюванням власних смислів і цінностей життя. Філологія, психологія, філософія, культурологія та інші гуманітарні науки, **неспокійна і завжди страждена від найменшої несправедливості людська совість дозволяють перетворити збіднену мову фантастичного роману або напівказкового фентезі у могутній художній інструмент переосмислення традиційних жанрів відповідно до потреб людини гуманної та інтелектуальної, яка пристрасно вболіває не лише за екологію своєї планети та навколишнього світу, а насамперед за екологію власної совісті, що завжди стоїть на сторожі найлюдянішого у самій людині**. Саме цим позначена творчість Толкієна, братів Стругацьких, Семенової, Дяченків, Олді, Р. Сальваторе та багатьох інших майстрів сучасного фентезі.

ЛІТЕРАТУРА

1. В о р о н і н а Л. Таємниця Пурпурової планети. – В-во «Теза», 2005.
2. С т р у г а ц к и й А., С т р у г а ц к и й Б. За миллиард лет до конца света. – Из-во «Советский писатель», 1985.
3. Фентезі. – В-во «Ексмо», 2007.
4. Хроніки миров. – Харків, 2007.
5. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 2006.

Читайте в наступному номері

Навчальний предмет «Світова література» викладається українською мовою. Водночас, за наявності необхідних умов (вивчення в закладі відповідної мови, достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, у тому числі можливість дослідження образної системи, засобів виразності, поетики, стилістичних особливостей твору тощо мовою оригіналу), бажаним є розгляд художніх текстів мовою оригіналу (скажімо, творів Л.М. Толстого – російською, Б. Шоу – англійською, Ф. Кафки, Р.М.Рільке – німецькою, Гійома Аполлінера – французькою і т. д.). У такому разі предмет «Світова література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними мовами.

*Катерина Таранік-Ткачук.
Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення світової літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2013-2014 навчальному році*

Розуміння й тлумачення того чи іншого художнього твору багато в чому залежить від особливостей культури країни. От, наприклад, у японській казці «Момотаро, або Хлопчик-Перси» у головного героя знаходяться помічники – тварини. Але чи є у творі алегорія? Японські колеги нам пояснили, що в цій японській казці, як і в багатьох інших, немає алегорії, бо для японців людський, тваринний і рослинний світ – єдине ціле. Японці однаково люблять і красивих птахів, і таких неприємних (з погляду європейців) істот, як жаби, комахи. Вони не набувають у культурній свідомості японців позитивних чи негативних характеристик.

Інтерв'ю з Ольгою Ніколенко

Тема. Китайська народна казка «Пензлик Маляна». Поетизація мистецтва й уславлення образу митця в казці. Значення фантастичних елементів.

- Словесний портрет персонажа.

М – маленький маляр

А – активний у житті

Л – лагідний до людей

Я – яскравий талант

Н – незвичайно обдарований

- Мікрофон. Що б я намалював людям, якби мав чарівний пензлик?

Олександр Первак. Уроки за новою програмою

УВАГА АВТОРІВ ЖУРНАЛУ!

Просимо надсилати текстові матеріали електронною поштою, набрані у програмі **Word**, а фото та ілюстративні матеріали до них – окремими файлами у форматі **JPEG**, розміром не менше ніж 800 x 600.

Не забудьте вказати повністю прізвище, ім'я та по батькові, а також назву навчального закладу, в якому працюєте, посаду і Ваш ідентифікаційний номер.

Редакція

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1

ДОСТАВНА КАРТКА - ДОРУЧЕННЯ		
ПВ	місце	літер.
На <u>газету</u>		68829
		журнал

«Всесвітня література в школах України»
найменування видання

Вартість 18.93 на один місяць	передплата переадресування	кількість комплектів
--	-------------------------------	-------------------------

на 2013 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
×	×	×	×	×	×	×					

поштовий
індекс _____ місто _____

код вулиці _____ село _____

буд.	корп.	кв.

район _____ область _____
вулиця _____
прізвище, ініціали _____

ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор видавництва Олексій ОСЬКІН

Головний редактор редакції

науково-методичних журналів

Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції журналу, видавництва:

03680, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3,

Тел./факс: 456-37-32

E-mail: 2345255@ukr.net

Рекламний відділ

тел. (044) 456-37-02, pedpressa@ukr.net

Над номером працювали:

Юрій МОРОЗОВ (відповідальний редактор)

Алла НЕЧИПОРЕНКО (літературний редактор)

Віктор ДЯЧЕНКО, Марія ОСАУЛЕНКО (комп'ютерна верстка)

© Усі права захищено. Жодні частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути скопійовані чи відтворені в будь-якій формі – ні електронним, ні фотомеханічним записом або комп'ютерним архівуванням без письмового дозволу видавця.

Редакція журналу «Всесвітня література в школах України».

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори. Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення прийнятих до друку матеріалів. Рукописи не повертаються. У разі використання матеріалів посилання на журнал є обов'язковим.

Підписано до друку 10.07.2013 р.

Формат 60×84 ¹/₈

Папір офсетний. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк 7, 44 Обл.-вид. арк. 9

Замовлення _____

Видруковано ТОВ фірма «АНТОЛОГІЯ»

м. Київ,

вул. Маршала Гречка, 13